

Lató

2022. június
XXXIII. évfolyam
6. szám

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

(2008. január – 2019. május)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

VIDA GÁBOR

CODĂU ANNAMÁRIA

DEMÉNY PÉTER

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

LÁNG ZSOLT

SZABÓ RÓBERT CSABA

MOLNÁR ROZÁLIA

SZÓCS KATALIN

Tördelőszerkesztő:

Korrektor:

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

VárosLátó

Algyógy ■ Arad ■ Barót ■ Bánffyhunяд ■ Beszterce ■ Brassó ■ Csíksze-
reda ■ Déva ■ Erzsébetváros ■ Fogaras ■ Gyergyószentmiklós ■ Gyulafe-
hérvár ● Kézdivásárhely ● Kolozsvár ● Kovászna ● Marosvásárhely ● Mar-
gitta ■ Máramarossziget ■ Medgyes ■ Nagybánya ■ Nagyenyed ■
Nagykároly ■ Nagyszalonta ■ Nagyvárad ■ Segesvár ■ Sepsiszentgyörgy
Szatmárnémeti ■ Szászrégen ■ Székelyhíd ■ Székelyudvarhely ■ Szilágy-
somlyó ■ Szováta ■ Temesvár ■ Tusnádfürdő ■ Zilah ■ Zsibó

LÁNG ZSOLT: Rétegek ■ 6

NÓTÁROS LAJOS: Kafka káéfté ■ 9

BERSZÁN ISTVÁN: Excentrikus hely ■ 13

TÖRÖK F. LÁSZLÓ: Tatárok és pompás magyarok ■ 16

DAN COMAN: Utolsó este Bistritzen. A Coşbuc-park

(Demény Péter fordítása) ■ 20

CAIUS DOBRESCU: A város és a semmi (Demény Péter fordítása) ■ 21

GÁL ANDREA: Két séta ■ 25

BORSODI L. LÁSZLÓ: A befalazott város ■ 28

PATKÓ ÉVA: Falak felett a szabad ég ■ 29

VIDA GÁBOR: Erzsébetvárosi kitérő ■ 33

BORBÉLY ISTVÁN: Valami mégis megmaradt belőlünk ■ 36

HAVERINEN-VARGA KATALIN: A Svájci bolt ■ 38

FAZAKAS TIBOR: Angyalszobor ■ 42

BORCSA IMOLA: Hesteg Kézdi ■ 44

MARKÓ BÉLA: A legkisebb metropolisz ■ 46

DEMÉNY PÉTER: Kolozsvár ■ 50

DORU POP: Az én lelkem – Erdély lelke (Demény Péter fordítása) ■ 50

CZILLI ARANKA: Madarat, ne medvét ■ 54

KOVÁCS BEA: Vannak emberek, akik szerelemből költöztek ide ■ 57
KOC SIS ALEXANDRA: Akvarell a természetes bomlásról ■ 60
CZI PLE HANNA-GERDA: Máramarosszigetről jöttem.
Mesterségem címere: kuka. ■ 61
ÁRMEÁN OTÍLIA: Város a közöttben ■ 63
KARSAY MAGDOLNA: Asszonypataka, az egymás iránti
szeretet városa ■ 67
NAGY EGON: Alternatív széljegyzet Nagyenyed város-reprezentációja
kapcsán ■ 72
FISCHER BOTOND: Idehullajtott város ■ 75
ZUH DEODÁTH: Nagyszalonta, avagy egy város délibábja ■ 78
SZŰCS LÁSZLÓ: A téglagyűjtő ■ 82
FODOR GYÖNGYI: Tűnődések ■ 85
TAMÁS DÉNES: A zenélő város ■ 88
CSIRÁK CSABA: Feledés Őfelsége ellen ■ 91
BARABÁSI-GERÉB MÁRIA: Mérték mellé minta ■ 95
BÍRÓ ORSOLYA: Hátha megtanulhatnám a nyelvüket ■ 97
BALÁZS IMRE JÓZSEF: Otthonhajók ■ 101
LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ: Udvarhely ■ 102
SZABÓ RÓBERT CSABA: Sárkány, Kotyec, döccenés ■ 106
VALLASEK JÚLIA: Everlasting love ■ 109
CSUTAK ISTVÁN: A város, ahova hívlak ■ 115
KUBANEK ESZTER: Világom középpontja ■ 120
VICSAI ZSOLT: Konglomerátum-lét Zilahon ■ 122
VIOREL MUREȘAN: Felhőszámoló (Demény Péter fordítása) ■ 124

NÉVJEGY

KOVÁCS ANDRÁS FERENC – LÁNG ZSOLT ■ 127

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

FELKÉRÉS

A júniusi *Látó*ban városainkról készítünk egy összeállítást. Olyanoktól kérünk szövegeket, akik szorosan kötődnek egy-egy erdélyi városhoz, vagy bár nincs közvetlen kötődésük, szívesen írnának róla. Lakóiról, történeteiről, épületeiről, tereiről, fáiról, az utcáin kóborló kutyáiról stb., stb. Arról, hogy mi a jellegzetessége, hogy mennyire boldog vagy boldogtalan hely, mitől kell félni benne, mitől lehet vigadni, milyen volt a múltja, milyen lesz a jövője – 3-4 flekk (6000-8000 leütés) terjedelemben esszébe hajló leírást, memoárt, riportot, interjút várunk. (Az alább felsorolt kérdéseink természetesen tájékoztató jellegűek, nyugodtan kihagyhatsz belőlük, újakat csatolhatsz hozzájuk: 1. Melyik a kedvenc fád a városból? 2. Mi volt a legutóbbi felfedezésed? 3. Melyik a kedvenc sétálóhelyed? 4. Kivel íratnád meg a város regényét? 5. Melyik épülete jut eszedbe először? 6. Mi a legcsúnyább benne? 7. Hol búsulsz? 8. Számodra mi vagy ki a város középpontja? 9. Mit szeretnél átélni a városod eddigi történetéből, illetve mit nem? 10. Melyik az a hely, amelyet soha senkinek nem mutatnál meg?)

Örölnénk, ha elfogadnád meghívásunkat, és igent mondanál felkérésünkre. Plusz motivációként teszem hozzá, hogy a számunkat a *Látó* Mentorprogramjában részt vevő hétfős fiatal csapattal (Biró Móni, Kovács Péter Zoltán, Pál Emil, Pál Hunor, Szabó Ivett, Szekernyés Tündi, Voloncs Attila) együtt készítjük.

Testületileg örölnénk, ha igent mondanál.

Szeretettel,
a *Látó* szerkesztősége

Marosvásárhely, 2022. 02. 22.

ALGYÓGY – GEOAGIU – GERGERSDORF

Láng Zsolt

RÉTEGEK

Algyógy református templomának bejáratát két római kőoroszlán őrzi, a körtemplom, a Rotunda a 11. században épült, Kún Kocsárd, a Szapolyai János számára Szatmár várát visszafoglaló székely hadfi 1535-ben emelt kúriájában működik ma az Alexandru Borzáról (a kolozsvári botanikus kert alapítójáról) elnevezett mezőgazdasági kollégium, ahol a siitaka nevű gyógyhatású japán gomba (magyarul: illatos fagomba) termesztésével foglalkoznak. A régi református iskolában 1990 után keresztyén ifjúsági központ nyílt, évente többtucatnyi erdélyi diák nyaral itt. A város ortodox temploma 1528-ban épült fel, pár évvel később Szapolyai János felesége, Izabella királyné ortodox püspökséget alapított itt. A várostól délre Germisara, a római castrum maradványai fehérlenek, két kilométerrel feljebb a vasmunkások számára 1908-ban létrehozott százágvas tüdőgondozó ma is funkcionál (kertjében szintén megcsodálható egy római kőoroszlán). Algyógy Csigmó felőli bejáratánál a Gyógy-patak partján a digesztornak nevezett zsúfolt cigánytelep húzódik legalább másfél kilométeren keresztül, a Gyalomár felőli bejáratánál az eurós támogatásokból meggazdagodott állattenyésztők gipszosztlánokkal díszített házaiban gyönyörködhetünk.

De hogy hol is vagyunk a térképen? Gyulafehérvár és Déva között félúton, vagy közelebbről Szászsebes és Piski között, Szászvárossal srégen vizavi, a Maros jobb partján.

Kazinczy Ferenc 1816-ban utazott Erdélybe barátai, Wesselényi Miklós, Cserei Farkas, Döbrentei Gábor, a sárospataki professzorságból visszaköltözött Sipos Pál, illetve nem utolsósorban gróf Gyulay Ferenc özvegye, Kácsándy Zsuzsánna („az édes, édes Süsie”, aki iránt harminc évvel korábban örök szerelemre lobbant) meghívására. Élményeiről az *Erdélyi levelek*-ben számol be: „Szébb napokat, ha ide nem számolom, amit a szerelem ada, sohasem éltem. A hideg Sztrigy (Sargetia) dél felé a havasokból siet a völgybe, s a grófné kertje alatt omlik eggyé az itt sebesen elfutó Marossal, az erdélyi vizek fejedelmével... Kijövök a szobából, s a grófnét fehér öltözetében, magányosan látom ülni a Maros szélén, kedvelt fája alatt, míg há-

rom barátnéi s a gyermekem a pázsiton játszadoznak. Akkor sebesen futok le a kert ormáról, hogy körükben újra láthassam magamat, s újra éljem élettemnek eltűnt szép örömeit.” Algyógyra is átkocsiznak, felsétálnak a víz-eséshez, a Kaszkadához, megcsodálják a gőzölgő vízfüggönyt, a legyezőszerűen szétnyíló drapériát. De amire leginkább rácsodálkozik ezen a vidéken, az nem a természet, nem a fentmaradt római kori szobrok és építmények, nem a dicső magyar múlt, a Hunyadiak korának emblemikus helyei. Mint-ha csupán ekkor, itt venné észre az Erdélyben élő románságot. Eleddig megvetéssel kevert félelem volt benne, állandó rettegés a rémtörténetekben szereplő kegyetlen útonállóktól, rablóktól stb., de most valami megváltozik. Úgylehet, a táj melegsége, az illatosan párolgó termálvizek felolvasztják tartózkodását, és bár előítéletei nem tűnnek el, empátiával tekint a szekere elől félreálló, riadt szemű asszonyokra, a hajlongó, kucsmájukat fejükről lekapó, sokféleképp megnyomorított jobbágyokra. Barátai kíséretében néhány román családot is meglátogat, igaz, a megvizitáltak annyira megilletődöttek, hogy félszegen álldogálnak egyik lábukról a másikra. Feljegyzett néhány román éneket is, barátainak nem túl sikeres fordítását mellékelve: „Zike csínye cse o zicse. Szóra misze kágye mié. Krépe dráku gye nyekász , Jó gye szóra nu ma lász. Akárki bármit mondjon, Engem illet a húgom. Pukkanj, ördög, mérgebben, Húgom én nem eresztem.” Es leír egy találkozást, amikor szembejött velük egy román asszony, jellegzetes ráncozású parasztingben, és zsákja, tarisznyája nem lévén, a leszedett szilvát a kebelébe gyűjtötte. Kazinczy-ékkal szembetalálkozva, onnan, inge belsejéből kínálta meg őket az apró szemű mádai szilvával, amely mintha az asszony meleg, puha és édes húsa lett volna... (Kazinczy a megjelent élménybeszámolójában nem pontosan így mondja. „Egy vén asszony végig jőve az utcán, s egy fiatalabb összetalálkozik vele. Ez amannak mellén félre rántá ingét, s kimarkolván onnan a szilvát, enni kezde előttünk. El kelle fordulnom az undok látástól. A vén asszony tele tömte volt ingét gyümölcseivel, s szabad kézzel mene haza felé szilvásából, eltöltve mint a dob.” Így írja le a *Levelekben*, amelyet publikálása előtt barátokkal, írókollégákkal alaposan átnézetett, én viszont azt gondolom, a valóságban úgy történt, hogy ő is vett a hamvas és forró szilvából, Süsie még mindig igéző bőrére gondolva.)

A mádai szilva ma is terem, és az Algyógy környékén élő román asszonyságok, ezek a „rengőmellű mujerék” jeles alkalmakkor ma is felöltik ingüket („ie”-nek nevezik, ejtsd: ije). Talán az egészen különleges algyógyi kendőviselés is szokásban van még. Török bégek süvegére hasonlító, ámbár nem nemezből, hanem gyolcsból készült kendő. Sajátosan kötik fel, úgy néz

ki, mintha viselője fehér lámpabúrát hordana a fején. A Kaszkáda is zubog még Algyógy és Feredőgyógy határában, és ha van elég bátorságunk, télen is beállhatunk alá, mert a vize kemény fagyokban sem hűl hús fok alá. A szilva nevét adó Máda Feredőgyógytól feljebb, a bővizű Mare patak vájta hágó bejáratánál megbúvó falu, isten háta mögötti település, katun, ahogy románul az efféle helyeket nevezik, utalva a homoktövisre (katina), amely szintén elhagyatott helyeken terem. A falu végében impozáns, piros téglás magház, káprázatos épület, gazdag német vidéken is állhatna.

Anselm Kiefer különféle anyagok rétegeit egymásra applikálva „festi” az emlékezet metaforáit. Algyógyon öt-hat réteg rakódott egymásra, és egyik sem fedi teljesen az alatta lévőket. Háromezer év a jelen terjedelme. Feredőgyógyon a római termában láthatók azok a kőpadok, ahol a vízben elmerülő ülepek nyugodtak, és koptatták tükörsimára a mészkövet. Itt még ma is találni elhullajtott római érméket, Diana-fejű csatokat, apró ezüst és bronz mütyűrüket. A kortárs tudat nemigen fogadja el azt a tényt, hogy az ember halandó. Az érzékek finomodásával egyre nagyobb időtartamot képes átfogni, és az érzékelés kitágításának egyik leghatékonyabb eszköze a lemeztelenedés, a szomjas pórusok szabaddá tétele. Borszék az elhullajtott havikötők, Bázna a letépett terkott hálóingek, Buziás a szélgörgette krinolinok, Bálványos a libabőrös vászongatyák, Szováta a szétfeszítő korcok lelőhelye, Feredőgyógy a megkövesedett tógafoszlányoké. Megvannak a római kővezetékek, amelyeken keresztül a külső medencékbe vezették a vizet, megvannak a későbbi, a Monarchia-beli, illetve a szocializmus kori módosítások is. Az ötvenes években a lupényi bányászok valamit kerestek a terma oldalában, beomlott járatot hagytak maguk után: denevérek nappali szállása. A terma körül persze számtalan szállodát felhúztak a hetvenes években, a szocialista építészet reménytelen betonblokkjait. Még szerencse, hogy a rómaiaknak nem volt sem eszkavátoruk, sem óriásdarujuk, sem túlnépesegett proletariátusuk.

A földből táplálkozó kutak vize harminchárom latinul felsorolt betegséget gyógyít. Az ötös számú kút a leglátogatottabb, mert ennek karvasztagságú sugárban feltörő vize a testi élvezetek csimborasszóját, a szerelmet táplálja. Az elfolyó víz patakjában télen is dagadt szárú, húsos levelű növények erdeje hullámszik, a vizek fölé hajló faágakon már februárban megjelennek a virágok.

Nótáros Lajos

KAFKA KÁEFTÉ

Részlet Dr. K. Naplójából, Arad, 1917. július 12., csütörtök délután

Nem tudom, hol vagyok. Olyan ez a város, mintha nem is létezne. Mint egy színpad, ahol valamilyen kifürkészhetetlen szomorújáték zajlana. Mindenki, akivel eddig találkoztam, olyan mesterkélt jóindulattal kezelt, hogy nem is merek belegondolni, mi lehet e mögött. Az állomásról busszal hoztak a Szállodába. A városban, ahogy megtudtam, több szálloda van, lehet, jobb lett volna másikat választanom. Ez sem rossz, de nekem túl nagy, egyszerűen beláthatatlan. Mindkét emeleten hosszú, labirintusszerű folyosók kanyarognak, a szobákba nyíló ajtók eltűnnek a messzeségbe, amikor a boy megállt az enyém előtt, teljesen meglepődtem. Nem számítottam rá, hogy ott lesz. Viszont a szoba egészen kellemesnek látszik. Tiszta és hűvös, s olyan csendben tesped, mintha, valamilyen elképzelhetetlen csoda folytán, az örökkévalóságban felejtették volna. Azt hiszem, soha nem tapasztaltam még életem során ennyire jelenlévő csendet. Ez akár jó is lehetne, mégis nyugtalan vagyok. A buszon a nyitott emeleten utaztam. Tíz percig sem tartott, míg beértünk az állomásról, de, azt hiszem, láttam mindent, ami itt egy idegen érdeklődésére számot tarthat. Kivéve a folyót, amely a főutcával párhuzamosan folyik. Ezt a mellettem utazó hölgy mondta, aki, bár nem idevalósinak néz ki, jól ismeri a várost, és ki tudja, miért, úgy érezte, el kell mondania nekem, mit látok. Közel a szállodához érdekes szoborcsoport néz a Városháza előtti térre: impozáns férfialak hajol le jóindulatúan az előtte szerényen álldogáló emberfigurákhoz. Keze bátorítón int feljűk.

*

A szoborcsoport központi alakja, akit Dr. K. első látásra nem ismert fel, Kossuth Lajos volt. A Kossuth-szobor, ahogyan az idősebb aradi magyarok emlékeznek rá. A húszas években tüntették el, miként a Szabadság-szobrot is, a színház háta mögül. Dr. K. bizonyára megcsodálta azt is, amint később a Fehér Keresztből a Braun házaspár lakása és boltja felé igyekezett.

Arad ekkor még Magyarország nagyvárosai közé tartozott, mindjárt Szeged, Debrecen, Szabadka és Pozsony után, jóval Kolozsvár és Brassó vagy Vásárhely előtt. A Neuman fivérek szeszgyárát maga Ferenc József látogatta meg, midőn báróvá ütötte az idősebbiket. Innen indult Hegyaljára, a remek vörösborok vidékére az ország első villannyal hajtott vasútja. Vasúti kocsikat, mozdonyokat és pár éve automobiloikat kezdtek gyártani Aradon, hogy aztán a háború éveiben áttérjenek a repülőgép-motorok előállítására. Dr. K. utazása is ezzel magyarázható, elvégre munkahelyi baleset-biztosításban utazott, ráadásul jegyesének nővére egy ideje családotul ideköltözött Budapestről. Else kislányának, Mutzinak már eddig is küldözgetett ajándécsomagokat, mivel Berlinből, ahol a nagynéni Felice élt, ez, a háború miatt, nehezebben ment volna, a Monarchiához tartozó Prágából viszont nem jelentett gondot. És bár nem beszélt magyarul, Dr. K.-nak Aradon ez sem jelentett különösebb gondot, németül szinte mindenki beszélt, akkori-ban észre sem lehetett venni, hogy a város lakosságának háromnegyede magyarnak tartja magát.

Részlet Dr. K. naplójából, Arad, július 13., péntek, ebéd után

Valamit tennem kell, ez így nem mehet tovább. Semmit sem értek abból, ami velem itt történik, van mégis egy olyan érzésem, hogy nem véletlen, nem ok nélküli. Lehetséges, hogy valóban egy féreg volnék csupán, s ők ezt tudják? Vagy ők azok, de nem veszik tudomásul, nekem pedig nincs bátorságom felvilágosítani őket.

Itt van, például, ez a jelenet, azt hiszem, tökéletesen illusztrálja a helyzetet.

Egyszer csak, úgy a semmiből, így szól hozzám Grün: Elnézést, kedves Doktor, szeretném bemutatni Önnek szerény városunk egyetlen valódi hírességét. Higgycsém, nem túlzok, irodalmunk egyszer majd fölfedezze a méltatlanul mellőzött Löwy Árpádot. Mindketten megálltak a szoba közepén, Grün változatlanul ragyogva, megnyugtatón, az éppen nevén nevezett ismeretlen pedig morcosan jelezve zavarát. Kezet nyújtottam Löwynek, majd megkérdeztem: Vers, próza? Örültem, hogy sikerült könnyedén kérdeznem, mivel miközben ezt tettem, egyik pillanatról a másikra hirtelen felfogtam a szemben álló férfi különösségét. Gondozatlan szőrzete vedlő hím oroszlán benyomást kelthette volna, ha a szájából egyenesen kiálló lehetetlen formájú pipa nem fékezi meg teljesen az alkotói képzelet ezen irányba való szárnyalását. Nem értem a kérdést, szólt meg rekedt hangon Löwy, miközben helyet foglaltunk, anélkül, hogy a pipa megmozdult volna ajkai között. Mit ír, pontosítottam rendületlenül, prózát

vagy verset? A szavakat értettem, a kérdést nem, szögezte le a szájában továbbra is mozdulatlan pipával.

Átmenetileg rendeltem egy csésze török kávé, majd Grünner erősködésére egy spriccet. Löwy erre mondott valamit, feltételezhetően magyarul, dallamos rövid rigmust, melyre Grünner hisztérikusan felnevetve reagált, és hevesen magyarázni kezdett: nabát, erről lenne szó! Löwy pajzán költő, gondolatait a nép és a nemzet egyszerű nyelvén fejezi ki, de nem fejezhette be, mivel Löwy hercegve közbeavatott: megvan a német fordítás, nem könnyű, jelzem, a német elég rosszul áll e téren, tessék: „Nem szeretnek a románok / Löwy Árpád szarik rátok”. Löwy ezt szenttelenül nyilatkozta ki, mint véletlenül megtalált névjegyben szereplő rövid családi mottót, aztán folytatta ugyanúgy: doktori disszertációm a környéken található Árpád-kori sírokról írtam. Élükön egy Árpáddal jöttek be a magyarok a Kárpát-medencébe. Ezer éve, nemrég ünnepeltük, talán hallott róla. Bár kétlem, kezdte újra rövid hallgatás után, egyrészt valóban nem nagy ügy, másrészt Önök ott Prágában, nagyon okosan, nem foglalkoznak semmi másval azonkívül, ami Önöket előre viszi. Kiket ért Önökön, kérdeztem vissza én még mindig türelmesen. Természetesen a német nyelvű zsidókat. Ne rettenjen meg, nem vagyok nagyobb antiszemita, mint bárki más erre felé. Ars poeticám magyarul fogalmazza meg a kérdést: a magyarok fele Árpád, a másik fele Löwy. Épp ezt akartam kérdezni, folytattam most már kissé erőltetetten: Ön, ugye, nem zsidó? Nem. Valójában elmagyarosodott német volnék. A Löwy írói álnév, szép magyar nevémet nem sározom be költészetemmel. Ekkor felrobbant bennem valami. Nem tudtam, mi és miért, nem is akartam nagyon tudni, egyenesen Löwy rozoga pipájára céloztam: Honnan tudja Ön, mivel foglalkoznak a német nyelvű zsidók Prágában? A válasz változatlan hangnemben, legfeljebb rekedtebben érkezett: Tájékozódok, figyelek, érdeklődő típus vagyok. És ami a legfontosabb: immár nem várok semmit az élettől. Haldoklom. Minden adott ahhoz, hogy megszabaduljak szenvedélyeimtől, előítéleteimtől. Várom a haláloamat, itt, ebben a városban, ahol semmi másra nem érdemes várni. Így aztán mindent észreveszek. Prágában ritkábban, de Bécsben nagyon sokszor megfordultam. Jól ismerem Kisch, beszélgettem Musillal, hallottam egy s más Önről is, és barátjáról, Maxról. Még Einstein elméleteinek is utánanézttem, nem látok bennük semmi különösét, talán éppen ezért lehetnek korszakalkotók. Werfelt nem szeretem, de ez ne zavarja Önt, magamat sem szeretem. Elhallgatott, a pipájával babrált, miközben én ültem tovább szépen csendben, talán még mosolyogtam is a hirtelen rám zuhant szokatlan és megmagyarázhatatlan teljes nyugalomban.

És ez sokáig így marad jóval a háború után is, csak valamikor a második háború után, a hatvanas években fordul a kocka, a románság többségbe kerül anélkül, hogy ez különösebb megrázkódtatást okozna. Ebben az időben költözik fel e sorok írója Zerindról – egyesek szeretik Nagyzeréndnek írni és ejteni –, az egyetlen magyar településről, amely a kopasz Zeréndre, a lázadó Koppány papájára emlékeztet errefelé.

Mivel románul már úgy-ahogy tudott, első dolga volt megtanulni németül, egészen pontosan svábul, sajnos, akkor még nem jutott túl messzire a „Du bist ajne klájne árs”-tól, lévén, hogy a fiatal svábok, az idősekkel ellentétben, ez idő tájt már nem magyarul, hanem románul beszéltek a nem németekkel, és ez vonatkozott a szőke, kék szemű Rézire is, akinek kedvéért e sorok írója akkoriban bármiről lemondott volna.

Ha lett volna miről.

De egyre kevésbé volt olyan és ahhoz hasonló.

Réziék és a többi sváb aztán szép lassan elmentek, követve a zsidókat, akik mindjárt a második világháború után távoztak nagy számban, üresen hagyva a város két zsinagógáját. A szocializmusban egyre csak terebélyesedő gyárakat megtöltő munkásság nem járt színházba vagy hangversenyre, inkább a strandra, és főként május elsején a csálai erdőbe.

A városban nem maradt semmi, ami emlékeztette volna az embereket a nagy múltra, amikor Arad a dualista Magyarország egyik kereskedelmi, ipari és technológiai fellegrája volt, az enyhén sznob és visszafogottan bőséges életre. Hacsak nem a lassan országos hírnévre vergődő ócskapiac, románosan az „ocico”.

Valami azért mégis maradt és megvan mind a mai napig: az UTA. Neuman Feri báró hagyta ránk, sokáig a vidék focibajnokaként tartották számon. A kolozsvári Vasutas orozta el a címet nem is oly rég, jelezve ezzel, hogy semmi sem örök, semmi sem biztos, mert a semmi nem semmi, ahogy azt Dr. K. még 1917 nyarán észlelte volt Aradon.

(Arad az egyedüli város Romániában, amelyben járt Franz Kafka. Pár napot töltött itt, jegyesének, Felice-nek nővérét látogatták meg, hogy aztán külön-külön utazzanak vissza. Bár a helyi sajtó ezt már több ízben jelezte, javasolva, hogy a zsinagóga előtti kis teret – Plevnei – nevezzék el a híres íróról, mindaddig ez nem történt meg. Igaz, a városban már évek óta működik egy temetkezési vállalat, a Kafka kft. És annak ellenére, hogy sejtjük, az író értékelte volna a véletlen ilyesforma játékát, javaslatunkat továbbra is fenntartjuk. Találkozása Löwy Árpáddal – alias Dr. Réthy László akadémikussal a képzelet szüleménye. 1917-ben Dr. Réthy már három éve az aradi evangélikus temetőben pihente örök álmát.)

Berszán István

EXCENTRIKUS HELY

Az első telepesekre lennék kíváncsi, akik szemet vetettek Erdővidékre. A legenda szerint egy fiatal pár járt arra hajdanán, és a Persány gerincéről néztek a kies medencére. „Bár ott lenne lakozásunk”, sóhajtott fel a nő, amit lovagja parancsként hallgatott, s később erről a *bár ott*-ról nevezték Barótnak a kialakuló települést.

Vida Gáborral még néhányszor megíratnám a város regényét. Kíváncsi volnék a variációkra. Biztosan akadna olyan változat is, amelyik felfedezné, de az is lehet, hogy inkább az egész sorozat együtt érdemelné ki végül „A történet dadogása” címet. *Egy helyről*. Nem maradhat annyiban egy olyan beszámoló, amely indulásból leszögezi: családtörténetben szeretettel nem kezdünk mondatot. Marcel Proust, Amos Oz vagy Paolo Cognetti rögtön értenék, mire gondolok.

Először egy kecskepásztor vette észre a legelő dombhajlatában, hogy akkor is tovább lobog a tábortűz, amikor az összegyűjtött rőzse már leégett. Kiderült, hogy a tekintélyes kiterjedésű barnaszén rétegek helyenként a felszínre is elérik. Az erdővidéki szénfejtés már a 19. században elkezdődött, és Köpecbánya után, jóval később Baróton is nyitottak tárnákat. Az iparosodó szocializmus idején az elérhető szénréteg évtizedekig tartó bányászatot tett lehetővé, mely nemcsak a környékről, hanem távolabbról is vonzotta a munkaerőt. Így szaporodott fel Barót lakossága, megépült a tömbháznegyed, és a bányagazgató lett Erdővidék helytartója.

A bányászok egész kis helyi folklórt teremtettek. Sógoroknak szólították egymást, és ha a kíváncsi idegen rákérdezett a szokatlanul kiterjedő sógor-ságra, kacsintva válaszoltak: „Egy lyukba járunk.” Amikor már a bányauzletben is csak disznóbokák és -körmök jelentették a megritkult hentesárut, és azokért is sorba kellett állni, a tárnákból felszínre igyekvőket váltáskor így értesítették az eseményről: „Siessetek, adidászt hoztak.” A bányászfolklór terjesztette el ezt a bölcs mondást is: „Hej, me’ a józan fejet és a napvilágot semmi se éri meg!”

A rendszerváltáskor lelepleződött a veszteséges szénfejtés szocialista tervgazdasága, fokozatosan bezárták a tárnákat, és megpróbálták eltüntetni a kül- és belszinti bányászat okozta tájsebeket. A hirtelen felfutó bányaváros és környéke azóta munkahelyhiánnyal küszködő régióvá vált.

Nagyapámék háza előtt két nagy hársfa állt. Ha a bánya bekötőútjának hídjáról végignézttem a Vízutcán, ezek jelezték, hogy hol van a kapujuk. Mára csak az egyik maradt meg, lassan százesztendős. Alatta domborodott sokáig az a mohos kőrakás, amely az új ház alapjának és pincéjének építése után megmaradt. Darabjait kézi fejtéssel termelték ki a Sánta-havas sziklatömbökből. Ékkel és nagy kalapáccsal hasítottak ki mozgatható darabokat, majd bivalyszekérrel szállították nagyapám szádokfája alá. Ő még így hívta a hársat. Miként szívós, tömör fájából a hordódugaszt, avagy a *szádlót* a kádárok, úgy faragták ki a kőművesek is a szabályos méretű, négyszögletű kőhasábokat a falakat tartó dupla kősorokhoz. Később, miután a mi házunk is felépült, nagyerdei kirándulásainkon apám mindig megmutatta nekünk a sziklába tört éket. Gyerekként nem értettem, miért ingatja a fejét, mikor visszagondol az egykori kőfejtésre.

Évekig küszködtem azzal, hogy nagyapámék házában már mások laknak. Mikor szüleim temetése után a mi házunkban is utoljára jártam otthon, eljövőben a vízutcai szádokfánál is megálltam, hogy átöleljük egymást.

Baróti Szabó Dávid fejszobra a katedra melletti ablaknál állt az osztályunkban, árnyéka mulatságos karikatúraként esett a bal oldali üvegtáblára, ahol rögzítettük is a legtrendibb körvonalakat. És közben kitanulmányoztuk, hogyan jár a napóránk a különböző évszakokban. A legutolsó szünetben, amikor már mindenki éhes volt, egy vidéki mókamester, aki gyakran hozott tízóraitra jóféle oldalasokat, tepertőket vagy lesütött kolbászokat, és módjával ugyan, de a városban is érvényesnek tekintette a kóstoló intézményét, tettetett flegmával megkérdezte: Ki szereti a zsíros kenyeret? Mikor a jó falat reményében egymást túlharsogva lerohantuk, és mindenholnan zengett a válasz, hogy én, én, én, ő a hiány gyászos ábrázatával és hanglejtésével ezt válaszolta az ostromlók gyűrűjében: „Én is.”

Törekeny termetű és töretlenül tekintélyes magyartanárónk volt. Megtestesült igényesség. A kedvencek köre és a lázadó ellenbrigád egyaránt tisztelte. Nem fogadta el a nyelvromlásként, keveréknyelvként diagnosztizált – akarom mondani: annak minősített – kifejezéseket vagy grammatikai szerkezeteket, és minden adandó alkalommal etikai kötelességül róttá ránk a helyi hagyományok és a tájnyelv kincsein túli szellemi értékek felfedezését. Nélküle sohasem jutottam volna el a kolozsvári bölcsészkarra. Utólag

még jobban látom, hogy a szigor takarásában mennyi önzetlen munkát, tördést és a kommunista rezsimmel dacoló, titkos támogatást fektetett belénk, tanítványaiba. Édesanyámmal rejtett szövetségben álltak: megelőlegezett jutalmul testálták rám az értelmes tanulás életfogytiglani szentenciáját.

Van egy kőből épült, fatornyos kápolna a város felső felében, amely 1732-ben készült el. Nagypám és néhány barátja már a reformátusoktól vásárolta meg baptista imaháznak az 1940-es évek végén, és ma is élő közösség jár oda istentiszteletekre. Erdély-szerte nincs a felekezetünknek még egy ilyen szép régi épülete, melynek 300 éves hársaival csak a központi vártemplom gesztenyefái és a temető öreg tölgye egykorúak a városban. Vastag kőfalai, belső pillérei, tetőíveivel és stukkóival ez a kápolna ugyanolyan viszonyítási pont nekem a világban, mint Proustnak „a mi templomunk” Combray-ben. És ugyanúgy tele van emlékekkel.

Mikor az első istentiszteleteken Józsa Bácsi, Janika Bácsi és Gyurika Bácsi (nagyapám) felakasztották kalapjukat a bejárat melletti fogásra, azért imádkoztak, hogy a Mindenható rendeljen még sok kalapot az övék mellé. Ottjártomban mindig megszámlolom a fejrevalókat a fogason. Ezzel érvelek azok ellen a filozófusok ellen, akik szerint az Isten csak kulturális konstrukció, vagy nem törődik a mi kis emberi óhajainkkal.

Nagyapám csak elemi iskolát járt, de soha nem éreztem magam fölényben, amikor prédikált. Még bölcsészhallgatóként sem. Összeakasztott büttyökös ujjakkal magyarázta az Írásokat, és ugyanolyan magától értetődően foglalkozott a kérügma titkaival is, mint a gyümölcsfaoltással, télen az ablakközben függő Szemirámisz-ládikók palántáival, az éppen ellő vagy csökönyös bivalyokkal, a fogságban eltanult kádármesterséggel vagy a szekéralkatrészek kifaragásával a hosszú satupadon. Ha a kézivonó belehasított egy-egy finomabb darabba, nagyapám kidugta a fejét a pajtából átalakított műhely alacsony ajtaján, felnézett a csűr tetejére, és fenyegetően megrázta a mutatóujját: „Drákuj, ne segíts! Én egyedül megcsinálom.”

Baróton az a legcsúnyább, ami a leghasznosabb. Szabályozták a patak medrét, hogy véget vessenek az 1970 óta ötvenként legalább egyszer pusztító árvizeknek. Sokba került. A helyenként bozóttá, fűzfaligetté vagy a kimosott gyökerű öreg fák titokzatos öbleivé alakuló kanyargós part helyett most egyenesre szabott töltés vagy alacsony betongát őrzi szigorúan és esetenül az év legnagyobb részében immár inkább apadással, mint áradással fenyegető jó öreg *Orinoccót*. Valaha indiánok tutaja kanyargott a kiváló halász- és fürdőhelyek között, mert a törzs 12-15 éves harcosai a mederből

kiásott kövekből megépítették, és éveken át gondosan javígtatták a hajózható mélységet biztosító duzzasztógátjukat.

Mikor már ciki volt festett lúdtollakat tűzni a hajunkba, és nyilakkal, lándzsákkal meg tomahawkokkal vonulni ki az erdőben épített indiánkunyhóig, eltanultuk apánk vadászművészetét: fegyverek nélkül, természetes környezetükben igyekeztünk minél közelebb kerülni az élő vadakhoz. Kíváncsiságunk ekkortájt már távolabbi célpontok irányában is kiterjedt. Váltó nélküli bringáinkkal előbb a Tekséig, Uzonkáig vagy a Szent Anna-tóig merészkedtünk, de aztán a legelszántabbak közül néhányan egy Erdély-kerülő biciklitúrát is végigkarikáztunk: a Töröcsvári és Transzfogarasi hágót, valamint Brassót, Szebent, Temesvárt, Aradot, Nagyváradot, Kolozsvárt, Marosvásárhelyt és Udvarhelyt is érintő útvonalnak Barót volt a reményteli kiindulópontja és egyben áhított végállomása is.

Szülővárosom azóta is excentrikus hely számomra, ahová valahonnan nézek. Ha középpontot kellene megjelölni benne, nehezen tudnék választani a Szálas-tető indiántanyája és apám Szőlősdombon kitapasztalt remek leshelye közül, ahonnan nemcsak az indián vadászmezők és az egész évben nyomon követett medvék vehetőek szemügyre, hanem részletekbe menően látszik az egész város és környéke a Persány vonulatától a Dél-Hargitáig.

BÁNFFYHUNYAD – HUEDIN – HEYNOD

Török F. László

TATÁROK ÉS POMPÁS MAGYAROK

Fiam, mi tatárok vagyunk, és nem magyarok, ezt jól jegyezd meg! – mondta kérlelhetetlen magabiztossággal apám, és hát hittem is neki, meg nem is. Épp a negyedik általánost tapostam, és épp beleszerettem a mindenkit egyenlővé tevő kommunizmus ideáljába, apám pedig épp végképp az alkoholba menekült ugyanazon kommunizmus egyenlőség-kínjai elől. Akkor már sok éve tette ezt, évtizedek óta nyögve annak a hatását, ahogy egy valamikori református gimnazistából, kulákivadékból, kolozsvári elit isko-

lából kisvárosba üldözött szabóinasból, majd ambícióból kreált és ünnevelt városi tótumfaktum kultúrvezérből és párttitkárból hogyan lesz az ember a hatvanas években egyszerű zöldség-gyümölcs beszerző senki, egyik napról a másikra. A társadalmi egyenlőség jegyében, nyilván.

Már hogyan is lehetnének tatárok, mi, akiket valamikori magyar földbirtokos család leszármazottjaiként az „Erdélyt vissza” szelleme űzött csak el a negyvenes évek elején a már románná lett (vagy románnak maradt) Győrőmonostorról, az akkori határ jó oldalán levő kisvárosba? De nem akárhová: Kalotaszeg fővárosába, Bánffyhunyadra. Annak a Kalotaszegnek a „fővárosába”, ahol a mindig is „pompás magyarok, templomból jövet” Adyval együtt, vagy Ady ellenére vallották, hogy náluk pompásabb magyarok már nem is léteznek. Hát maga a város neve, mondom, Bánffy és Hunyad(i), hát már az is determinál, ily hősök eszmei utódaként hogyan lehetnék én tatár, vagy bármiféle jövevény? Jövevények a mócok, azok, akik szemérmetlenül elfoglalták a városunk felét (akkoriban még csak a felét).

Felnőttem aztán lassan, és hát láttam, hogy a templomban sem ülünk a magyarok közé, Török volt a nevünk, lenéztek minket a tősgyökeres nagyutcaiak, és hallottam legendákat Péntek vezérről, aki természetesen a Péntek hídjánál ütközött meg vitézül annak idején a tatárokkal – bár sikertelenül, a legenda szerint, mert azok maradtak. Tudják, a Péntek hídjá, az a mai vasúti felüljáró Várad felől, ahonnan már látszik a mértanilag is egyenes út mentén a valószínűtlenül távolban levő pompás Bánffyhunyad. És ahonnan, bal kéz felől, ha jól megfigyeljük, látszanak ám még a valamikori cigány telepnek a maradványai is, hát ennek a telepnek köszönhetőek ma a város kétségtelenül leghírhedtebb és első számú turista-látványosságának számító, égbe meredő, kacifántos palotái is. Már felnőtként aztán, sok sikertelen egyetemi felvételi között, volt szerencsém két évig tanító bácsit játszani azon a cigány telepen, még paloták nélkül, de értem, mitől és miből lettek ezek a paloták olyanok, amilyenek, hivalkodók és lakatlanok, és azt is: miért nem lettek hamarabb (mondtam már, a kommunista társadalom egyelőségideálja). De annak idején még róluk, a cigányokról sem akartam elhinni, hogy jövevények, olyan rég ott voltak már, pedig a vajda váltig bizonygatta, mutogatva a „buletint” (nem sokuknak volt, de neki igen), amelyben a születési hely címén tényleg az szerepelt, hogy: Baku, URSS. Mégis, akkoriban minden annyira állandónak és ősidőkből származónak tűnt, főleg a magyarságom és ezen belül a büszke kalotaszegiségem, a csodás népviselet, a szokásaink, minden, aminek következtében veszettül hittük, hogy mi vagyunk itt a valódi (h)ősök és az utolsó igazság birtokosai, ami sajnos

akkortájt már, sok évtizedre Trianontól és évszázadnyira a Bánffyktól, persze igazságtalansággá nemesült. Szóval hallani se akartam a tatárságról, büszke kalotaszegi voltam, az, akinek ezt az örökséget megőrizni és szentül védeni, érinthetetlennek megtartani az egyedüli dolga a világon.

Persze, néha szégyelltem magam emberré cseperedés közben, mert azért jólesett a móc szomszédok hasonszőrű gyerekeivel focizgatni, barátkozni, sőt, horribile dictu, még az a két év is a közös ellenség között, a város szélére száműzött cigány telepen is jólesett, mi több, sok mindenre megtanított. Persze, akkor már Hunyad sem volt annyira Bánffy, kis vásárvárosi elzárt létében a keddi piacon megfért együtt a magyarbikali néni pityókája a kelece-li bácsi telemea sajtjával, sőt, belefértek a pompás, Árpád-korból eredeztetett református templom melletti parkban jósolgató cigány asszonyok is. Bár őket azért nem néztük annyira embernek, és ha valakinek ellopták a biciklijét, hát nem a rendőrségre ment, hanem a jósolgató cigány asszonyokhoz lebonnyolítani a visszavásárlási aktus korántsem felemelő, de hasznos intézményét. Nem volt már Tigris szálló sem, tanácsi hivatalnak hívtuk, csak Ady legendája maradt meg, aki állítólag ezen a híres kalotaszegi mulatóhelyen kártyázta el Csinszkája csucsai kastélyát, azért lett belőle Goga-kastély, csak, hogy tudjátok. És rég túl voltunk már azon is, amikor román és magyar kommunisták együtt hitték a város felemelkedésének és naggyá válásának a rémálmát (éljen Sztálin és a népek barátsága!), apám sorsa a megmondhatója. A város meg valahogy nem akart felemelkedni, maradt a gáz nélküli (manapság vezették végre be), fafűtéstől fojtogató levegőjű medence közepén, télen Románia második leghidegebb településének (Alfalu az első, persze, a székelyek mindig előbb), nyáron pedig a ritka, angyalszemű magyar és holland tündérvilágot kereső turisták fix megállóhelyeként, mert hát a népviselet, meg az Árpád-kori református templom varrottasai mellett nem lehet csak úgy elautózni. Éltük az elfeledett kisvárosok unalmas életét, összezárva, de végtelenül külön, a románoknak a horthysták által lemészárolt ortodox esperes, nekünk meg Vasvári emlékével meg apám sorsával. A cigányok meg mindenféle emlék nélkül, ott, a város szélén, ahol a helyük volt. Mi, fiatalok meg néha már keveredve, de vallási ünnepeken büszke népviseletben a templomban, kommunista ünnepeken meg többnyire a környező hegyekben, a csodás Dregán völgyében, a mócok között, akik bizony dicsérve mondták a félig részegen énekelt székely himnuszra, hogy milyen szép dal. Pedig porlott, mint a szikla.

A város aztán a forradalom után is maradt, ahol volt, ugyanazon folyamataival, csak már demokratikus köntösben, amikor az egyenlőség tisztán

szitokszóvá nemesült, mert marja, aki bírja, és van, akinek van. Mostanság nyilván van, egyes magyaroknak és mócoknak egyaránt, és persze a városnak is, épül, szépül, megújult a református templom, lett szép esküvői ház (fontos!), meg Lidl meg Penny és Profi (több is), már a focipálya egykor délceg, aztán omladozó tribünje se omladozik annyira. Bár a szocialista strand medencéjét még mindig nem sikerült újra beüzemelni, uszoda is van már a környéken, más, pompás magyarok által méltán kigrundolva a sorsát tényleg a saját kezébe vevő szomszéd községben. De Hunyadon, persze, a legtöbb a cigányoknak van, nincs már különbség mócok és magyarok között a félelemben, amikor eladóvá válik a szomszéd ház, már tudják, ki költözik be. És lettek pompás paloták, és már nemcsak az angyalszemű tündérvilágot kereső turisták állnak meg, miközben Kolozsvár felé autóznak. Mert a város széléről végre a város részei lettek a cigányok is, még ha ennek nem is örülnek annyira a mócok meg a magyarok, de hát ennyi száz év után muszáj már kis figyelmet fordítani az együttélésre is, már amikor az új szomszédok otthon vannak, és nem épp Írországból úton Németországba vagy hazafele, jobbkormányos, roppant nagy gépkocsikkal. Illetve muszáj lenne, még gyakorolják a felek.

Csak én lettem hűtlen Bánffyhunyadhoz, Kalotaszeghez és minden igazsághoz és igazságtalansághoz, amiben valaha hittem, mert úgy véltem, az ember szabad, és ki kell vívnia a saját szabadságát és boldogságát, és nem engedheti, hogy a hely és a szellem megkösse a kezét. És élhet ott is boldogan és büszkén, ahol élni szeretne, és ha pompás magyar már nem is lehet, de lehet még tatár vagy olasz. És bár hűtlen, szülőföld-elhagyó lett, hisz még a szülőföldben, érdeklő és szurkol az együttélésnek. Mert ha az együtt élésből nem lesz együttélés és egymás elfogadása, ha nem találunk közös jövőt, akkor mindegy a dicső múlt, az ezeréves szokásaink, mindegy, hogy feltámad a kalotaszegi legényes és újabb virágkorát éli, egyszer csak a híresdíszes népviselet is ugyanolyan hivalkodó és lakatlan marad majd, mint azok a hírhedt, égbe meredő paloták.

Apámnak végül is igaza volt, mindannyian tatárok vagyunk.

BESZTERCE – BISTRITȚA – BISTRITZ

Dan Coman

UTOLSÓ ESTE BISTRITZEN. A COȘBUC-PARK

A központi parkban egy padon várom az optimális csendet.
Legyen türelmem, ne adjam fel könnyen.
A ritmus jó, az est majd nem, a lelkesültség,
ahogy az ötven felé illik,
időről időre horgad fel, minden ok nélkül.
Rágyújtok – *Lángsugarakból a légen keresztül / Egy fényes hídnak
körvonala rezdül / Az est homálya még feljebb halad.*
A nap lement. Előbb a gyermekek tűnnek el. A fiatal
anyák maradnak még egy ideig, összeszedik
a simléderes sapkákat meg a játékokat,
és nem is néznek a gyermekükre, úgy kiabálnak: várjááá!
Néhány kamasz ostáblázik, amíg a csaj megjelenik.
Egy helyen magas a fű, jön, hogy elnyúlj és ússz egyet.
Türelem, türelem, a következő cigit nem szívom tudóre.
*(Mikor megérint üde lég fuvalma: / Szívedre tör a fájdalom hatalma, /
Szép koszorúdat szerteszaggod.)*
Félórája a fiatalok hatalomért vívott harcát figyelem.
A csaj flegmán eldobta a rágógumit,
utolsó pillanatban találta el a narancsszín balerint,
a dobás sebessége a szobor fölé emelte.
Ne adjam fel túl könnyen.
Egy fiatal pár, uszkárral, elektromossággal teli érkezik
a parkba a stadion irányából –
egy órája ha szeretkeztek.
A fiú odáig van, egyre csak dögönyözi a kutyát,
becézi folyton. Egy pillanatra azt hittem,

itt hagyják velem, olyan szépen bújt a bokámhoz,
melyet vékony, nyári zokni takar el félig.
Eltűnnek ők is. *Fájó szívedből kitör a harag; /
Remegni kezd tested minden paránya, / És fürtjeid kibontva, szétszilálva /
Kibomlanak.*
Utoljára a galambok távoznak.
Esteledik, csodálatos az ég.
Megkeményedett nemi szervem átsejlik a Levis farmeren
(*Szomorúság csap le végig, / Szemed összeszorítod.*),
integetek.

DEMÉNY PÉTER fordítása

A dőlt betűs részek a Beszterce közelében fekvő Hordón született George Coșbuc-tól származnak; az utolsó kivételével, melyet D. P. ültetett át, Révay Károly fordításai.

BRASSÓ – BRAȘOV – KRONSTADT

Caius Dobrescu

A VÁROS ÉS A SEMMI

Nem tudom, jó-e, amit tervezek, de legalább elismerem: egy teljes mértékben fantázia szülte Brassóról írok, mely a költő szavával olyan szövetből van, mint álmaink. Próbáltam konkrét helyekhez és tapasztalatokhoz kötni, hogy elsősorban a magam számára derítsem ki, valóságos földrajzának és geológiájának mely pontjaihoz tud kapcsolódni az én képzeletbeli földrajzom – és bevallom, nem sikerült. Úgyhogy nem marad más, mint hogy elismerjem a szakadékot, amely a Várossal való térbeli, territoriális, feltérképezhető tapasztalatom és a róla való zavaros látomások között feltárult.

Mert gondolom, erről van szó: arról, ami a lehető legmélyebben összeköt azzal a hellyel, ahol élünk, a vele való bensőséges kapcsolatunkkal. Nagyszerű lett volna, ha meg tudok állni egy épületnél vagy legalább egy építészeti részletnél, legyen bár egyszerű díszítőelem (például a dombormű, amelyen

egy kis ámor megy egy oroszlán mellett, amit annak a lakásnak az ablakából láttam, amelyben a szüleim laktak), vagy egy helyre gondolhatok, vagy egy személyre (például Pop asszonyra, akitől franciát tanultam, vagy Moga asszonyra, aki, amikor zongoraórákra mentem, a *Ludas Matyiból* fordított – a vicclapból, nem Fazekas művéből...); ha egy hangulatra vagy egy figyelőállásra gondolhatnék (arra a panorámára például, amely a Cenkről tárul eléd, ahonnan az egész várost láthatod, hogy szint’ megcélozhatnád). Furcsa módon még a helyek és az időpontok is, amelyek zseniális barátaimhoz fűznek, Sandu Muşinához vagy Andrei Bodiuhoz, akiket nem tudok eleget siratni, vagy akiket ritkán láthatok, mint Simona Popescu vagy Marius Oprea, még őket sem tudom a Város egyetlen személyes mítoszához kötni.* Bár akárhol is vannak, számomra elsősorban ők jelentik Brassót.

A bennem élő Város masszív entitása – úgy él bennem, mint óriási agy, mely paradox módon belefér az én apró agyamba – nem horgonyoz le az életrajzom pontjaiban. Olyan repülőhöz hasonlít, amely megpróbál leszállni, de nem tud: a pálya göröngyös, gödörrel teli, úgyhogy alig érinti a kerkeivel, már ismét fel kell szállnia, nehogy lezuhanjon és porrá zúzódjon. Erről a meta-Városról csak úgy tudok beszélni, ha látomásos, lelkesült diszpozícióba kerülök a szó etimológiai értelmében. Másként szólva, ha hagyom, hogy rám telepedjen és magáévá tegyen (frenetikusán, mégis a jó ízlés határain belül – legalábbis remélem...), akár egy daimon.

Ahhoz, hogy megértsék, amit mondani szeretnék, el kell mondanom, hogy ez a fantaszmatikus Város (jobb szó híján nevezem így; valószínűleg fantaszomatikusnak kellene neveznem) nagyjából úgy jelenik meg előttem, ahogy Kurt Vonnegut *Bajnokok reggelije* című könyvének egyik szereplője számára megjelent a másik: mint egy függőleges fényzuhatag. Meg vagyok győződve, hogy a kezdet kezdetén így is ábrázolták azok, akik megteremtették, akik ein’ feste Burgot csináltak belőle. Nagyszerű fényrobbanásként az ismert világ szélén. Nyilvánvalónak tűnik számomra, hogy ami azon túl létezett, ahová telepítették őket, maga volt az abszolút ismeretlen. A bizonytalanságok annyira sűrű szövete, amely már obskúrossá vált. Teljes homály. Annyira kiszámíthatatlan és meghatározhatatlan világ, hogy va-

* Alexandru Muşina: költő, a brassói irodalmi kör vezéralakja, 1954 és 2013 között élt. Andrei Bodi: költő, 1966–2014. Simona Popescu: költő, író, 1965-ben született. Marius Oprea: költő, író, történész, 1964-ben született. Simona Popescuval, Caius Dobrescuval és Andrei Bodiuvall szerepelt a *Pauza de respirație* (Lélegzetvételnél szünet) című antológiában (1991).

lósággal a semmivel azonosult. A közép-európai németek számára *in der Wallachei* a világ végét jelentette, tulajdonképpen a világon túli helyet. A képzelet lázalmától megfertőzött területet – amelyet csupán hézagosan emberi alakok népesítettek be, akiknek a szájuk a mellükön volt, s egyetlen óriási lábukkal félig hüllőhöz hasonlítottak. Olyan lángoló formák, pontosabban formátlanságok, melyek lényegében az Úr lángoló és folyékony vonzását fejezik ki. Fogadok, hogy ugyanígy érzékelték a dolgokat azok is, akik a valóságos Oláhország valóságos határán éltek – csak hogy számukra a semmi az a házuk küszöbén túl kezdődött – rögtön városuk falai után.

Azt hiszem, jobban megértjük őket, ha Stephen King novelláját, a *The Mist*-et olvassuk, vagy ha megnézzük az ennek alapján készült sorozatot: egy Maine állambeli városkát (iszonyú, hogy mennyire hasonló a Barcaság, Burzenland, Maine állammal!) hirtelen egy áthatolhatatlan ködfal fog körül. A kép természetesen nem teljesen kielégítő: a köd a maga amorf lényegével eléggé kifejező, de nem mond el mindent arról, mit is jelent a Lehetetlennel való szomszédság, s arról sem, a fenségesnek milyen ereje érzékelhető itt. Kronstadt, Corona, a Korona városa, Brassó, Braşov – ez a város úgy érezhette, a szakadék szélére (vagy ahogy románul nagyon érzékenyen mondják, „ajkára”) telepítették – nyilván nem egy valóságos szakadékéra, hanem egyszerűen A szakadékéra. Innen a fényzuhatagos önérzékelés, amely nem a semmiből jön, hanem a semmivel való *kapcsolat* következménye. Röviden szólva, ez az a ragyogás, amely befonja San Franciscót egyszerűen azért, mert máris kész a Szent András törésvonalba zuhanni.

Rá kell világítanunk itt ennek a zavaros és mégis koordinált entitásnak a különös és lenyűgöző történetére, amely a Város. Évszázadokon keresztül a határon terült el (erről már beszéltem), mégis a világ közepének képzelte magát. Valahogy úgy, ahogy a köldök általában az alsónadrág vonalán felül helyezkedik el. Így a Város is: egy olyan vonal fölött volt, amelyen túl (mint a bugyi gumiján túl) labirintikus félhomály és kísérteties árnyak rejtőztek. Egyszer csak azonban egy elképesztő változás nyomán, mint amikor a kaleidoszkópot elfordítja az ember, középpontá vált – vagyis valódi földrajzi köldökké vált, bár ugyanakkor elvesztette önbizalmát, dölyfös hiúságát. A határ, a Határ emlékezete mégis ott húzódik a mélyben, mint valami láva az autógyártása elásványosodott roncsai alatt.

Szeretném megénekelni ennek a Gentle Giant-nak, amelyik a Város, ennek a Micromégasnak a születését és a tévelygéseit. Ehhez nem a múzsákat kellene invocálnom, hanem az infratudat retorikájának modern klasszikusait. Kizárólag ők vannak azoknak az eszközöknek a birtokában, amelyek

segítségével meg lehetne ragadni vagy meg lehetne ismételni azokat a folyamatokat, melyek során egy mentális zűrzavar entitássá válik, és fordítva. Először a Város paradox embriójáról kellene szólnunk, egy nagyon kompakt, koncentrált embrióról – mint valami antianyagból készült bomba vagy egy cirkóniumból készült ondósejt. Az embriónak általában a tudat szintjén a meghatározatlanság tisztaságát kell sugallnia. A Városom esetében azonban a dolgok éppenséggel fordítva állnak. Kezdetben az endometrikus szövet és a méhlepény volt zavaros, amit az képviselt, ami később Burzenlanddá, Barcasággá vált. Ellenkezőleg, maga az embrió, a kezdeti kolónia kristályos tisztaságú valami volt, mely leginkább egy tökéletessé csiszolt vesekőre emlékeztetett. Ilyen volt az első betelepültek szervezettsége – nagyon pontos, katonás, családonként, aztán házanként csoportokra osztva. Mér-tani egyszerűséget próbáltak sugározni körös-körül – a körül levő hegyek közt fekvő medence meghatározatlanságában –, amíg egy valóságos várat generáltak, melyet tökéletesen elzártak a falak és a bástyák, egy működőképes belső anatómiával, melyekben a céhek voltak a szervek, de egyben a gépezet kerekjei is, egy olyan Vezetőséggel, mely a falakon belül a társadalmi szolidaritást szervezte, kifelé pedig a legtisztább és legdurvább csoportegozizmust képviselte (mert ez biztosította a Város túlélését és prosperálását: hogy kíméletlenül megadózzon minden kereskedelmi folyamatot, ami a Semmivel zajlott, és rajta ment át; a Semmivel, amely a hegyeken túl kezdődött).

Kellene egy lant, mellyel megénekelhetném, hogyan fejlődött az embrió és terült el minden irányban, hogyan kezdett az agya lassan-lassan szerteágazni, hogy átmásszon vagy kimenjen a falakon, melyekkel ő maga vette körül magát. Hogyan kezdtek szaporodni és egymással összevegyülni a nyelvek a Város fülében, gégéjében, de leginkább agyában: a helyi dialektustól, melyet mindközönségesen szásznak nevezünk, a magyarig, a székelyig és a csángóig, az örményig, és még hányig. Így fejlődött és így mozdult meg – gátlásosan, félve, sebezhetőn, fénylő-zselés lábaival, melyek nélkül a hozzá hasonló életformák nem tudnak utazni az időben.

Ami ezt a fejlődési útvonalat egyesíti, az nem más, mint egy kereskedők-ből és mesteremberekből álló köztársaság makacs büszkesége – az én fantazmagóriáimban mindenképpen. A standard turista fejében levő város, ahol kisasszonyok ülnek a kastélyokban, és lovagi tornák zajától dübörögnek a terek, persze soha nem létezett. Az alapító és újraalapító atyák (mert az első betelepülteket a tatárok a földdel tették egyenlővé) nem foglalkoztak ilyen ostobaságokkal. A pajzsok és szentelt szablyák arisztokrata misztikuma pedig a die Deutschen Ritterrel egy időben tűnt el innen, 1225-ben a

teuton lovagokkal. A Város sorsát tehát sokkal pragmatikusabb és szorgosabb agyak és kezek döntötték el. Így vált hosszú időre „minden nemzet műhelyévé”. Egy olyan talajjá, mely nem feltétlenül barátságos a művészetekkel és az irodalommal. Jó, hogy a pragmatikus elit inkább hajlandó együttműködni, mint végeérhetetlenül vitázni, s a mérsárlást kockáztatni. De olyan talaj ez, amelyben nehezen kapaszkodik meg a képzelet költői virága.

De ha megkapaszkodik, akkor aztán...

DEMÉNY PÉTER fordítása

Gál Andrea

KÉT SÉTA

Amikor eljön a nyár, de még nincs kánikula, egy délelőttön felballagsz a Cenkre, onnan a Schuller felé veszed az irányt, és három vagy négy óra múlva elérsz arra helyre, ahol a gerincen úgy kell áthaladni, hogy egy keskeny ösvény vezet pontosan az élén, és jobbról is, balról is meredek lejtő kísér, amelyen nincs fa vagy bokor, mert már olyan magasan jársz, de van érdes szálú fű, amelynek a tövén puha mohahalmok és elhalt fűcsomók ülnek, ami arra csábít, hogy mindegyre lelépj az örvényről, és a lépteid alatt besüppedjen a talaj, és vannak tavaszi–nyár eleji virágok, amelyek között még hófoltok is csillognak, és mindenfelé nagyon messzire ellátsz, egyes helyeket, főként a településeket és utakat meg tudod nevezni, a többi viszont, a hegyek, sziklák, völgyek, lankák, magányos házak az ismeretlenből integetnek; ahol látod, hogy milyen sokat emelkedtél, mióta elindultál, de azt is látod, hogy előtted magasodik még a csúcs, és különben is, odébb van a Nagykő és a Bucsecs, a Királykő, és ha szerencséd van, a Csukást meg a Fogarasi-havasokat is láthatod, és egyrészt elbízod magad, másrészt annyira parányi vagy ebben a fenség-rengetegben, és izzadsz, de a hátadat meg-megfújja a jeges szél, na, ezt tudnám ahhoz hasonlítani, ha valaki (én) Brassóban él(ek).

Ha végigolvastad a fenti mondatot, az a gyanúm, hogy túlzásnak tartod, és érzelmileg túlfűtöttnek. Jól jönne egy kis fanyarság, némi önirónia, lokálpatriotizmus-kritika. Igaz, igaz, de én legalább három éve gondolkodom ezen, és nem akar a véleményem megváltozni. Úgyhogy igen örültem, ami-

kor szóltak, hogy írni lehet Brassóról valamit. Gondoltam, ezt a hasonlatot kiírom magamból. Így élek Brassóban: innen sok mindennek láthatóvá válik az ellentéte is, vagy az árnyoldala vagy az előnye vagy az érem másik oldala, attól függ, honnan indítunk. Kiegyensúlyozott helynek mondanám, de nem tudom, mi az egyensúly. Egy negatív példa mentén indulok (*te is indulj a Cenkre!*). Itt értem igazán, mi a kultúra. Brassó kereskedelmi város volt a középkortól kezdődően, majd a 20. században eliparosodott, ha szabad így fogalmazni, aztán a nagyszámú lakosság elkezdte kitermelni a művészet és művelődés megvalósulási lehetőségeit. Színház, könyvtár, mozi, egyetem, könyvbemutatók, könyvesboltok – ezek mind vannak, de a lakosságnak eléggé kis részéhez jutnak el ahhoz, hogy bizton elmondhassuk: Brassó nem kultúrváros. És ha a román kultúrát nézve nem az, akkor a magyarra nézve ez hatványozottan igaz. Brassóban jelenleg hozzávetőlegesen 15 000 magyar él, amihez hozzáadódik a környező települések (Négyfalu, Tatrang község és néhány falu) 10 000 főnyi magyarsága. Ez fenntart egy középiskolát, egy nyomtatott újságot, egy rádiót, egy magyaradást, évi egy (néha két) színházfesztivált, évi egy Magyar Napokat, öt magyar ajkú felekezet körülbelül tíz templomát (ezt majd számolja meg valaki pontosan), és néhány kisebb kezdeményezést, társulatok vendégszerepléseit, a megyei könyvtárnak iskolák, óvodák magyar tagozatait, könyvterjesztők vásárlóközönységét és egy aprócska magyar könyvesboltot. Nagyon kevés ez annak, aki Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában szocializálódott. És mégis: amikor egyszerre látom a nagyobb erdélyi magyar kultúrát és annak kicsi, provinciális, erre-arra görbített brassói változatát, valahogy megnyugszom. Valami örök emberi világlík ki az összehasonlításból, valami antropológiai bizonyítéka annak, hogy az ember kultúra nélkül nincs meg, de ha bármit is ki tud termelni önmagának, ha ki tudja fejezni önmagát, ha mégiscsak létrejönnek ezek a fórumok, akkor jól van, jól tud lenni. Dühöngeni is lehet, de minek. Inkább tekintsünk az „erdélyi magyar vagyok” korlátain túlra.

Hiszen ha végigsétálok az Óvároson (*te ekkor már a Stehil-tisztáson jársz*), és a szász kultúra fölém magasodik, felpillantok a Kapu utcán az Apollónia Hirschert ábrázoló freskóra, aztán bekanyarodom a Hirschert utcán, a vásárcsarnok mellett, amit maga Apollónia építtetett, állítólag azért, hogy hálát adjon az Úrnak a tetszhalott lánya „feltámadásáért”; aztán elhaladok a Redut mellett, ahol a századelőn a román polgárok gyermekei éltek élénk társasági életet, majd a kommunizmus alatt az erdélyi társulatok vendégszereplésein szórakozott és okult a magyarság (én is, gyárnegyedi pionír-

koromtól kezdve Hair-rajongó nagykamasz koromig), akkor testközelben élem meg, hogy a kultúrák, ha nemzetiek, milyen szorosan összefonódhatnak anélkül, hogy feloldódnának egymásban. De ha innen kísétálok a Bolgárszeg felé, magam mögött hagyom a Porondot, és beérek a Salamonkövek árnyékába, ott már a tömbrománság egy hagyományos közösségét látom megnyilvánulni mindenben, a kanyargó, keskeny utcáktól kezdve a több száz éves kapukon át a kicsi ablakokig és (szó szerint) lepedőnyi udvarokig, ahonnan évente egyszer díszes lovak vonulnak ki viseletbe öltözött lovasokkal, akkor az egyenemű, hagyományörző kultúra szele csap meg. Ha meg nem arra veszem az irányt, hanem a Csigahegyen át a Rakodó- és Astra negyedbe, akkor meg azzal szembesülök, hogy a kommunizmus vigasztalan telepein, a blokknegyedekben megpróbálták minden helyi gondolkodásmódot kiölni, ledózerolni, s még a brassói románság sem maradhatott meg abban, amit a századok alatt magamagának összehordott, hát még a számbelileg csekély magyarság vagy már elillanni készülő szászság. Aztán ha bemerészkedek a tömbházak közé, mégis azt látom, hogy vannak helyi és időbeli sajátosságok, és itt is kifejlődött egy sajátos kultúra. Lehet, hogy pillanatokig úgy tűnik: „Egy vaslában sárga fű virít.” De egyszerre parádézik előttem a szocialista lázalom, táncol a Balkán, és fölöttük Nyugat-Európa ráncolja a homlokát. A tömbház kertjében hagymát termel valaki, és szólnak az ortodox harangok. *(Most már kijutottál az erdős részből, kezdődik az alpesi táj, az ösvény a gerinc élére érkezett, és te is vele együtt. Ott áll előtted a Schuller-csúcs.*

Magadra hagylak. A szél fagyos, a nap forró, látsz jobbra is, balra is, előre is, hátra is. Felfelé, lefelé nyújtózik a tekinteted. Egyedül vagy, esetleg legközelebb néhány barátodat magaddal viheted. Nincs nyüzsgés, nincs hajsza. Szabadnak érzed magad, és elszigeteltnek. Sok apró élményről lemaradsz. Viszont van időd nézelődni. Ha akarsz, következtetéseket is levonhatsz. Van időd, van tered.)

CSÍKSZEREDA – MIERCUREA CIUC – SEKLERBURG

Borsodi L. László

A BEFALAZOTT VÁROS

(ZSOLTÁRPARAFRÁZIS 55.)

*„Ó mennyi város, mennyi nép,
Ó mennyi messze szép vidék!”
(Babits Mihály)*

Legszívesebben a szomszéd településen laknék,
de leginkább valamelyik testvérvárost választanám.
Lehet, hogy Gibraltárba mennék, a Szikla lábához,
vagy Málta valamelyik szigetén húzódnék meg.
Már azon is gondolkodtam, milyen lenne Róma,
a Trevi-kút közelében, a Ponte Vecchio mellett
Firenzében, Český Krumlovban egy kicsi házban.
Néha Ommenről álmodom, Walsinghamról, Vilniusról,
milyen jó lenne ott is, ott is, ott is. Élni. Legalább lakni.
De valakik falakat építettek a városom köré,
valakik a városkapukat gondosan bezárták.
Valakik nappal és éjjel a falakon körbejárnak.

Patkó Éva

FALAK FELETT A SZABAD ÉG

A városon belül kevés a füves terület, ahol hanyatt fekve lehetne nézni a Déva feletti csendes eget. Nem olyan vidékeken élünk, hogy városaink parkjaiban lepihenni, fűillatot szívni vagy mezítláb szaladgálni lehetne. Ezért most hanyatt fektetem gyermekkorom városát, mint egy puhán domborodó testet. Nem kell féltetni, nem fázik meg, hisz több mint ezer éve, alatta és körülötte is termálvizek bugyborékoló párája ontja a meleget. Körben pedig optimális klímát biztosító hegyek magasodnak, dúsan, buján, tisztán, mintha a város az édenkert völgyében pihenne épp le.

Déva két dombja, az egymással szinkronban zöldellő várhegy és relédomb megnyugtató föld- és faillattal hívogat. A várhegy gyermekkorom barangolásainak gyakori helyszíne. Gyalogosan fel az első várkapuig a házak kertjeinek végében húzódó szűk macskaköves ösvényen, onnan pedig négykézláb a várfalon felfelé, ágak, gyíkok, mohafoltok között, énekekkel ijesztve el a viperákat vagy inkább a tőlük való félelmet. Míg a vársétányon egyre kevesebb az ember, mióta tizenhét éve a felvonót üzembe helyezték, a kozojai relédombon szinte csak állatokkal találkozni: vaddisznókkal, őzekkel, farkasokkal és vadmotorosokkal. A sötét időkben a relé aljában lehetett megnézni a tiltott focimeccseket, sok magyar és nemcsak magyar férfi nosztalgikus emléke ez a hely, itt végre lehetett hangosan drukkolni, kurjongatni és közelebb lenni a szabad éghez.

A titokban végbement élet nyomait Déva testének megannyi helyszínén le lehet tapogatni. Ott rejtőzködnek a pórusokban, porszemként bújnak meg és horzsolnak egyszerre. A kilencvenes évek hozta szabadságérzés sem mosta ki ezeket a porszemeket, pedig a kamaszok élete akkor gyökeresen megváltozott. Hirtelen trendi lett unguoicáknak udvarolni, lehetett templomba és garázsokban kialakított internetező helyekre járni, a szórványban élő magyaroknak kijáró külföldi figyelmet élvezni, szemérmetlen bozgoro-

zást hallani az utcán, és Ungaria nevű szeletet rajzolni krétával az URSS-prim nevű blokkos labdajátékban.

A bőrfelület sokismeretlenes redői között volt egy hely, ahol Déva mélyébe lehetett hatolni, bár ezek a pillanatok a mai napig olyanok, mint egy zajos álom. Ebben a mélységben én nem voltam otthon, mégis izgalommal vártam évről évre, hogy vajon meghívják-e karácsony estéjére, és ha igen, a szüleim elengednek-e. Zsidózni. A fagyos este leple alatt összegyűltünk valamelyik lányos háznál a csángótelepen, körülbelül húszan, a ház asszonyai is jelen voltak, és hajnalig ébren voltunk. Az alkalomra kiürített garázsokban, nyári konyhákban jól be volt fűtve, a falak mentén padok, a fülledt helyiségben tompa fény és izgatott várakozás. Két-három csapat fiú verődött össze, bandába, így mondták, és körbejárták a házakat. Az első banda berobbanása a legintenzívebb pillanat. Kolompokkal teleaggatott jelmezek, torz maszkok és mozdulatok, hogy ne lehessen rájönni, ki kér fel táncolni. A két tollas csákyás huszár beköszönőversikéje után a zenészek rákezdik, a fiúk nagy zajjal berontanak, elkapják a lányokat, megtáncoltatják őket, minden forog, a szoba hirtelen túl kicsi lesz, túl hangos, a bundás, vastag jelmezekből árad a hideg, a kályhák sütnek, a levegő megtelik cigaretta és alkohol szagával, nagy a kacagás, az elváltoztatott fiúhangok szándékosan hamisak. A harmadik csapat már részegen érkezik, ijesztők a mozdulataik, nem táncolok, nem is kérnek fel. A maszkok kézzel varrt karvalyorrú, fejre húzható zsákocskák, látszik rajtuk az igyekezet, hogy minél visszataszítóbbak legyenek. Túl sok év múlva értem meg, miért ilyen csúnya a kolompos *zsidó*. Egy megmaradni igyekvő kisebbség egy másik kisebbség kifigurázását ismétli évről évre ősi hagyományként. Az el nem mesélt történetek szövete ködös, lassan engedi át az értelem világosságát. Most már több felnőtt álldogál a falak mentén, férfiak és nők, vigyáznak ránk, a zsidózás a végét járja.

Déván áll még az 1896-ban épült zsinagóga, ez Dél-Erdély, itt az épületek megmaradtak. Izraeli almabort vettünk innen, különleges zamatú, alacsony alkoholtartalmú nedűt. A valamikor ezer lelket számláló, főként iparosokból, kereskedőkből álló közösségből mára már nem maradt elegendő férfi a szombati minjéhez. A magyarok száma is ugyanígy megcsappant, az ötvenszázalékos arányból ma a város alig nyolc százaléka magyar ajkú. A közösség életét fellendítette a 2005-ben felavatott iskolaépület, ahol sok év után ismét egy helyen tanulhatnak anyanyelvükön a gyerekek, mint a nagyszüleink idejében. Mi különböző iskolákba szétszórva tanultunk, úgynevezett magyar tagozaton. A város legszélén magasodó Traian líceumból a

kilátás pazar volt, de már csak tizenegyen gyalogoltunk fel ide a Dacia negyedbeli harmincvalahányas osztályból, aztán innen is átiratkoztunk ketten más városokba.

Déva szívét legtöbbször a várhegy alján tündöklő Magna Curia és a felújított esztrád színház közé helyeznék, erre a pár száz méteres útvonalra, amit a kommunizmus rombolása megkímélt. Itt található a régi vármegye épülete is, itt szállt meg Petőfi is a sorsdöntő piski csata előtt, itt van az egykori Főreál Gimnázium, ma Decebal Líceum, és a kedvenc bronzbékás szökőkút. A szív idehelyezése magától adódik. De a személyes perspektíva nem sokat ad a látványosságokra, nem esik egybe a történelmi és turisztikai központtal. A háton fekvő testen a mellkas alig észrevehető pulzálása jelzi a rejtett szív dobogását. Egy tömbháznegyedbe zárt kertben, a dédszüleim kertjében, egy pitvarnyi folton lüktet. Valamikor a házuk is itt állt, a szocialista fejlődés porig rombolta, a lakókat szanaszét költöztette, helyén most négy- és tízeleteres tömbházak zsúfolódnak. De a kert, a tömbházlakásunk ablaka alatti csekély zöldövezet, ez az ő kertjük maradványa. A bazsarózsa, az orgonafák, a százszorszép-foltok, az elvéve felbukkanó szamócák, mindezek nem az eredeti kert növényzete, de a hely varázsa mégsem a képzelet szüleménye. Kislányként sokat ültem a fűben, virágkoszorút fontam, és ebben az illatban eltűntek a körülöttem magasodó betonförmérvények, és bár alig tudtam valamit a régen elhalt dédszülőkről, akiknek házában zongora szól és recsegő gramofon, egy-egy délután erejéig mégis ott-hon voltam összezsugorodott kertjükben.

A történelmi helyszínekhez kötődő szerelmek gyermekkorban is vonzóak, de az átvert és befalazott Kőműves Kelemenné balladája nem fogott meg, annak ellenére, hogy többször is színpadra vittük couleur locale gyanánt. Egy történelmileg és régészetiileg vitatható legenda szerint 1849-ben a várbeli lőszerraktárat féltékenységében felrobbant egy osztrák sánckáplár, kvázi magát falazta be ezzel, szóval, az ő története sokkal inkább megragadta a képzeletemet. Az áldozathozatal ebben az esetben mégis saját döntés, méltóbb az ember egyéni szabadságához. A park tágas sétányain nagy ritkán lehetett találkozni másképpen befalazott lányokkal. Ők a vár alatt élnek, a kerítésen túl alig lehet látni bármit is az iskolájukból. Amikor Lavinia Milosovic elsétált mellettem csapattársnőivel csacsogva és kacarászva, egy pillanat erejéig hihetővé vált a sok-sok romániai kislány álma, hogy bárki-ből lehet olimpikon. A dévai tömbháznegyedek lépcsőházai előtt mai napig látni lehet a szőnyegporoló-rudakon fejükön átforduló, életveszélyes kilen-

géseket gyakorló aspiránsokat. A gimnasztika szelleme szerte a városban megigézte a kislányokat.

A tornászlányok iskolája is egy zárt világban működő mikrokozmosza Dévának. Külön testrész, inkább bemélyedés, mint domborodás, hisz annyi benne a titok. Vagy inkább szépségfolt, dísz szeplő. Ilyen különálló világ a csángótelep is, az idetelepedett bukovinai székelyek enklávéja vagy Csaba testvér háromszáz éves ferences kolostora köré kiépült minivárosa, a több mint húsz éve önfeledten ricsajozó gyerekekkel. De ilyen zárt közösség a medencés templomba járó neoprotestánsoké, a vár alatti református gyülekezeté, a katolikus plébániáké vagy akár az intézményeinek köszönhetően kitartóan megmaradt szórvány magyar közösség egésze is. Mesésen vonzó szeplős bőr egy-egy szépségfoltja. Egymástól nyelvileg is elszigetelt világok régi idők szabályrendjeivel és állhatatosságával.

A város turisztikai látványosságai nem feltétlenül egyeznek egy gyermek nyiladozó értelmében és szívében tarkálló várostérképpel. A Magna Curiában működő Dák és Római Civilizáció Múzeuma, a város széli állatsimogató, a volt megyeházában működő impozáns könyvtár, a rondaságban versengő hatalmas szobrok, Dávid Ferenc unitárius egyházalapító cellája, a tornászlányok szoborsétánya, ezekre a város manapság négy- és ötszillagos minősítéseket kap, és a dévai ejtőernyős iskola kemény edzéseit még nem is említettem.

A Maros bal partján fekvő Déva dús hajzuvataga a folyó partján magasodó fák koronáiban és a hömpölygő vízfodrokban sejlik fel. Az emlékezés útvonalai mentén, a kétszáz kilométerrel keletebbre fekvő kerti parkról elénk táruló Maros-partig is elér. Girbegurba, sokezer mérföldes kerülők után, a tér-idő távolságokat felszámolni képes valóságban, a Maros bal partjáról a Maros jobb partjára költözve, Várhegyről figyelem a dévai várhegyet, a szabad ég alatt ébredező Dévát.

ERZSÉBETVÁROS – DUMBRÁVENI – ELISABETHSTADT

Vida Gábor

ERZSÉBETVÁROSI KITÉRŐ

Nem volt ott igazából semmi dolgom, és már azt is nehéz felidézni, miért mentünk oda. Gyerekkoromban a vonatból sokszor láttam azt a furcsa dupla tornyú templomot, de valahol messze volt, hiába vesztegelt egyszer félóránál is többet a szerelvény a Dumbráveni állomáson. Mellesleg ilyen nevű település minden megyében van, a román névnek itt sincsen semmi köze a helyhez és a múlthoz, a fordítónak nem jutott semmi más eszébe, a szó ligetet, fiatal, ritkás erdőt jelent. Egyszer még elautóztunk oda nyugati turistákkal, akik valamit kerestek, de olyan lepusztultnak tűnt az egész városka, por volt, szemét, málladozó épületek, hogy körül sem néztünk igazán, autóba szálltunk és elmenekültünk. Pedig én szeretem az ilyen lepattant helyeket, megvan a mulandóságnak a maga bája, és itt az idő nemcsak elmélet vagy számsor, hanem tapasztalat, a kő is megöregszik.

Szentágotáról bicikliztünk Marosvásárhely felé, kellemetlen, szúrós fényű, meleg nyári nap volt, vihar készült, igyekezni próbáltunk, egy-egy rövid szélroham szalmaszálakat kapott fel, vitte a szürke aszfalton, aztán el ejtette. A forgalom gyér volt, a járvány két hulláma között alig volt német turista a szászok elhagyott földjén, és magyar rendszámú autót sem igazán láttunk. Én már túl vagyok azon, hogy a szászok kiürített földjén sajnálkozzam. A műemlék templomokat és azt, ami építészetileg megmaradt, megbámulom, és megyek tovább, elmúlt ez is, elmúlik más is, mennyi jobb sorsra érdemes hely és ember van, én is közéjük tartozom. Rövidíteni akartuk az utat hazafelé, elkerültük Szászmedgyest, megcsodáltuk a berethalmi templomot, és ahogy legurultunk a Nagy-Küküllő partjára, ott állt velünk szemben az erzsébetvárosi templom túl a folyón, és akkor eldöntöttem, hogy meg akarom közelről nézni. A vihar lassan, kímérten és fenyegetően közeledett, kellene ott legyen valami panzió vagy benzinkút legalább, erre gondoltunk.

Van valami furcsa mindig abban, amikor a felmálházott biciklivel megérkezem egy patinás szálloda elé, fáradt vagyok és izzadt, előbb német tu-

ristának néznek, azután csökken a lelkesedés, amikor megszólalok románul vagy magyarul. A recepció ilyenkor általában nem tudja, hogy van-e kiadó szoba, fel kell hívja a főnököt, de a főnök házon kívül van, aztán a főnök meg kell nézze a füzetben, ami nem ott van, ahol. Kong a szálloda, üres a parkoló, és amíg várok, hogy eldöntsék, van-e kiadó szoba, megiszom egy sört, jelzem, hogy nem akarok továbbállni. Egy óra alatt kiderül, hogy van üres szoba. Van meleg víz, és egy pléhgarázsba bevihetjük a bicikliket, konyha viszont nincs. Veszünk párizsit, babkonzervet meg paradicsomot a szomszédos boltban. A szálloda gyönyörű szecessziós épület volt, kívül teljesen elhanyagolt, belül megpróbálták átalakítani, de kevés volt a meggyőződés, túl sok a műmárvány, a dohszag és a légfrissítő a legtöbb romániai szállodában ugyanilyen. Az ablakból viszont a térre látunk, és teljes pompájában mutatja magát a kéttornyú barokk templom. Van valami latin-amerikai hangulata az egésznek, mintha egy Márquez-regényben szerepelne. A málló vakolat, a redves faanyag, a rozsdás vasazat, a kilincs, a hepehupásra kopott kőpadló sokkal bensőségesebb hatást kelt, mintha szépen fel volna újítva, így olyan, mintha éppen használnák, mintha csak alig pár percre távoztak volna el az emberek, a lelkek, bármely pillanatban vissza is jöhetnének, azért van az ajtó nyitva, sehol őr, sehol jegyszedő és biztonsági személyzet, kamera vagy mozgásérzékelő. Az üres templom persze sosem üres. A város számára ez monumentális épület, van benne valami nagyzolás, amikor az örmények építették, úgy gondolták, hogy van jövő. Aztán kiderült, hogy nincs, de amit kőből és téglából összehordtak, maradandóbbnak bizonyult a társadalomnál. Ezeket az erdélyi kisvárosokat felszámolta a modernizáció, a dekonjunktúrát nehezen bírják, a mobilitással megáldott vagy megvert lakosság elvándorol, az marad, aki nem tud elmenni, és jönnek az újak, akik gyökeresen felforgatják a régi rendet, nem feltétlenül és programszerűen ellenségesek, de nem érdekli őket. A nagyobb, reprezentatív épületek megmaradnak, bár engem sokkal jobban érdekelnek a régi lakóházak, mert ebben Erzsébetváros különleges. Itt nem a szász építészet a domináns, mint Szentágotán vagy Segesvárott, sokkal több a hajlított, ívelt kapu, valami vidéki szecesszió, Enyeden és Szamosújváron látni ilyen házakat, mindenik egyedi, és ugyanahhoz a világhoz tartozik, ilyen lehetett Erdély kisvárosi építésze, látszik ez Tordán, Désen, Szilágysomlyón, Zsibón és Marosvásárhelyen. A házakhoz életformák, habitusok, családok és közösségek tartoztak, amelyek történetét, összképét csak szórványosan dolgozták fel. A társadalomnak ezek a rétegei sokkal sérülékenyebbnek bizonyultak, mint a székely vagy a mezőségi falu. A szocializmus kultúrpolitikája gyűlöl-

te a polgár és a kispolgár világát, fel is számolta, a falu volt az etalon, a proletariátusnak meg nálunk nem igazán volt kultúrája, csak ideológiája, és már proletariátus sincsen, de a blokkok és az ipari romok megmaradtak.

Ülünk hát Erzsébetváros patinás szállodájának legolcsóbb padlásszobájában, babkonzervet eszünk, és nézzük a vihart, olyan égzengés jön, hogy minden beleremeg, ezek a régi épületek mintha gumiból volnának, egy becsapott ajtó végigrengeti az egész nehéz házat. Egy ilyen hatalmas vihar sodorta le a templom hiányzó toronysüvegét, azóta sem volt erő újra felépíteni, és már aligha lesz, vannak ilyen felemás tornyú templomok, megbírják ezek az épületek a csonkaságot. Ha építész lennék, nem azon dolgoznék, hogy az épületeket színesre vakolják újra, hanem azon, hogy ezek az idő által okozott sebek, foghíjak, striák valamiképpen megmaradjanak, a felület érdes, szeszélyes ornamentika, amit az idő, a klíma, olykor pedig az emberi rongálás hozott valamiféle állapotba, saját hangulata van, összefüggés rendszere. Az más kérdés, hogy laknék-e szívesen egy ilyen festőien málladozó városban, mert szinte senkivel nem találkoztam az utcákon abban a nem egészen huszonnégy órában, amíg ott voltam. Aztán persze nyeregbe szálltunk, és egy dombtetőről visszanéztem, van még templom Erzsébetvárosban nem is egy, talán még visszajövök, talán majd emberekkel is fogok találkozni.

Ugy maradt meg bennem ez az erzsébetvárosi kitérő, mintha valahol nagyon messze jártam volna, és ahogy telik az idő, egyre kevésbé tudom felidézni, hogy mit is láttam, a fényképek sem igazán segítenek, és fellapozhatnám Orbán Balázst vagy valamely körültekintő lexikont, de most egy fényképet nézegetek, amelyet az örmény templom ajtajáról készítettem, egymillió kicsi repedés a tölgyfában, finom, sokrétegű erezet, amely nedvességre megduzzad, a melegre kiszárad, így lüktet az idő, nem látszik, nem halatszik, de én érzem és tudom.

FOGARAS – FÁGÁRAŞ – FRUGRESCHMARKT

Borbély István

VALAMI MÉGIS MEGMARADT BELŐLÜNK

1. Melyik a kedvenc fád a városból?

Tömbházunk udvarán van három impozáns fenyőfa, az árnyékukban nőttem fel. Nagy csoda, hogy túléltek az udvar átrendezését, mivel a lakók több ízben hevesen kérték az eltávolításukat. Nem messze lakásunktól még áll egy terebélyes diófa gyerekkori barátom, Lengyel Gábor volt osztálytársam házának a kertjében. Szép emlékek fűződnek a főgimnázium udvarán sorakozó gesztenyefákhoz is, de ezeket már kivágták.

2. Mi volt a legutóbbi felfedezésed?

Sajnos ritkán fordulok meg Fogarason az utóbbi időben, és amikor megyek, panziókban szoktunk meghúzódni. A két világháború között a régi főtér nyugati sarkában álló épületben volt Eugen Hintz híres órásmeister műhelye. Ismertem őt személyesen is, házukba jártam németet tanulni, ott volt Fogaras előkelő német magánóvodája. A műhelyt igényesen átalakították időközben, egy stílusos panzió fogadja a vendégeit ma ott. Szerencsére a beavatkozás csak részben módosította az épület belső struktúráját, ami különben nem jellemző Fogarasra. Ez a legfrissebb „felfedezésem”.

3. Melyik a kedvenc sétálóbhelyed?

Gyerekkorom nagy részét a vár közvetlen közelében töltöttem, mert ott volt nagyszüleim háza és a kis udvarán nagytatám kádármeister-birodalma. Mi zárt tömbházban laktunk, és ezért érthetően vonzott az a szabadság, amit a vár környéke nyújtott, és persze az Olt partja. Oda szoktam kiülni, hogy felelevenítsem a régi emlékeket.

4. Kivel íratnád meg a város regényét?

Balázs János volt osztálytársam lenne, szerintem ő a legalkalmasabb erre, sokat foglalkozott mint képriporter a város történelmével és sajátosságaival. Pillanatnyilag, azt hiszem, hogy ő tenne eleget a legjobban egy ilyen

feladatnak, mert mentes minden történelemhamisítástól, ami ritka azon a vidéken. Arra is gondolok, hogy vele és nem velem kellene most Fogaras egykori hangulatát felidézteni.

5. Melyik épülete jut eszedbe először?

A legtöbben az állami főgimnáziumra voksolnának, a mostani Radu Negru líceumra. Ott tanultam, az ablakom a líceumra nyílt, ott játszottam és sportoltam, onnan indultam a nagyvilágba. Nekem viszont az Embacher cukrászda belső termei jutnak eszembe. Kíváncsi lennék, ki vitte el és hova 1990 első hónapjainak a forгатagában az ottani velencei tükröket és csillárokat, valamint a sakkberakásos, fehér-fekete padlózatot. Az Embacher-mítosznak van viszont jövője, azt olvastam a sajtóban, hogy valaki megvette az időközben izomműhellyé züllött épületet azzal a céllal, hogy visszaállítsa a régi mámort. Ha megteszi, megmondom majd, hogy mennyire hasonlít a mai zserbó a régihez.

6. Mi a legcsúnyább benne?

Gyermekkoromban Fogaras hangulatos, aránylag családias, szép városka volt, különösképpen ha a főteret átszelő patakra gondolunk és az azt átívelő hídrendszerre. Még létezett a szász, aránylag zárt életrendszerű közösség, és ott volt a patkó alakú „korzó”, ahová mindenki kijárt szertartásosan sétálni szombaton és vasárnap, mert a jelenlét megfelelt egy kis, sajátos helyi népszámlálásnak is: aki nem volt ott, arról tudni lehetett: vagy beteg, vagy pedig meghalt. A közelben állt a világ szerintem leghangulatosabb teraszos vendéglője – kamaszkoromban Mexikónak hívták, bár tudtommal nem ez volt a hivatalos neve –, és az állomáson túl nyúlt el a stadion melletti, majdnem vadon hagyott park, ahová kijártak a piperkőcök és a kéjbetyárok, és ahonnan nem egy többértelmű hírecske szivárgott vissza a városba, és élvezte az erre áhító hölgyeket – azaz majdnem mindenkit. Egy adott pillanatban a kommunista beton-disztópia villámszerűen felszámolta a város egész hangulatát. Az eredménye a mai unalmas, jelentéktelen lakterület: ha nem veszed észre magad, olyan gyorsan hajtasz át rajta Nagyszében vagy Brassó irányába, mintha nem is létezne.

7. Hol búsulsz?

Nem siránkozom, de nosztalgiazom, és nemcsak a vár körüli padok egyiken. A szombatfalvi kolostor mögött van egy kis halastó, édesanyám „lelki támasza”. Örököltem tőle, oda szoktam kijárni, hogy visszanyerjem az amúgy is ingázó lelki egyensúlyomat.

8. Számodra mi vagy ki a város középpontja?

A város középpontjában áll a gyerekkorom, és persze élnek a szüleim. Nincs olyan pont Fogarason, amelyhez ne fűznének jó vagy kétes emlékek. Az utóbbi években külön elégtételt jelentett számomra a kevésbé ismert helyi személyiségek életének a kutatása, életkörülményeinek feltárása, például a Bicsérdy Béláé. Angolul is közöltem a tanulmányt, aránylag jó visszhangja volt, és nagyon élveztem, amikor egy óceánon túli visszajelzést kaptam egy odaszakadt fogarasi hölgytől, hogy ő bár egész életében hallott erről a „tételről”, de csak most értette meg, hogy mivel eszik és isszák.

9. Mit szeretnél átélni a városod eddigi történetéből, illetve mit nem?

Kétféle fogarasi létezik: aki elhagyja a várost, és aki nem. Én úgy döntöttem, szüleim teljes beleegyezésével, hogy nem térek vissza. Szentül hiszem, hogy karrierem egytized részét sem tudtam volna teljesíteni, ha visszatérek. Ez egy racionális, jól megfontolt lépés volt, és hálás vagyok a sorsnak, hogy a szüleim nem gyakoroltak rám semmiféle nosztalgiazó, visszatartó nyomást. Ennek következtében szabadon szerethettem Fogarast, bárhol is voltam: Kolozsváron, Oxfordban, New Yorkban vagy éppenséggel egy indiai egyetemen.

10. Melyik az a hely, amit soha senkinek nem mutatnál meg?

Sajnálom, hogy kénytelen voltam eladni nagyszüleim romokban álló házat. Szép palotácskát húztak fel a helyébe, de teljesítették a kérésemet, és nem vágták ki a gazdag, korán termő szőlőt. Oda nem szeretek kijárni, túl idegennek tűnik, mert részben én ültettem. De örvendek, hogy élvezik a borát: valami mégis megmaradt belőlünk.

GYERGYÓSZENTMIKLÓS – GHEORGHENI – NIKLASMART

Haverinen-Varga Katalin

A SVÁJCI BOLT

A legkülönfélébb dolgoktól félttem már életemben. Gyomortükrözéstől. Német–román szimultánfordítás-vizsgától. A szembejövő autó sofőrjétől. Mégis, ha az én legmaradandóbb félelem-élményemet akarom elmesélni,

akkor harminc évet kell visszarepülnöm az időben, egy őszi szombat reggelre, Gyergyóban.

Édesanyámmal reggeli körútra indultunk Gyergyószentmiklós Bucsin negyed nevű mikrokozmoszába. Első utunk a 18-as tömbház pékség-cukrászdájába vezetett. Amíg ő vásárolt, én a bent kávézó két elegáns öregasszonyt néztem. Csak úgy hívtuk őket: a dámák. Nagy, lógó aranyfülbevalójuk volt, vörösre rúszozott ajkuk, a hajuk olyan magasra volt tupírozva, hogy az alacsony bőrszékeken ülve is magasabbak voltak, mint én. Románul beszéltek, és lassú, kimért mozdulatokkal ették a szép, fehér habos rolót. Mi csak barna kenyérért jöttünk. Még meleg volt, kértem, törhessek a sarkából. Egyik kezemmel a darab kenyeret, másikkal édesanyám kezét fogtam, ő megszorította, így jelezte mindig, ha köszönni kellett. Csokolom, mondtam hangosan, és szippantottam még egy mélyet a pékség-cukrászda édesvaníliás illatából. A súlyos vasajtó nagyot csattant mögöttünk, ahogy kiléptünk a Bucsin negyed szombat reggeli forgatagába.

Sütött még a nap, de ereje nem volt már. *Tudod, hogy a Sugárúton mindig fúj a szél*, mondta még otthon édesanyám, amikor rám szólt, hogy húzzak harisnyát. Örültem, hogy szót fogadtam. A sugárúti szél mindegyre bebújt a fűsszabadidőruhám alá, felfújta, mint egy nagy lila lufit, és összeborzolta a hajamat, megsemmisítve félórányi keserves munkánkat. Az utcán mindenki harcolt a széllal. Az emberek előredőlve közlekedtek, siettek, cipeltek valami nehezettel, csak bólintva köszöntek egymásnak. A szemközti buszmegállóból épp indulásra készült Gyergyót a környező falvakkal összekötő körjárat. Egy négytagú család szaladt a busz felé, már amennyire a telepakolt szatyrok engedték, kapkodták a levegőt, kiabáltak, de már késő volt. A busz elment, mire a férfi földhöz vágta a raffiatáskát, és, ahogy a torkán kifért, utána ordította, hogy *a szemed világa, te csemer*.

A 18-as blokk sarkán egy kontyos nővel találkoztunk, megálltunk. Nem szerettem, ha szombat délelőtt ismerőssel találkoztunk a városban, mert olyankor nagyon sokáig tartott, amíg ismét elindultunk. Hogy elússem az időt, a járda repedéseit figyeltem, merre szaladnak, milyen alakúak. Apró lábnyomokra lettem figyelmes a betonban, kíváncsi lettem. Felnőtt vagy gyermek lábnyomát őrzi a Bucsin negyed betonja? Akárki is volt az, miért ment bele? Nem látta, hogy a beton még friss? Netán kergették? Ahogy így elmélkedtem, az úton elhaladt két lovas szekér, cigányok ültek rajta. Csak később tudtam meg, hogy ők romák. Egy sörös flakont adtak körbe egymásnak, hangosak voltak, ittak, kacagtak. Kicsit közelebb húzódtam édesanyámhoz. Most én szorítottam meg a kezét, ami azt jelentette, hogy men-

jünk már. Nyitogattam a hosszú, fehér kabátját, bent meleg volt, elbújtam benne. Édesanyám értette az egyezményes jelünket. Bár az ismerős nő még csevegett volna, végül azt mondta neki, hogy mi most megyünk, *szétnézünk a Svájci boltban*. A nő még annyit kérdezett, hogy láttuk-e, hogy megdrágult a túró. Láttuk, fogta rövidre édesanyám, és elköszöntünk.

A Svájci bolt csak alig pár lépésre volt a betonba ragadt apró lábnyomoktól. Ez egy turkáló volt, ahová többnyire Svájcból hoztak jó minőségű dolgokat, görkorcsolyát, hálósákat, cipőt, ruhát. A Svájci maga volt a mennyország. Annyira felkapott turkáló volt, hogy hely hiányában a vezetőség úgy döntött, csak azt engedik be, akinek aznap születésnapja van. Édesanyám határozott mozdulatokkal kopogtatta meg a hatalmas üvegajtót. Mögötte megjelent egy nő, édesanyám megmutatta a személyazonossági igazolványát. A nő leolvasta, szeptember tíz, igen, az ma van, és a kinti boldond szelet egyszerre felváltotta a radiátor kellemes melege, csend lett.

Ameddig a szem ellátott, mindenhol ruhák voltak, a pulton, nagy dobozokban és öt-hat sor állványon. Az egyik szeparéban cipők sorakoztak. A polcokon hatalmas szürke pokrócok és sötétzöld hálósákok várták, hogy valaki hazavigye őket, és beléjük bújjon egy hűvös nyári estén. Ezeket valamikor svájci emberek használták, gondoltam, és ettől minden sokkal értékesebb lett a szememben. Az itt dolgozó két nő csak suttogva beszélgetett. Szépen kisimították, összefogták a ruhákat, amelyeket a születésnaposok hanyagul szanaszét dobáltak, próbálgatták, véleményezték egymást. *Ez jól áll, igen, ez pont a te színed*. Ha egyikük mellényült, a többiek őszintén elmondták, mit gondolnak. *Ez a zakó nem előnyös, nézd meg, milyen szupulykó, derekadig se ér*. Noha csak annyi kötötte össze őket, hogy ugyanaznap születtek, a Svájciban egyszerre tartózkodó vásárlók félszavakból is értették egymást, adtak egymás szavára, megbíztak egymásban. Mintha a kiválasztottak láthatatlan hálója kötötte volna össze őket.

Én akkor engedtem el édesanyám kezét, amikor megláttam egy nagy dobozt, tele svájci plüssmacikkal. Megbabonázott, vonzott magához ez a színes halom. A neonzöldtől a liláig, éneklős nyusztól a távirányítós kutyáig, minden volt itt. Lassú, kimért mozdulatokkal, egyenként vettem kézbe őket. Mindegyiknek a szemébe néztem, mert egy plüssmacinak az arckifejezése a legfontosabb. Vannak barátságos arcú macik, és vannak semmitmondó macik. És nem mindegy, hogy reggel az ágyban milyen arc néz rám. Alaposan végigtapogattam őket, mennyire puhák, mert vannak keményebb szőrből készült macik is, azokat nem túl jó érzés fogni. Voltak nagyon elhasználtak is, egy svájci gyermek rághatta a szemét, orrát, ezeket félredob-

tam. Kerestem az igazit, de megzavart ez a nagy bőség. Idegességemben az éneklős nyuszi fülét nyomogattam, ettől két dalt énekelt el egymás után. Végül sikerült kiválasztanom egy ártatlan nézésű, rózsaszínű ruhácskás pandamacit. Döntéssel megelégedve álltam fel a szőnyegről, és nyújtottam a kezemet a másik, nagyobb kézéért, amelyet egész délelőtt fogtam. De hiába. Ekkor vettem észre, hogy elveszítettem édesanyámat.

Ekkor, mintha kicsúszott volna a talaj a lábam alól, hirtelen nagyon magasra nőttek a ruhaállványok, az egymás mellett sorakozó, földig érő ballonkabátok teljesen besötétítették a turkálót. A földön szanaszét heverő plüssmacik, amiket nem választottam ki, mind rajtam szórakoztak. Szinte hallottam, ahogy a bent lévők mind arról suttognak, melyik zsákba tesznek bele, és hová visznek engem. Kimelegettem, a szívem a torkomba ugrott, alig kaptam levegőt. Lelapultam és a felakasztott farmernadrágok alól leskelődtem ki, hátha feltűnik az ismerős cipő, oda jön hozzám, magához szorít, és kiszabadít innen. De egyik cipőt sem ismertem fel. Életemben először teljesen egyedül éreztem magam a világban. Anyukám ittfelejtett a Svájciban, gondoltam, és hatalmas bőgés tört ki belőlem.

Amikor kinyitottam a szememet, az egyik turkáló nő állt fölöttem. Egy magas nyakú pulóvert próbálgatott magához, és közben mondta, ne sírj, anyád a szeparéban van, cipőt próbál. Ahogy ezt meghallottam, szaggatottnan bár, de ismét fellélegeztem. Nemsokára édesanyám is megjelent, kezében egy pár fekete félcipővel. *Ne butáskodj, azt hiszed, itt hagynálak, kérdezte, és letörölte a könnyeimet, amiből addigra már elég sok lepotyogott a szőnyegre. Hát tudd meg, hogy soha, semmi pénzért, tette hozzá. A születésnaposok elhalkultak, egy pillanatra egymásra néztek, mosolyogtak, majd csendben folytatták a ruhapróbát. Édesanyám kivette a pandát a kezemből, a cipővel együtt a pulthoz vitte, fizetett. Tíz baniért adtak nejlonzacskót is.*

Harminc évvel az eset után úgy hozta a sors, hogy ugyanabban az épületben lakom, ahol valamikor a gyergyói Svájci bolt működött. Ahányszor elsétálok előtte, mindig eszembe jut az a lila füss szabadidős lány, aki a sírásával megtörte a Svájci bolt csendjét, mert a félelem elhitette vele, hogy őt az édesanyja csak úgy otthagya valahol.

Fazakas Tibor

ANGYALSZOBOR

1. Melyik a kedvenc fád?

Az ortodox katedrális előtt található egy fa. Bár fontos tudni, hogy a restaurálás előtt több is volt a várban, akár a székesegyház körül vagy a főtéren, de a munkálatok miatt többet kivágtak, és teret adtak a ma látható szobroknak, amelyek hozzájárulnak a vár szépségéhez. Érdekesnek tartom és egyben szépnek is azt a fát, hiszen nemcsak a várban lévő épületek adják a vár szépségét, hanem a zöldövezetek is, külön kiemelném a vársáncban lévő híres Japán kertet. Számomra azonban egyértelműen ez a fa a kedvenc, hiszen egy van, mellette nincsen más, és ha nyáron a nagy hőségben szükséges, a fa alatt lévő padokon meg lehet pihenni, és csodálni a vár szépségét, amely abban a pontból tökéletesen látszik.

2. Mi volt a legutóbbi felfedezésed?

Legutóbbi felfedezésem a nemrég végzett ásatásoknak köszönhető, amelyek eredményei az újabb sétálóhelyek a várban és a vár falain kívül, illetve a falakban felfedezett alagutak – ezek jó része még restaurálásra vár.

3. Melyik a kedvenc sétálóbelyed?

Én olyan ember vagyok, aki szeret sétálni, rengeteget. Erre a legjobb lehetőség a vár körüli kiépített utak, amelyek kiemelik a vár szépségét és nagyságát, hiszen körbejárva a várat, meglelhető a múltja is, különösen a csillag alakja miatt – ahogyan az bármilyen térképen megtekinthető.

4. Kivel íratnád meg a regényét, és miért?

Kós Károly *Varjú nemzetség* című művében szó esik Gyulafehérvárról. Ha felteszem magamnak a kérdést, hogy kivel íratnám meg a regényt, és miért, akkor épp ezért talán Kós Károllyal íratnám meg. Leginkább a vár szépségéről és az akkori gyulafehérvári életéről. Miért? Fontosnak tartom, hogy egy regény által is bővebben ismerhető legyen az akkori élet, az akkori kultúra.

5. Melyik épület jut eszedbe, miért?

Nyilván a román stílusban épült római katolikus székesegyház jut eszembe, nemcsak azért, mert majdnem minden Gyulafehérvárról szóló reklám-

ban megjelenik, hanem azért is, mert a katolikus egyházmegye központja és szíve is egyben. Sok fontos személyiség van itt eltemetve, fejedelmek, püspökök.

6. Mi a csúnya a városodban?

Ami számomra szomorú és egyben ront is a város szépségén, az a régi épületek elhanyagolása, ami sajnos egyre inkább fokozódik. Azért is tartom ezt fontosnak, mert nemcsak a várban található épületek tanúskodnak arról a gazdag múltról, amiben Gyulafehérvár részesült, hanem a régi, gazdag emberek egykori lakásai, házai.

7. Hol búsulsz?

Számomra nincsen egy kimondott hely, ahova derűsebb napjaimban elvonuljak. De ha mélyebb gondolatok keringenek bennem, akkor tökéletes hely gondolkodni, elmélkedni a váron kívül található „Angyalszobor”, amely a vár fő bejáratánál található. Hogy miért? Egyszerűen csendes hely, és egy jó lehetőség (persze leszámítva, amikor turisták vannak), miközben a természet közelsége is segít elengedni a nyomasztó gondolatokat, ahogyan a szél viszi magával a lehullott leveleket.

8. Számodra mi vagy ki a város középpontja?

Nyilván a vár, nem mellesleg két szempontból. Egyrészt, ha a várost tekintjük, akkor egyértelműen a vár a középpontja, a szíve. Másrészt pedig nemcsak a város szíve, hanem Erdély szíve is, hiszen erről tanúskodik például a római katolikus székesegyház az erdélyi püspök székhelyével, a fejedelmi palota vagy a Batthyaneum könyvtár, ami egyben van a gyulafehérvári papnevelő intézettel.

9. Mit szeretnél átélni a városod eddigi történetéből, illetve mit nem?

A vár felépítését, különösképpen az említett épületek építését is. Nyilván, ha történelmileg nézzük, akkor akár a vár, akár a benne lévő épületek hosszú időn át épültek, bővültek. Nem mellesleg az akkori nép hitét, buzgóságát és kultúráját mutatják, akik áldozatokat hozva egy olyan örökséget hagytak ránk, hogy büszkén kimondhatjuk, minket jellemeznek, rólunk és a múltunkról tanúskodnak.

Bár belegondolva, vannak olyan események is, amelyeket nem igazán szeretnék átélni, mint például a török támadások.

10. Melyik az a hely, amelyet soha senkinek nem mutatnál meg?

Nem jut eszembe ilyen hely.

KÉZDIVÁSÁRHELY – TÂRGU SECUIESC – SEKLER-NEUMARKT

Borcsa Imola

HESTEG KÉZDI

Szerdán érkezett a felkérés, hogy írják a városomról. Szerdán szokott érkezni a gyógyszertárral szembeni üzletbe a pulykazúza, kacsamáj, szóval a különlegességek. Hétfőre nem sütnék kálnoki kenyeret. Minden délután három körül raknak be egy adag új árut a turkálóba, amelyik a suliból hazafelé jövet utunkba esett. A ruhásboltokban gyakran odaadják a kiszemelt ruhát otthoni felpróbálásra, s ha nem jó, elér másnap visszavinni. Ez a rengeteg apró, de „létfontosságú” tudás, illetve az ilyen, nagyvárosban elképzelhetetlen bizalom, ami otthonossá, szerethetővé tesz egy kisvárost, és némiképp ellensúlyozza a hiányosságait.

Az én kisvárosom, Kézdivásárhely a Keleti-Kárpátok lábánál fekszik. Azt, hogy hegyek ölelik körül, amelyek egy-egy utca végén, épület mögött kibukkannak, sőt, még az ablakomból is láthatók, szinte soha nem veszem észre, jelenlétük nem tolakodó, tekintélyük figyelmen kívül hagyható, ellentétben például Torockóval – kevés nyomasztóbb és ijesztőbb látvány van, mint a viharban föléd magasodó Székelykő –, ahová szintén kötnek gyökerek. Talán ez, a hegyek közelsége, de jelenlétük diszkrétisége, majdhogynem tűnékenysége hiteti el az itt élővel, hogy fittyet lehet hányni a hatalomra és a szabályokra, még akkor is, ha azok a mi érdekünket szolgálják, például a járvány alatti maszkhordásra. Az érthetetlen, akár önpusztításig fokozott makacsság és önfújóság (Én kórházba? El van az eszed menve? – adhatnám bármely itteni szereplőm szájába teljes hitelességgel.) egyébként is jellemző a környék emberére.

A város kétharmadát, a régi időkben piactérként funkcionáló főterét is beleértve, a tizenkilencedik század közepén tűz pusztította el, amelynek terjedését egyebek mellett az építkezés, a szorosan egymáshoz épített házak is elősegítették. A tűzvész után az osztrák állam segélyt ajánlott a város korszerű újjáépítéséhez, melynek feltétele a telkek újraosztása lett volna, azonban a polgárok ezt elutasítva inkább önerőből építették újra a házakat. Részen ennek a logikátlanak tűnő ragaszkodásnak az eredménye az, amire ma büszkék vagyunk: hogy nálunk egyedülálló mértékben maradt fenn a kü-

lönleges, udvarteres városszerkezet, a főtérről – Markó Béla érzékletes megfogalmazását kölcsönözve – küllőszerűen kiinduló szűk, sikátorszerű utcákkal.

A főteret egyébként, ahol az ember csoportosan makacskodhat, netán tüntethet, a kommunizmus idején parkosították, sok más erdélyi városhoz hasonlóan, ezzel is akadályozva a gyülekezést. Megejtő, hogy évtizedeken át puszpángbokorból formázott óriási váza és árvácska- meg büdöskeágyások akadályozták a rendszer megdöntését. A dolgukat mégsem végezték maradéktalan sikerrel, mert a kommunizmus aztán ment, az árvácskák viszont – az ország politikai elitjéhez hasonlóan – maradtak. Mi pedig ragaszkodunk hozzájuk. Időről időre szóba kerül a főtér felújítása, eredeti formájának visszaadása, vagyis parktalanítása. Ezt pedig minden alkalommal bősz felháborodás övezi, hiszen milyen jó forró nyári napokon egy fa árnyékában, a padon megpihenni, esetleg szundikálni. Nézelődni úgysem érdemes, a fák takarják a kilátást.

Az utóbbi években azért észrevétlenül megfogyatkoztak a viharvert, lompos tuják, amelyeket kamaszkoromban még az iskolák díszítettek fel minden karácsonyra, többnyire csomagolópapírba tekert cipősdobozokkal és néhány hanyagul feldobott tiri-tarka égővel. Hazafelé menet aztán élénken vitatkoztunk, hogy melyik suli fája szebb. Azóta a főtér karácsonyi díszítése egyszínűsödött, diszkrét lett, mint a hegyek jelenléte.

S ha már jelenlét, éppen a napokban tört magának utat a huszonegyedik század az árvácskaágyások közé. A városmárkázásban jártas szakemberek bizonyára tudják, miért fontos hatalmas, fehér, gondolom műanyagból készült #avárosneve feliratokat biggyeszteni egy-egy város nevezetes pontjára, esetünkben a főtérre. Én nem vagyok az, de ám legyen, végül is, ahol van Insta-generáció, ott van jövő, tehát örülhetünk. Nálunk éppen most zajlanak a felállítási munkálatok, a park egyik betonsétányát törik fel érte, mert nemcsak felirat lesz, hanem körülötte kockakő is – hogy a felirat mellett készített szelfire furakodjon be valami valóban jellegzetes is.

Mediterrán népek derűjét figyelve mindig arra jutok, hogy a tenger közelsége lehet a titok nyitja a jó kedélyükhöz, az egyenletes, nyugodt morajlás és a víz ringatása idézhet fel valamit tudat alatt az anyaméhbeli békéből. Nekünk tenger helyett csak kockakő jutott, de ringatásban így is van részünk: egy kociút a kockaköves utcákon egy tengeren hanykolódó bárka érzetét kelti az emberben – hogy nyugodt vagy viharos az a bizonyos tenger, attól függ, hány éve rakták újra a kockakövet. Ennek ellenére ragaszkodunk hozzá, és szidni is csak nekünk szabad. Mikor néhány éve egy

barátnőm a főtéren végigkocsikázva meggondolatlanul azt a megjegyzést tette, hogy ideje volna leaszfaltozni az utat, magamat is meglepő felháborodással válaszoltam, hogy ide nem aszfalt kell, hanem gyalogos övezet.

Érdekes egyébként, hogy a kommunizmus nemcsak fizikai, nyelvi lenyomatát is otthagya a központon, az ott található polgármesteri hivatal bő három évtizeddel a rendszerváltás után is néptanács néven él a köznyelvben, holott a diktatúra intézményrendszerének egyéb elemei, például a milícia (ma rendőrség) már a kilencvenes évek elteltével kikoptak a nyelvből.

A város összképét nézve a fizikai lenyomattól máig sem szabadultunk meg teljesen, de talán így is van ez jól. A szürkeségből kezdünk lassan kivetközni ugyan, a frissen hőszigetelt tömbházak üde színekben pompáznak – egy-egy szürke folt jelzi, hogy a lépcsőházból kinek nem futotta a felújításra –, de a kommunista építészet és kerttervezés olyan remekei, mint a traktorabroncsba telepített virágágyás vagy a martinispohár formájú víztorony, még itt-ott tartják magukat. Egyiket az ablakomból is látom, fakószürkére kopott már, pedig valamikor fehér-rózsaszín hosszanti csíkozása szemet gyönyörködtető lehetett. A varjak azért így, kopottan is kedvelik, véletlen hiba folytán hangosra sikeredett stukkókként szoktak a szélén gubbasztani.

Szóval megújulunk, felújítunk, eredeti állapotot visszaállítunk, vagy leromlani hagyunk, közben egyre fogatkoznak a kommunizmus „relikviái”, helyettük pedig jönnek a hasonló esztétikai magasságokba törő, bevásárlóközpontnak nevezett tákolmányok. S hogy a sok változás közt eligazodjunk, örök a makacskodásunk, mert így sosem jó, csak úgy. Vagy még úgy sem.

Markó Béla

A LEGKISEBB METROPOLISZ

Ültem a Broadway egyik mozijában, és egyszerre csak belém sajdukt, hogy mintha otthon volnék, Erdélyben. Nem is akárhol, hanem szülővárosomban, Kézdivásárhelyen. New York és Kézdivásárhely? A világ egyik legnagyobb és egyik legkisebb városa hirtelen hasonlítani kezdett egymásra. Azelőtt már bejártam Amerikát, nem turistaként, hanem politikusként, kézről

kézre adtak az ottani magyarok, előadásokat tartottam mindenütt arról, hogy mi van velünk. Egy ilyen körút nem alkalmas a módszeres nézelődésre, csupa lámpaláz, felkészülés, megkönnyebbülés, ritmus ez is, de nem a bedekkerké. Mégis megmaradt bennem egy-egy éles kép a nagy amerikai konglomerátumokról, és mindig ez jut eszembe, ha szóba kerülnek. Washingtonról nem a Capitolium, hanem a virágzó cseresznyefák. Pittsburghról egy útjelző tábla, hogy merre van Beaver Falls, ahol nagyanyám egyik testvére a huszadik század elején letelepedett. Richmondról az autópályán heverő mókustetemek, mert arrafelé nem kutyákat vagy macskákat, hanem mókusokat gázolnak el az autósok. Denverről a valószínűtlenül tágas, kék és rózsaszínű coloradói égbolt. San Franciscóról, igen, a Golden Gate. Los Angelesről Hollywood semmitmondó vidékiessége és persze a csillagok a járdán. San Diegóról a villák valószínűtlenül fehérsége a zöld pálmafák sorfala között. Meg aztán Márai Sándor hiánya. Atlantáról egy félhomályos vendéglő, ahol a fekete pincér a szó szoros értelmében elénekli az étlapot, mint egy bluest. Houstonról szinte semmi, csak a Mexikói-öböl távoli emléke. De egyébként Amerika lenyűgöző volt, akárhányszor ott voltam. Izgalmas és nagyon idegen. Honvágyra alkalmas úgymond.

De az a mozi a Broadwayn! Azt hiszem, 1996-ban volt ez, *Az angol be-teget* néztük meg a bemutató után nem sokkal, kilenc Oscar-díjat kapott később. A moziateremben vegyes közönség, fehérek és feketék. Mielőtt leoltják a villanyt, sokan egy-egy zacskót bontogatnak, pattogatott kukorica vagy olyasmi. Aztán kezdődik a film, Sebestyén Márta énekel magyarul: „Szerelem, szerelem, / átkozott gyötrelmem”. Ahogy hallgatom, hirtelen megértem, miért éppen ez a szörnyeteg város, ez az irdatlan ember- és felhőkarcoló-tömeg otthonos nekem. Ha nem is az egész, a Manhattan mindenképpen. Rá kell jönnöm, hogy egy óriásira nőtt, felcícomázott és megbolondult Kézdivásárhelyen vagyok. Sem Budapest, sem Bukarest, sem Párizs nem juttatott ilyesmit eszembe. Talán csak egy pillanatig Kolozsvár. De csak egy pillanatig. Erdély nem hasonlít önmagára. Vagyis nem önmagára hasonlít, hanem mindig valami másra. És Erdélyen belül az egyik város nem hasonlít a másikra, kivéve Nagybánya és Beszterce főterét, ezeket valamiért folyton összekeverem. Viszont Marosvásárhely például összetéveszthetetlen. Itt a roller hajtány volt, amikor 1974-ben idekerültem, a csontvázat *csontvájsz*nak nevezték, a pénzt *péndz*nek. A világon mindenütt lehet találkozni marosvásárhelyiekkel, de lassan a legkevésbé éppen Marosvásárhelyen.

Itthon Kézdivásárhely is egyedülálló, nincsen rá hasonlat vagy metafora. Számomra miniatűr New York (lépték: nagyjából egy az ezerhez), de az

a metropolisz messze van, túl az Atlanti-óceánon. Miniatűr az én szülővárosom, mert olyan kicsi (volt), hogy egy lendülettel át lehet(ett) szaladni rajta az egyik végétől a másikig. Múlt időmet szeretem benne, hiszen csak az egykori város az enyém, a mostani már inkább másoké. Volt abban a városban egy mozi, és az éppen olyan volt, mint New Yorkban az ezer. Volt pattogatott kukorica is. Aztán voltak Kézdivásárhelynek negyedei is, miniatűrök természetesen. Például a Degecia, az egykori cserzővargák kvartálja a főtér közelében, hiszen minden a főtér közelében volt. A túlsó oldalon pedig a gyönyörű nevű Mézesdomb, színes kis házakkal, ez volt az egykori mézeskalácsosok negyede. Az apró ablakú, lassan földbe süllyedő mesházikók jól mutatták, hogy híresnek híres volt ugyan a kézdivásárhelyi mézespogácsa, de mégsem ez volt a legtehetősebb céh hajdanában. Mert hát céhes város volt Kézdivásárhely, mesteremberek alapították, kiszakítottak egy-egy hosszú telket a vásártér körül, és később oda építkeztek a család leszármazottai is, középen kijáratot hagyva a szekereknek elöl is, hátul is. Mint egy kerék küllői, olyanok ezek a sikátorok, amelyeket ott udvartérnek hívnak. Forog ez a kerék éjjel-nappal a képzeletemben, jólesően szédültem kisgyerekként, ha bevásárlás végett körbejártuk anyámmal a főteret, néztem a boltíves udvartereket. Nem is tudom, jártam-e mindegyikben. Azt hiszem, igen. Nyolcéves koromban egy ilyenben laktunk mi is, az 50. udvartérben, ez volt a főtér körül az utolsó, de voltak még, vannak ma is udvarterek hátrébb is, egy körrel kijebb úgymond, összesen hatvanvalahány udvartér talán. Csak az eredetüket jelzi ez a különös szó, hogy udvartér, mert egyébként szűk kis utcácskák még mindig a múltból, időutazás végigmenni rajtuk. Nincsen nevük, csak számuk: 1., 2., 3. udvartér. Pragmatikus mesteremberekre vall ez is, nem érdekelték őket a szimbólumok. El akartak igazodni a világban. Vannak persze a főtéren kívül névvel nevezett utcák, de egy részük azoknak is olyan, hogy Temető utca vagy Iskola utca.

Nos, nincsen párja Erdélyben Kézdivásárhelynek. A többi erdélyi városnak sincsen, ismétlem, mert mi kezdettől fogva nem hasonlítunk önmagunkra, ezért magával ragadó és veszélyekkel teljes hely, ahol élünk: Erdély. Nem beszélve azokról az erdélyi városokról, amelyekben két, sőt három város is rejtőzik, de nem úgy, mint az orosz Matryoska-babák, hanem egy összekevert puzzle mindegyik: magyar város, román város és egy-két haldokló szász város. Erdély Tündérország, ahogy a régiek mondták, csakhogy akkoriban a tündérkedés alakoskodást, szüntelen alakváltást jelentett. Én a városomból tizennyolc éves koromig alig mozdultam ki. Néhány kirándulást, néhány nyári tábor meg a falusi rokonaimnál töltött vakációs heteket

leszámítva, udvartereken és udvarterek között jártam-keltem. Marosvásárhelyen 1968-ban, tizenhét évesen voltam először, Kolozsváron 1970-ben, amikor felvételiztem az egyetemre. Ezek szerint nekem annyi volt ezelőtt fél évszázaddal Kolozsvárra eljutni, mint 1989 után például New Yorkba. Ez a különbség a két világ között, és aki a réginek valamilyen újabb változatára áhítozik, ajánlom neki józanítóul ezt az összehasonlítást.

Szóval New York, vagyis az otthonosság különös érzése: igen, az első-tétített moziteremben meg-megzördülő papírzacskók itt is, ott is ugyanolyan idegesítőek. A „Szerelem, szerelem, / átkozott gyötrelem” itt is, ott is magával ragad, és egy rövid időre elhallgatnak a papírzacskók. Mégsem ettől a világ legkisebb metropolisza Kézdivásárhely, és nem is attól, hogy a tehetséget ott is éppen úgy becsülték, mint New Yorkban, és hogy volt egy kiváló festő, egy kiváló atlétikaedző, szinte mindenből csak egy, de zenészből nyilván több is. Aztán mindig voltak költők is. New Yorknak volt Metropolitan Operája, nekünk volt Vigadónk, ahol a város színjátszói előadták a *Mágnás Miskát*. Ha összeszámolom, nem is volt tehetségtelen lakója annak a városnak.

De amiért a legkisebb metropolisz, azok a számozott udvarterek. New York meg a legnagyobb kisváros: Manhattanben az utcák és sugárutak, a sok egymásra merőleges, számozott *street* és *avenue*, talán kézdivásárhelyi céhes mesterek ötlete mindez. Vagy fordítva. A lényeg: mi, kézdivásárhelyiek és New York-iak számozzuk az utcákat. Ezt próbálja kicserélni valaki valamelyik rendszerváltáskor magyarról románra például! Vagy ad absurdum angliai angolról amerikai angolra. Az arab 1-es arab 1-es. Az arab 2-es is arab 2-es. És így tovább. Legalább ezek az utcák azonosak önmagukkal. Erdélyben ez egyedülálló teljesítmény. Végül is ezért volt nagyszerű hely Kézdivásárhely, és talán most is az, csak rég nem jártam arra. Meg aztán valószínűleg ugyanezért éreztem magam otthon egész Amerikából egyetlen helyen, az őrült európai városban, New Yorkban. Elvégre a számozott utcák olyanok, mint a számozott viccek, hogy a végén már Kohn és Grün csak egy-egy számot mondanak egymásnak, és hatalmasakat nevetnek mindketten. Így vagyok én is az udvarterekkel. Azt mondja valaki, hogy 50., és ha nem szégyellném, kicsordulna a könnyem.

KOLOZSVÁR – CLUJ-NAPOCA – KLAUSENBURG

Demény Péter

KOLOZSVÁR

Már nem problémátlan a neve,
véryomás lett, idegbecsípődés,
láb fájdalom a Fellegvár, a Sétatér,
itt, ahol élek, álomban arra riadok,
Lulu az ablakban kiabál.

Egy rendes városban
középen folyik a folyó –
naponta többször megyek semmire
a meghatározásokkal.

Benéz a mozi az udvarunkra
a Széchenyi téren, főcímzenéje
a Yesterday.

Doru Pop

AZ ÉN LELKEM – ERDÉLY LELKE

A városoknak, akár csak az embereknek, megvan a maguk lelke. Kapcsolat van az emberek és a városok között. Az emberek lelkesítik a városokat, s a maguk során a városok adják meg lakosaik lelkének formáját. Nem tudom, milyen lelkük volt azoknak az őseinknek, akik az ókori Mezopotámia első urbánus konglomerátumaiban éltek, de az én lelkemet egészen biztosan három város formálta meg, az a három, amelyekben nevelkedtem, gyerekeskedtem és alakultam: Nagykároly, Nagyvárad és Kolozsvár.

Mindenekelőtt a Partium gyermekének tartom magam, már csak azért is, mert gyermekkorom első éveit Nagykárolyban töltöttem. Valósággal a Károlyi-kastély falai alatt nevelkedtem. Bár egy szocialista blokkban éltem, a nagyszüleim háza néhány lépésnyire volt a Kastélytól, a Doina utcában, az ortodox és a görögkatolikus templommal szemben, melybe ruténok jártak, közös udvarukban órákig mulattam az időt dáko-román harcok szervezésével. Ám a Kastély mindig is vonzó volt a számunkra. Oda mentem akkor is, amikor a pionírházban rendeztek valamilyen aktivitást: a néptánc-csoport, később pedig a fotóklub tagja voltam; de azért is, mert többnyire az óriási arborétumban játszottunk, melyet a Károlyi grófok nemzedéke hozott létre. A Kastély főbejáratánál levő, egykori vizesárok fölötti kőhíd két ódon szovjet tank között húzódott, melyekre annak ellenére felmásztunk, hogy tilos volt, és úgy tettünk, mintha mindenféle ellenségtől védenénk a Kastélyt – lévén a legtöbbjük képzeletbeli, mint a sárkányok és a boszorkányok.

A Kastély melletti istállóknak a város moziját rendezték be, itt is órákig maradtunk, gyakran egyik filmet a másik után néztük meg, s a jegyszédők nem zaklattak. A mozi éles terpentínillatot árasztott, de az arborétumban szaladgálva kitisztítottuk a légutainkat: ez a park csodálatosnak tűnt a számomra, és meg voltam győződve róla, hogy mindenféle bűvös lények lakják.

A legjobban azonban a károlyi fürdőt szerettem, ahová minden szombaton elmentünk nagyapával, aztán meg elsétáltunk a vegyesboltig, ahol jutalmul kristálycukrot kaptam. Nagykároly utcáin biciklivel vitt nagyapa, s az épületek lenyűgöztek. Ellenben a leginkább az iskola nyűgözött le, ahol írni és olvasni tanultam, s amelyet szintén egy kastélyhoz hasonlított, amelyet Zárdának neveztek, és amelyet visszaadtak a piarista apácáknak.

Ám a lelkem közepe mindig Nagyvárad lesz. Édesapám halála után költöttünk ide, még hozzá a munkásnegyedbe, a Rogeriusba, amely egy hatalmas játszótér mellett terült el, labirintusok voltak benne meg medencék, és azt beszéltek, hogy egy meteor ütötte gödörben húzták fel. Elbűvölt ez az ókori negyed, és ez a bűvölet a város iránti szeretetté változott. A régi jezsuita iskolába jártam, melyet az idők folyamán előbb Obergymnasiumnak neveztek el, majd Eminescu Líceumnak, majdnem mindig gyalog mentem oda, s elképzeltem, hogy egy terebélyesebb és lenyűgözőbb Nagykárolyban vagyok. A líceumi barátaimmal együtt a legtöbb időt a Korzón töltöttem. Akkoriban még nem hallottam a szecesszióról, sem az eklektikus stílusról vagy az art nouveau-ról, de a Nagyvárad központjában levő utcák formálták az eszemet és alakították a lelkemet. A központi sugárúton tett végtelen sé-

ták, ahol akkor barangoltunk, ha lógtunk, a könyvesboltokban tett kalandozásokká változtak, olcsó semmiségek keresésévé, de főleg olyan órákká, melyeket a teraszokon és a kávézóknak töltöttük, ahol eltakartuk a karszamos zakókat, és zaccos kávékat hörpöltünk.

Volt egy nagynéném, aki pont a Nyárikert mellett lakott, ahol a Bioreana vendéglő volt, a mai Aranyhordó. Ez a környék, szemben a nagy zsinagógával, mely akkoriban súlyosan romos állapotban volt, a vadászterületünké változott. A színház melletti bazárnál levő udvarban úgy füstöltünk, akár a törökök, s az Astoria (ma Grand Hotel) szálló teraszán, ahol Ady Endre halálosan beleszeretett Brüll Adélba, arról álmodoztam, hogy költő leszek, és lesz egy saját műzsám, s olyan verseket írok hozzá, mint ez: „Még halnánk, mondván: / 'Bűn és szenny az élet, / Ketten voltunk csak tiszták, hófehérek.” Rajongtam Adyért, aki károlyi volt, mint én, talán még Adélnál is jobban, aki csak játszott a szívével, így hát úgy nyírtam a hajamat, hogy hasonlítson az övére, s ezzel az örületbe kergettem a politikai gazdaságtan tanárát, akinek az volt a rögeszméje, hogy „szabályosan” nyíratkozzam meg.

A *Familia* irodalmi körére jártam, amelyet a Megyei Könyvtárban tartottak – ez 1989 után újra görögkatolikus püspöki palota lett. Ott olvastam fel első versemet, melynek *Margot királynő* volt a címe („Margot királynő úgy szeret, / Margot királynő megért, / De epekedik azért / A királyért, ki égbe ment”), és ott hallgattam a rockot is sztereóban, mert a könyvtárnak elképesztő bakelitlemezz-gyűjteménye volt, s a lemezeket egy külön erre kialakított helyiségben hallgathatta az ember. A könyvtár egész építészeti tervét mintha a mesékből húzták volna elő, úgy tűnt, minden pillanatban felbukkanhat egy középkori lovag és néhány selyemfátyolos, porfírral ékesített úrhölgy, akik vidáman szökellve jönnek le a főlépcsőn, és az óriási falban levő üvegfestmények fénye világítja meg őket.

Minden gótikus-velencei épület megmaradt a fejemben és a lelkemben. Órákig bolyongtam a múzeum parkjában, és szaladgálás közben megkopogtattuk a fatáblákat a Kanonok soron, melyet mi Görög sornak nevezünk, mert a több száz görög menekültcsaládot az egykori barokk püspöki palotában szállásolták el.

* Ady csak úgy volt károlyi, mint Doru Pop, aki viszont Nagybányán született: Ady, mint tudjuk, Érmindszenten, bár később valóban Nagykárolyban is járt iskolába. – Pop „Adél”-nak nevezi Lédát, s bár a magyar irodalmi közbeszédben „Lédá”-nak mondjuk, úgy gondoltam, meghagyom ezt a formát, hiszen nem kopírozhatjuk a magunk tudását a más emlékeire. – A fordító jegyzete.

De minden udvar közül a Fekete Sas volt az, amely a leginkább vonzott és elbűvölt, s nemcsak azért, mert a Libertatea nevű, ma már nem működő mozi előadásai előtt órákig ültem az üvegplafonja alatt, és elképzeltem, hogy a Belle Époque Párizsában vagyok, és várom a fogatot, hogy értem jöjjön és vigyen haza. A fogat a 3-as villamos volt, a nyugati atmoszférát árasztó vörös kocsik a Moszkva utcán haladtak el, ahol a roskadozó, de díszes és rendkívül költői homlokzatok sorakoztak.

Nagyváradon szerettem bele a filmekbe, és lettem a mozik fanatikusa, a Patria moziban, ebben az új épületben, mely a munkásnegyeden uralkodott, és a Crișanában, de főleg a Tineretuluiiban és elsősorban az Arlusban, az egykori Apollóban, ahol többé-kevésbé titokban kalózkazettákat vetítettek.

Miután a nyolcvanas évek végén egyetemista lettem Kolozsváron, a város már elsőévesen a magáévá fogadott, és én nem hagytam el, már több mint 33 éve itt élek! Az Avram Iancu bentlakásban laktam, és naponta el-sétáltam a Horea úton levő Bölcsészkarig, ahol kedvenc termem a Mariánum kiskápolnája volt. Kolozsváron is élveztem „a város fölött” nézelődni, ahogy Váradon tettem a Gombáról, melyet Kálváriának is neveztek. A Fellegvár közel van a Bölcsészkarhoz, gyakran jártam oda, hogy mint kispénzű diák, elfogyasszam jaurtomat és perecemet. Órákat töltöttem az Egyetemi Könyvesboltban, és kávéztam a füstös Arizonában, ahol nagynevű írók és alkoholisták múltatták az időt. Még megéltem azokat az időket, mikor az egykori New York, ma Continental szálló kávéháza nyitva volt, s azokat is, amikor az Egyetemi Könyvtár melletti Croco még működött, akárcsak a Bohémkert. Sok mozi, melybe akkoriban jártam, mára már nem működik, sem a Favorit a Horeán, amely szintén terpentinillatú volt, sem a Munkás mozi, az egykori Rio, amelyet akadémiai épületté változtattak.

De a „Kolozsváram”, ahogy a kisebbik lányom nevezte, azokból a kis, szűk utcácskákból áll, amelyek Károlyra emlékeztetnek. Az a Kolozsvár, amely a Potaissa utca körüli várfal mögötti keskeny utcákból tevődik össze. Naponta elmentem a Mátyás-ház mellett, ahol most a Művészeti Egyetem Rektorátusa van, és gyakran bolyongtam a Sora üzlet mögötti utcácskáiban. Ma naponta elmegyek a Színház- és Filmintézet központi épületébe, ahol a filmről adok elő, s amely az egykori Farkas utcában van, s ahol nemcsak a Sárkányölő Szent György szobrának másolata áll, hanem az én emlékeim nagy része is.

Czilli Aranka

MADARAT, NE MEDVÉT

1. Melyik a kedvenc fád a városban?

A tömbházunk előtti nyírfa, amelyet édesanyám ültetett fiatal feleség korában, s mire akkora lett a fa, hogy a negyedik emeleti lakásom ablakát elérte, ő átköltözött a nagy láthatatlanba, így a reggeli kávé kortyolgatása közben a konyhaablakom elé benyúló nyírfaágon hangoskodó madarakkal beszélem meg olykor a hiányát és az élet nagy kérdéseit.

2. Mi volt a legutóbbi felfedezésed? Egy hely vagy épület a városban, amelyről eddig nem tudtál?

A város központjában levő műfüves focipálya öltözője. Naponta többször elmegyek előtte, de észre nem vettem a fehér, pofás kis épületet, mígnem szurkolói minőségben a napokban végig nem ültem egy meccset az osztályom és egy magyarországi iskola fiúcsapata között. És kellőképpen hosszú volt a meccs ahhoz, hogy minden épületet és fűszálat és felhőfodrocskát fel-leltározzak a végső sípszóig.

3. Melyik a kedvenc sétálóbelyed?

Évszaktól függően vannak kedvenc sétálóbelyeim. Ezek mindegyike erdőön vezet át. Gyermekkorom óta szenvedélyes gombász vagyok, így mindig a gombaszazontól függ az erdőrészt, amit végigjárrok. De abszolút kedvencem talán a város végén kezdődő fenyves, amely egy mély árok után lombhullató erdővé válik, és átvezet Csomakőrösre, a szomszéd faluba. Fotósznak és gombásznak való hely ez évszaktól függetlenül.

4. Kivel íratnád meg a város regényét, és miért?

Greccsó Krisztiánnal. Ő az a kortárs író, aki úgy teremti meg a tájban, a vidéken lakó emberek, a társadalom hálóját, hogy szinte a környezetéből bomlik ki a szereplő, és a szereplő belső kivetülése lesz a környezet. Kovászna sokszínű és sokrétegű külső-belső világát izgalmas regénnyé tudná fogni. Szívesen olvasnám.

5. Melyik épület jut eszedbe, és miért?

Az iskola, a Kőrösi Csoma Sándor Líceum. Mert előbb diákként, majd tanárként összesen 27 évet töltöttem eddig a falai között, s ha kivonom a

meglevő éveimből, nagyjából csak egy fél gyermekkornyi időm marad nélküle. S mert ha a napi időmet elosztom iskolai és iskolán kívüli órákra, akkor is az előző dominál. S mert az iskola a zsongás, a munka, de a kacagás és az örök kamaszkor helyszíne is. Folyamatosan tizenévesek között mozgok időm nagy részében, lázadó, szabályokat kinevető és megszegő, vagány kamaszok között. Akik még tudják és hiszik az igazán fontos dolgokat. Valami csak rám ragad tőlük. Csakazértsem öregszem, amíg közöttük vagyok!

6. *Mi a csúnya a városodban?*

A város központjában van egy hatalmas betonmonstrum. Az 1977-es földrengés előtt azon a helyen állt egy pofás kis művelődési ház, ami a földrengés következtében annyira megrongálódott, hogy a lebontása mellett döntöttek. A helyére a 90-es évek elején kezdtek építeni egy hatalmas művelődési házat, sok emelettel, és akkora befogadóképességgel, ami nemhogy Kovászna közönségére, hanem még a sepsiszentgyörgyi kultúrafogyasztókra méretezve is túl nagy volna. Aztán idővel mindenféle nehézségbe ütköztek az építkezés során, tulajdonosokat cserélt a félkész építmény, aztán mégsem művelődési háznak tervezték, legyen inkább szálloda... a sok álom és elképzelés között elveszett az épület. Ma, 2022-ben is ott szürkéllik befejezetlenül, rondán a város arcán, mint egy agyonnyomkodott, ronda pattanás után maradt sebhely, amit minél jobban takargatnánk, annál feltűnőbb lesz.

7. *Hol búsulsz?*

Erre kétféle válasz jutott eszembe. Ha arra gondolsz, hogy hová vonulok el sebeket nyalogatni és válaszokat keresni, elárulom, hogy a város Kommandó felé vezető szélén, a Tündér-völgy közepén van egy vízesés, ami a Tündérek vízesése nevet viseli. Ide szoktam elvonulni, lemászni a hétköznapi gondok és bosszankodások elől, és valahogy nagyon hamar elmúlik a búsulásom, mert az alázúduló víz moraja és a magány mindig elmossa a bajaimat. De amióta kiépítették a helyet, lépcsővel turistabaráttá alakították, igen sokan kezdünk odajárni búsulni, s az már nem az igazi.

Másrészt az erdei sétáimon is egyre gyakrabban utolér a búsulás, hiszen egyre általánosabb élmény, hogy ahol az előző évben még elnyelt a rengeteg, a következő évben már csak az emléke marad a fáknak. Kóposzodnak a hegyek, és az a jobbik eset, ha egyre nagyobbak lesznek a tisztások, de sajnos néhol a fák helyén szemétkupacok vagy medencés villák, hétvégi házak nőnek ki a semmiből. Ettől nagyon el tudom búsulni magam.

8. *Számodra mi vagy ki a város középpontja?*

A város középpontja számomra Kőrösi Csoma Sándor. Térben és időben belakja a várost, tehát a ki és a mi kérdésére egyaránt ő a válasz. Nevét

számtalan emlékhely, szobor, emlékház, újraépített szülőháza őrzi, de az ő nevét viseli a város iskolája is, a Kőrösi Csoma Sándor Líceum. A Csomanapok pedig a város kulturális életének olyan pillanata, amely évente zarándokhelyévé válik azoknak, akik Csoma Sándor alakját, szellemiségét magukénak érzik keleten, nyugaton, itthon. Ha kovásznai vagy, nemcsak tudod, ki volt Kőrösi Csoma Sándor, hanem szereted a nagy és lehetetlennek tűnő álmait, és büszke vagy rá.

9. Mit szeretnél átélni a városod eddigi történetéből, illetve mit nem?

Értékelem, hogy nem adatott meg átélnem az 1977. március 4-i földrengést. Viszonylag közel Vráncsához gyermek- és felnőttkorom gyakori élményei voltak a földrengések. Szerencsésen belém is ivódott a már-már főbiaszerű félelem ezektől az éjszakai földrengésektől. Azt hiszem, ezt csak azok értik igazán, akik ébredtek már arra a jellegzetes morajra, recsegésre, tehetetlenségre, amivel ez jár. De a 77-est egyik általam átélt földrengés sem közelítette meg sem intenzitásban, sem a pusztítás erejében. Hogy mit szeretnék átélni? Talán azt a mitikus időt, a mesékbe veszőt, amikor a Tündér-völgyben tündérek laktak, a Kókorján túl állt Tündér Ilona csodaszép vára, és Kó időnként végigjárta világhírű vásznával a vidéket vitézek és tündérek nagy örömére. Amikor az erdők fákat termettek, nem szemetet, a férfiak becsületes vitézek voltak, a nők tündérien tiszták és szépek.

10. Melyik az a hely, amit soha senkinek nem mutatnál meg?

Az az erdei tisztás a városszéli erdőben, ahová elvonulok csőrre élezett teleobjektívvel, beleolvadok a tájba, és ha kell, órákig várom a fotózásra érkező madarakat, miközben azért szurkolok, hogy tényleg madarat, ne medvét fotózzak.

MAROSVÁSÁRHELY – TÂRGU MUREŞ –
NEUMARKT AM MIERESCH

Kovács Bea

VANNAK EMBEREK,
AKIK SZERELEMBŐL
KÖLTÖZTEK IDE

És felfedezték maguknak az állatkertet, a Maros-partot, az ócskapiacot és a legjobb palacsintákat a Vár mellett. Télen fáztak, küzdöttek csótányokkal, alámerültek a víkend klóros, hideg kékjében. Megtudták, hogy fokhagyma nélkül nem érdemes lángost venni a Súlyom vendéglőben. Miccset ettek szalmakrumplival, és érezték a multikulturalitást. Befizették év elején az adót, majd megszámlálták az ablakokat a Hangya-épületen. Elhordták a leveleket, megtanultak szelektíven hulladékolni, csak semmi égetés. Megízlelték az élet sava-borsát, aztán mély demokrata álomba szenderültek. Minden márciusban megrezzentek, valamire emlékeztek.

Soha nem piszkolták be cipőjüket a Sáros utcán, de megálltak egy percre a tetőn. Ott egy meg egy kettő lett, körbeért a tér. Irodában táncoltak, kávéztak ott, ahol az ördög dohánymagot adott Vásárhelynek. Iskola tartotta ki a napot. Áthaladtak a hársfa utcán, az régi színészek házaitól volt hangos. Szálra cigit vettek, azzal kisparkban szívesen ültek, mert nem volt igazi nagy parkja ennek a városnak. Volt hosszú, hosszú főtér, korzó, séta, hétvégén lezárt forgalom, biciklisek, templom, templom, templom, kirakodóvásár, virágfesztivál, bornapok, sörnapok, idegen sportolók, amerikai ízek egy régi mozi mellett, nemzetvédő önkéntesek, török, arab, görög gyorsétterem, letűnt idők báját bevilágító játékterem az emeleten. Csak az nem ért el misére, akit elvitt a forogtag. Egyre harangoztak.

Az emberek néha megpihentek. Levegőt vettek, már ha lehetett. Aranyórában megmártóztak a Hosszú utcában, a Grand Hotel ablakain megcsilant az ég. Tornyosult városépítők álma, rózsák mindenütt. Zene. A távolban egy kisvasúton zakatol a gyereksereg.

Akik ebbe a városba szerelemből költöztek, nem bánják a hűvös őszi szimfóniát, hogy a Maros pont olyan csendesen megy útján, mint amikor elvált Olttól, hogy harc van, mindig, a többségért. Harcolnak ők is, a maguk módján, a soha meg nem érkező autóbuszokért, a dugóért, a köztisztelőnek örvendő köztéri cigicsikkékért, a sirályokért, akik a tenger hangját hozzák, és a galambokért, akiket etetni lehet, de szeretni nem. Fele *apã*, fele zenélő kút.

Marosvásárhelyen a szerelmesek házat építenek, autót vezetnek, illedelmesen rendezvényekre mennek, hétfégenként gokartoznak, burgert rendelnek. Vagy: a Várban hevernek a gyepen, a cementlapoknál sört bontanak, ad hoc bulikra mennek a galériákhoz, temetőbe sétálni, mert az olyan csendes. Esetleg lakást bérelnek, kutyát tartanak, a domboldalon eregetik a sárkányokat. Időközönként megállapítják, hogy ebben a városban minden megvan, ami egy városban kell. Van bőven történelem, több B betűs híresség, évente ismétlődő események, kultúra, művészet, magyar szó, román szó, cigány, elérhetetlen órákban nyitva álló zsinagóga, óvoda, iskola, egyetem, cégek, szervezetek, társulatok, uszodák, klubok, kocsmák és egyebek. De tényleg, minden. Akik szerelemből költöztek ide, azoknak elég.

De mi van azokkal, akik nem?

Ők nem kerülnek meg a virágórát a két jelzőlámpa között, nem sietnek el a régi Panda mellett ki a parkolóba, nem nézik földönkívüliek építményének a Somostetőn a víztárolót. Nem köszönnek írókra-költőkre a G-ben, nem bonyolódnak holmi vitákba a könyvvásáron, nem szelik át szombaton a főteret. Nem vásárolnak véres hurkát a Petryben, nem ülnek össze társoszni minden ősszel, nem vesznek bérletet a filharmóniába, és nem járnak sportolni sem. Nincs törzshelyük, és mindig sietnek. Nem mérik fel a grafitiállományt a Kisterem felé menet. Nem legyintenek, ha kibicsaklik a bokájuk a piskótán, az elmúlt húsz évről beszélnek. Nem kóstolták a radóci csorbát, és nem szeretik a steaket. Nem ölelkeztek soha a bástyák mellett, nem buliztak a bástyák alatt, nem másztak fel toronyba, nem ereszkedtek le a bulvárdon, nem csíptek el a Rákóczi-lépcső felett szárnyaló fecskét, nem emlékeznek a régi ócskára, nem buszoztak ki az Unirii legvégére, és nem tudják, mennyi a taxi a reptérig. Nem szeretik a kóbor kutyákat, nem tesznek ki csirkeszárnyat a macskáknak, nem szippantják be a Kornisa zöldjét, és nem gyűjtenek gesztenyét az orvosinál. Nem lesik a kórház legfelső emeletét, hogy aznap hány baba születik vajon, nem értik, hogy miért nem furcsa Vásárhelyen a medve. Nem érzik, hogy miért székely, és hogy miért főváros.

Akik nem szerelemből költöztek ide, azokat elrettenti a buszjegy ára, az éttermekben a mirelitkrumpli, a rengeteg turkáló, az éjjel ralizó tinédzserek, hogy a nyári színpad szinte mindig zárva van, és tényleg nincs egy nagy park. Megbotránkoztatja őket a fiatalok kilógó dereka, a nyugdíjasok gyúródása, a középgeneráció hibernálása, a fiatalok lelépése, és az üresen álló, bomlásra kész épületek a Szentgyörgy utcában. Nem értik, hogy miért zárt be a Café Bulvar, miért vágták egyenesre az egyik várfalat, nem értik, miért szépek a frízek a Bolyai-tetőn. Nincs bennük türelem a Kombi-nát iránt. Nem loptak rózsát a Rózsák terén, és eszük ágában sincs szelfizni egy túlméretezett, világító hóemberrel. Nem érzik ki a jót abból a szóból, hogy balkán, és soha, de soha nem halásznának a Marosban.

Ő, akik nem szerelmesek Vásárhelyen, zseblámpával kutatják éjjel a társaságot, idegen asztalokhoz csapódnak, csak hogy érezzenek valamit, felhívják az összes régi barátjukat, hátha valaki épp nem szerelmes, akárcsak ők. Fejben végigfuttatják a maturanduszkönyvet, neves polgárokról olvasnak magányukban, örmény füllevest főznek, rendszeresen átrendezik a szekrényüket, madarat etetnek, fát ültetnek, és csomagot készítenek a rászorulók-nak. Minden nap próbálnak megfeledezni arról, hogy Vásárhelyen vannak, és nem szerelmesek. Elbújnának a Poklos-patak alá is, ha lehetne, de nem lehet. A Poklos túl cserfes.

Akik nem szerelmesek Vásárhelyen, azok állandóan veszekednek a szerelmes vásárhelyiekkel. A Maros két oldalán állnak, de nem integetnek, öklüket lengetik egymásnak. Az egyik kikerüli a kutyaürüléket, a másik belelép, és felváltva. Nincs konszenzus, mert Vásárhely csak úgy él, ha egyszerre szeretik és utálják.

A szerelmesek elalszanak, a nem szerelmesek felébrednek. Az egyik épp felült a buszra a mall felé, a másik lekéste azt, de csak fél perccel. Az egyiknek az orra előtt zárják be a Kultúrpalotát, a másik épp a Tükörteremben készült képeit válogatja a sarkon. Ki tartja számon, hogy miért jött ebbe a városba? Az is lehet, hogy ide született. Akkor pedig végképp nyomást érez, hogy szerelmes legyen. De Vásárhely csak kacag, kis polgári kacajjal és nagy álmokkal a fejében. Vannak emberek, akik szerelemből költöztek ebbe a városba, és vannak, akik a macskakövek közül kaparják össze a napi négy perc ölelést.

MARGITTA – MARGHITA – MARGARETHEN

Kocsis Alexandra

AKVARELL A TERMÉSZETES BOMLÁSRÓL

Állókép Margittáról

Ahogy nagytatám bazsarózsái:
én is
egy elhallgatott,
foghíjas
földben gyökerezem.
Bebetetlen ágy, ahol tizenötezren hánykolódnak;
alszunk együtt:
egy levegőre a folyóval.
Kimerevített kép: bütykös tölgyfák
közt túlméretezett léptek és
az aszfalt repedései közé szorult napfény:
gondolatjelek közt gyerekek.
Most hangyák laknak a cipőmben,
rothadó almák között,
és a bokámig ér az erdőtűz –
ahol
egy giliszta tanít repülni egy fecskét,
ott az égbolt sosem tágul.
Így marad minden,
az idő sárga fogai közt a rés:
az én városom.
Hazavágásom köldöksinórján a vég
ordít, ha örül.
Este hat óra táján állatszág
és csend
ül a városra:
a generációs zsibbadás.

Búcsúzik, míg hazaér.
Ez az időtlenség állaga;
ha elmegyek,
a fák között reped a vakolat.

**MÁRAMAROSSZIGET – SIGHETU MARMAȚIEI –
MARAMURESCHSIGETH**

Cziplé Hanna-Gerda

MÁRAMAROSSZIGET-
RŐL JÖTTEM.
MESTERSÉGEM
CÍMERE: KUKA.

Én vagyok Kuka. A Főtéren élek már meg se tudom számolni, hány éve. Engem keresnek fel először a turisták leszállva a buszokról, ide jönnek nap mint nap otthoni ruhájukban az emberek, munkába menet itt állnak meg a lakók, tehát nagyon sokan használnak, mármint nem ki, hanem úgy kedvesen, etetnek, tömnek. Kedvenc elfoglaltságom a pletykák hallgatása, s abból bőven van a központban. Szóval népes családommal sok helyen megfordulunk a városban, így nemhiába mi ismerjük a legjobban a hely eseményeit, történéseit.

Több régi épület fon engem körbe, s kölcsönösen segítjük egymást: én a tisztánláthatóságukra figyelek, ők a mindennapi csodás látvánnyal viszo-
nozzák ezt. Közvetlen mellettem van Károly, a barokk római katolikus templom. Szokta mesélni, hogy a 18. század végétől áll ott, és egyre kevesebb dolognak tud örülni. Régebb a város életének nagy része körülötte forgott, volt piarista rendháza, sok híve és látogatója, kórusok csodálatos hangja jelentett neki örömet. Voltak nehezebb idők, amikor nem tudta eldönteni, ki jön a szentmisét lélekben is hallgatni, és ki az, aki csak megfigyeli a történéseket, hogy később álnéven ezt másnak is elmondja. Szerette, ha zsúfo-

lásig tele volt, gyermekhangok és felnőtt imák fontak lelket köré és belé. Most már egyre kevesebb hasonlót él meg, ez közös benne és a társában, Imrében, aki a református templom. Imrének kevesen szólítják, csak azok, akik tudják róla, hogy a 11. században még ő is katolikus volt, de úgy érezte, hogy meg kell felelnie a város lakói szükségleteinek, és vallást váltott. Ő ad mindig helyet a magyar állami ünnepeknek, talán azért, mert eléggé tágas, és reménykednek, hogy sokan jönnek el (de sajnos egyre kevesebben). Imre stílusa gótikus, sokat változott az évek során, kedvenc része a harangtornya, mert eléggé magas ahhoz, hogy kacsintani tudjon Károlynak és kiszemeltjének, Klárinak, a magyar iskolának. Klári nagyon beszédes épület, vele sokat szoktam cseverészni a múltjáról, a jelenéről, a jövőjétől viszont fél, ezt a témát kerüli is. Kedvenc korszaka volt, amikor a Haller grófok kastélyaként, vadászakjaként tartották számon. Szerette az akkori pompát, az ünnepi esteket, a szép szavakat és a sok neves embert magába fogadni. Az első világháborúban elmenekültek a gazdái, közigazgattak belőle, majd sokáig üresen állt. És jött jelenének kezdete: iskola lett, sok mosolygós magyar diák iskolája, később óvodája. Szereti hallani a kacajokat, a kórus énekét, nézni a sarokban elbújók rejtett csókjait, a tanárban felmérőt javítókat, az udvaron futkorászó ovisokat, és mindezt magába szippantja, hogy ha megváltozna helyzete is, tudjon emlékezni ezekre a pillanatokra.

Klárának van egy bátyja, aki tőlem kicsit távolabb van, de zsebkendőkre írt üzenetekkel szoktunk kommunikálni, amelyeket a kukáskocsi szállít tőlem hozzá, és fordítva. Őt most Dragoşnak szólítják, és a város legnépesebb román gimnáziuma. Visszasírja a régi időket, amikor még piarista gimnázium volt, és sok magyar diákot nevelt fel, de rá is nagy hatással voltak a változások, és haladnia kellett velük. Sose felejtje el kedvenc tanárát, Juhász Gyulát, akinek ő lehetett az első állomáshelye, benne próbálhatta ki tanári képességeit, és pár verset is megírt az impozáns lépcsőin ülve.

Egy másik levelezős barátnőm (nem merem elmondani neki, hogy szerelmes vagyok belé, mert ki szeretne egy ilyen kukát, mint én) Kultúra, a szecessziós palota, aki nőként már rengeteg megpróbáltatáson ment keresztül. Volt könyvtár, kulturális szervezetek székhelye, Széchenyi úri kaszinó. Szívében őrizte Hollósy Simon *Husztí vár* festményét, Trianon után könyvezt, mert kihalt benne az élet, és eléggé unalmas ortodox püspöki palota lett. Könnyeket törölt, sebeket gyógyított, amikor hadikórház volt, később pedig újabb kedvenc korszak következett be életében, amikor ismét olvasni jártak hozzá, táncolni, festeni, hangszeren tanulni jött sok lelkes gyermek, és büszkén adott otthon sok eseménynek, amelyeket a magyar egye-

sületek szerveztek. Pár éve ismét üres, átalakították, és kénytelen minden nap azt hazudni, hogy ő mindig is ortodox tulajdon volt. Kultúráját minden levelemben reményre biztatom, kitartásra, hogy higgyen abban, szépsége tündökölni fog még. A fiatalok kedvenc utcáján van a magába forduló, mindig sötét és korlátolt Börtön. Ő sose mesél magáról, megszokta, régen meg volt tiltva, hogy beszélhessen, sőt, hogy ránézhesen bárki. Mesélték az emberek, hogy sose tudott azonosulni kínzó, fogvatartó feladatával, nem szeretne, ha benne sírnak, ordítanak és szenvednek. De elfogadta sorsát. Raboskodott benne sok egyházi személyiség, Scheffler János, Márton Áron, Boros Béla, politikai foglyok és rengeteg ártatlan ember. Börtön most is hallgat, habár múzeum lett belőle, és emléket tud állítani a sok szenvedőnek.

Ők a legközelebbi barátaim, akikről sokat tanultam én is, és a város lakossága is. Meséik által él tovább a város múltja, azé a városé, amely honvéd őrnagyot, tanárt, színésznőt, festőművészt, történészt, biológust, vegyészt, fizikust, jogászt, újságíró, költőnőt, író, zenészt, énekest, énekesnőt, politikust, rabot, papot, érseket nevelt és ajándékozott a világnak. Legközelebb talán az ő történeteiket is elmondom.

MEDGYES – MEDIAŞ – MEDIASCH

Ármeán Otília

VÁROS A KÖZÖTTBEN

Ha a városról van szó, ez a kép jelenik meg: lefényképezem számtalanszor a messzeségben azt a nyílást, ahol a dombok között a Fogarasi-havasok láthatók vagy nem láthatók, esetleg alig kivehetők, különleges fényviszonyok között vagy ködben. A hatodik emeletről éppen ellátni odáig, és én is azt a felületet fürkészem legtöbbször, az elkészült fénykép mégis a köztem és a messzeség között elterülő várost mutatja leginkább, az én Medgyesemet.

Mediesy néven találkozunk először oklevélben Medgyessel 1267-ben. Ekkor már százok lakják. Előtte laktak itt székelyek is, tőlük maradt a magyar 'meggy' szóhoz kapcsolódó név. 1424-től évi két vásár megtartására van engedély.

1459-ben országgyűlést tartanak itt, 1703-ig összesen 21-et.

1501-ben hat, 1698-ban 33 bejegyzett céh működik a városban, a szabók, a posztókészítők, a szűcsök, a kötélverők, a kardkészítők, a kőművesek, a kerékgyártók, a lakatosok, a halászok, a pékek, a mészárosok, a borbélyok, a rézművesek, a kalaposok, az aranyművesek, az ácsok, a kovácsok, a fazakasok, az asztalosok, a késkészítők, a szappanfőzők céhei.

1639-ben építik az első fahidat a Nagy-Küküllőre (török eredetű szó, jelentése: kökényes).

A várfalon kívüli városrészek a 18. század alatt kezdenek kialakulni szász és román lakossággal. 1766 és 1769 között a piarista gimnáziumban Dugonics András, az első magyar regény írója tanítja a poézist és a retorikát – szászoknak, latinul. A város 1781-től veszíti el tiszta szász jellegét, amikor József császár katolikus vallású osztrák tisztviselőket, katonatiszteket telepít a városba az elnémetesítés szándékával, illetve a concivilitas rendelettel jóváhagyja, hogy a várfalon belüli városrészekre magyarok és románok is beköltözhesse.

1526 és 1998 között 53 alkalommal árasztja el a Nagy-Küküllő vize a várost. Az 1975-ös nyomai ott vannak gyerekkoromban a házakon.

1822 és 1835 között tanít Medgyesen Stephan Ludwig Roth. Erdély egyik legrégebbi, 1586-tól működő, hivatalos okiratban először 1604-ben említett iskolája 1919 óta viseli a nevét. 1849-ben végezték ki Kolozsváron hazaárulás miatt.

1863-tól van közvilágítás, 1872-től vonatállomás. 1893-ban hetilap jelenik meg Medgyesen *Mediascher Wochenblatt* címmel.

1928-ban az Első Földgázüzemű Üveggyár (Prima Fabrică de Sticlă cu gaz metan) igazgatója Kálmán Oszkár (született Kisszabadkán, Zala megyében 1880-ban).

A várfalon kívüli városrész hatodik emeletéről mindig ugyanolyan a látvány: épületek, háztetők, utcák, kikövetkeztethető irányvonalak és forgalom. A két távoli domb találkozására mögött pedig néha láthatók a Kárpátok. Ahhoz képest, hogy milyen messze vannak, és általában mennyire nem látszanak, megdöbbenő a magabiztosság, amellyel szembeütnék, amikor tiszta az idő. Sosem tudom azt a kétségbevonhatatlanságot lefényképezni. A fák viszont mindig rajta vannak a képen, látod, ahol az a zöld folt van – sokáig úgy véltem, hogy ott lakik a Mikulás. És az Angyal is. Annyira távolinak tűnt, az egész látvány olyannyira más természetűnek, mint amit lent vagy sietős séta közben láttam, hogy csalódás volt, amikor a két nézetet összeraktam: ha a zöld folt fái alatt én mindennap elmegyek, akkor a Mikulás valahol távolabb lakik, sajnos. És az Angyal is. Az viszont kétségbevonhatatlan, hogy lakniuk kell valahol, inkább fák között, mint városban.

Minden, amit látok, a falon kívül van. După Zid, ez a tömbháznegyed neve. A falon belülre csak kicsit látok be fentről. Lentről sem látni többet, mert a belváros ilyen: zárt udvarok, magas falak. Soha nem fogunk ide tartozni. Viszont mindenki ezt érzi, tehát nem olyan nagy baj ez. Idegen valahogy mindenki, mert aki itthon volna, vagy elment már idegenbe, vagy éppen csomagol. Előnynek gondolom, hogy nem értik, amit beszélek. Valami könnyűséget érzek, nem kíváncsiak rám, nem rám kíváncsiak, békén hagynak. Nincs füle a falnak.

Két órával később érkezel. A város érdekel, én is a város része vagyok. Egyféle bejárat. Igyekeztem felkészülni, történelmi adatokat mondok. Nem működik, szerteszét vezetnek a mondatok. Idegen a történet, monoton a beszéd. S a téglák, falak lüktetése? Szorosan a fal mellett jársz, kezdeddel letapogatod a belváros épületeit.

Rajzoltam a főtér aszfaltjára valamelyik gyereknapon, 1984 és 1987 között. Akkor lehettem akkora, amilyenként magamra emlékszem. És van egy élénk emlékem még korábról – ez az első emlékem magamról. Egyedül vagyok a városban, eltévedtem. Jó az idő, lehet nézelődni. Valaki, akinek biciklijé van, megszólít, és elvezet anyukámhoz, aki a közeli cukrászdában süteményt eszik a barátnőjével. A legelső emlékem a városról egy álom. Minden hamis benne, csak a város olyan, amilyennek utána éveig látom. Van egy családi történet arról, hogy háromévesen eltévedtem egyszer. Ha eltévedtél, te is gyárthatsz történetet.

Jártunk (vittek) az iskolakezdés utáni első hetekben ősszel a mezőre. Hazafelé olyan külvárosi utcácskákon jöttünk, melyek időtől elszakítottak tűntek. Rendes időben sosem jártunk arra. Egyik ablakban állatorvosi preparátumok voltak, kétféjű embrió például. Valószínűleg az utcát sem találom már meg, abban viszont teljesen biztos vagyok, hogy a város utcái bármikor meg tudnának lepni. Medgyesen sosem tudok turista és jó idegenvezető sem lenni. Nem története van számomra, inkább időhurkai.

Az a sok gyaloglás. Ha esik, ha fúj, iskola után, délután menni kell a Küüllön át a másik tömbháznegyedbe. Két híd van, sosem tudom eldönteni, melyik út a rövidebb. Általában azért azt részesítem előnyben, amelyik a belvároson keresztül vezet, és a híd is csupán gyalogos híd. A Pasarela. Aztán menni kell vallásórákra, a Mikulás-lak fái alatt, a várfal maradványai mellett a macskaköves utcán fel, és tovább a buszállomás felé. Jobbról félúton ott van a református templom, mellette a papi lakkal. Az ablak azért van, hogy akik bent vannak, kinézzenek rajta, és nem azért, hogy akik kint vannak, belássanak – tanította a pap nekünk, leskelődő konfirmálandóknak, erre emlékszem leginkább. Megtilthatjuk-e szemünknek, hogy nézzen?

Valamikor nyolcadikban, az „in medias res” leckénél állt össze a kép. Medgyes neve azt jelenti, hogy az ország (világ) közepe. Nézem a térképet, és pont ezt látom, Medgyes Románia közepe.

Nem sikerült eltévedned. Kész történeted volt a csodáról. Aztán mégis... elkezdted keresni valami napórákat. Vissza kellett menni oda többször. Mert nem volt nyitva az udvar. Aztán nyitva volt, csak az órák nem azokon a falakon voltak, az az udvar nem az az udvar volt. Aztán meg kellett keresni azt a bejáratot, amelyik a falnak a túlsó oldalára vezet. A napóra nem egy kép. Inkább idő vagy az időnek valami járatos, ismétlődő mintázatokkal teli képe. A medgyesi napórát külön magyarázattal látták el, hogy le lehessen olvasni róla 1911-ben a magyar időt. Itt, ezen a ponton az eltévedés mégiscsak sikerülhet.

1991–92-ben az együttjárás tényleg elsősorban járkálást jelentett, az egyértelmű és egyetlen helyszín pedig a város volt. Sétáltunk, rohantunk, eső elől valahová beálltunk, bicegtünk, mert felsértette a lábamat a cipő. Észre sem vettem, hogy míg kérdéseket teszek fel, és kérdésekre válaszolok, igazából a várost rögzítem magamban minden egyes lépéssel, fel- és körbetekintéssel. Azt gondoltam, a másik tekintetét keresem, közben meg az épületek, utcák látványát szívtam magamba.

„Értsétek meg az idők szavát!” – hangzott el 1989 decembere után, minden németórán. Sokáig úgy emlékeztem, hogy ennyi volt az óra, hegyi beszéd és tanulság, nem is beszélünk németül. Aztán, amikor az egyetemi felvételig, német szakra készültem, jöttem rá, hogy idők szava ide vagy oda, tudok azért németül is.

Hazaáruló – milyen furcsa összetett szó. Ezzel a váddal ki lehet végezni valakit, aki a vádlók hazáját árulta el, ha egyáltalán volt ott árulás. Az árulás a vádlotté, a haza a vádlóé. Stephan Ludwig Roth a saját hazáját nem árulta el. Hogyan is lehetne a haza mindenki számára ugyanaz egy többnemzetiségű, többvallású, alapvetően toleranciájáról híres régióban? Stephan Ludwig Roth az én hazámat sem árulta el.

Nem a belvárosra látni a hatodik emeletről. A város nekem ez, amit látok, külváros, a várfalon kívülre nyúló utcák, focipálya, gyár, strand, szánkózáshoz domboldal. Valaha működött minden. Ami ma van, abból pont a régi működés hiányzik. A domboldal beépítve házakkal – lehet, hogy csak odébb költözött minden? Újabb külvárosokba, újonnan csatlakozók közösségeibe? Nekünk nem meséltek a város történetéről. Nem számított, ki honnan jött. Medgyesen soha nem hallottam azt valakiről, hogy jövevény. A játszótér tele volt délutánonként, és kacagtak rajtam, amikor a velem kö-

tekedő fiúnak dühösen azt mondtam, hogy „tu ...”, miközben a helyes megszólítás az lett volna, hogy „mä”. De békén hagytak. Nyilván esélytelen voltam, különcc, néhány dologban viszont csak emiatt tudtam jó lenni. Utólag, most is.

Mennem kell, mondd. Átutazóban vagyok itt én is. Medgyesinek látsz, de most, hogy írok Medgyesről, tudom leginkább, hogy nem vagyok az. Persze, sokat néztem Medgyest, és azért ez valami.

NAGYBÁNYA – BAIJA MARE – FRAUENBACH

Karsay Magdolna

ASSZONYPATAKA, AZ EGYMÁS IRÁNTI SZERETET VÁROSA

„Mutuus amor civium optimum est civitatis firmamentum.”

Szoktam így summázni az életem: nem történt velem semmi rendkívüli, mindössze odébb költöttem a szüleimtől kb. háromszáz méterre, háromsaroknyira. Pedig Nagybánya nem akkora dobás, mint Firenze vagy London, de hát az ember a maga kutyáját is jobban szereti, mint a másét, hiába nem az övé nyerte az agility világbajnokságot. A nagybányai templomok tövében maradtam, és azért írom, hogy maradtam, mert a szüleim háza az evangélikus templom szecessziós épületére néz. Ha középiskolás koromban a torony háromnegyed nyolcas óraütése még a házban ért, nagyon kellett sietni, különben elkéstem. Idegesítően pontosan mentek be órára a tanárim. Az óraütések évek óta elmaradtak, az óra hol jár, hol nem. Evangélikusok is kevesen vannak már, annyian semmiképp se maradtak, hogy a templomkertet határoló kerítés mellett a járdáról a havat ellapátolja valaki, de Iványi Grünwald Béla festményét, *Krisztust* a nagybányai tájban vasárnaponként szerethetik a hívek.

Idén decemberben lesz harminc éve, hogy elköltöztünk anyáméktól. Az udvarunkról látszik a Szentháromság-templom tornya, az István toronyé, és – bár azt takarja a mellettünk levő ház – itt van alig pár méternyire a zsinagóga is. A zsinagóga udvarán levő hársfák közül az egyik még illatozik nyaranta, a többit kivágták: sok volt a levél ősszel, nincs, aki összeszedje, zsidó alig van a városban. A hitközség életét kiszolgáló minden más – végleg célját veszített – épületet lebontottak, nem csupán a hársfák fizették meg a közösség létszámcsökkenését.

A Szentháromság-templom előtti fák és bokrok se jártak sokkal jobban, azokat is kipucolta a legújabb kori építészet. A templom előtti tér – leánykori nevén: cinterem – a mostanság trendi téarculatnak megfelelő kőburkolatot kapott, szép sima, nyáron forró sivatag, télen napokig járhatatlan, ha hó esik. Az üveglapok alatt a régi templomok romjait „olvashatják” az értők, és örülünk, ha immár feltárták a múltunknak ezt a részét (is / legalább – nézőpont kérdése). Van a városnak egy őszi fesztiválja, a Főtér fesztivál, olyankor megélnékül a tér, nagyobb és kisebb színpadokon kultúrkedünk. Jó napok: kiállítás a templom egyébként sose látott tereiben, a hajdani Szent István Szálló dermesztően hideg földszintjén, ahol lehet nosztalgiázni. Korosztályfüggetlen, hogy ki mire réved vissza: mulatságokra, muzsikára, az önkiszolgáló vendéglő súlyos, hibás zománcú tálcaira, amelyeknek zsíros tapintása hozzátartozott a szocialista vendéglátás bájához. Az én emlékeim a mozizás, pl. a nagy élmény, hogy ebben az épületben láthattuk Szabó István filmjét, a *Mephistót*. Micsoda idők! A vásznon Hendrik Höfgen drámája, mi pedig felhúzott térddel ülünk, mert vannak, akik szerint patkányok futkosnak a székek között... Ma csak a plázában van mozizás, szeretem azt is. És a csendet, ahogy az a kb. 25-30 néző megsemmisülve megyünk ki a fehér folyosón, és senki se tud megszólalni a *Saul fia* után... Máskor többen vagyunk, de más filmek után nincs lehajtott fej.

Első generációs nagybányai vagyok, a szüleimet a szocializmus iparosítása hozta ide a Szilágyságból. Nevelődésem állomásai az ide költöztetett dédmama, napközi, iskola, közben minden vakációban a nagyszülők 19. század végi, sötétre öregedett gerendájú háza és az akkor óriásinak tűnő kert. Kettős gyökerű lettem vajon ezáltal, vagy gyökértelen? Ha lenne zászlóm, írhatná rajta, hogy „mindenütt jó, de legjobb sehol...” Apám – minden józan érv ellenére – ragaszkodott ahhoz, hogy a nagyszüleim háza megmaradjon, tatarozta, és évente egyszer-kétszer hazamegy, hogy szétnézzen. Egyik világitáskor láttam, ahogy az udvaron lehajolt valami ott heverő izéért, aminek nem ott volt a helye. Az a mozdulat volt az otthon. Félős, hogy

nekem nem lesz ilyen. Az otthonosság ilyen pillanata talán csak annak jár, aki visszatérhet oda, ahol a dédszülei építette ház kisablakán csak a festék változott.

Azzal, ami Nagybánya volt, és amiből az lett, amiben élek, egy csodálatos történelemtanár ismertetett meg. Ideírom a nevét, tudom, örülne, ha olvasná: Oszóczki Kálmán. Hetedikesek voltunk, és milyen messze attól, hogy opcionális tantárgy lehessen a várostörténet. Megmutatta, milyen a történelemóra, ha levéltárban tartja. Azóta tudom: nem az iskolarendszeren múlik, ami igazán fontos. Tőle hallottunk Károly Róbert 1327-ből való, csonkán ránk maradt okleveléről, a város középkori nevééről, *Asszonypatakáról*, Nagy Lajos kiváltságleveléről, arról, hogy mit jelent a szabad királyi város státus. Felvitt az István-toronyba, és elmondta, hogy ennyi maradt a hajdani templomból, hogy milyen ablak a rozetta, hogy mit jelent a Roland-szobor a torony oldalán, hogy az István-torony Mátyás uralkodása idején lett kész. Beszélt arról, hogy a város pénzverdéjében nagyon szép pénzeket verettek, hogy a 15. században a magyarországi mindössze négy pénzverdéből az egyik a nagybányai volt. Elképzeltük, hogy mit jelenthettek a középkori viszonyok, amikor arról a 121 éven át tartó perről beszélt, amelyet a város a Drágfiakkal folytatott a Fekete erdő használata miatt. Így aztán később Hamleten nem csodálkozott az ember lánya, amikor a dán pörhalasztásról és a hivatal packázásáról szólt. Kálmán bácsi megmutatta, merre álltak a városfalak, amelyek a 15. századra készen lettek, voltunk a Mészárosok bástyájánál, és megtudtuk, hogy a városról pontos térkép készült a 18. század végén, de addigra már a városfalak elveszítik jelentőségüket, és le is bontják őket.

Olvasom a *Nagybányai kalauz*ban a római katolikus egyház anyakönyvében, az 1691–1749-es első kötetben a családneveket, azokat, amelyek a református egyház anyakönyvébe 1706–1780 között kerültek, későbbieket, a görögkatolikus egyházét 1786–1835-ből, az evangélikusokét a 18. század végéről. Közülük sok az ismerősen csengő, osztály- és iskolatársak, tanítványok, városhíres értelmiségiek, jónak tartott szakemberek családnevei. Vajon azoknak, akiket én ilyen-olyan – az említett anyakönyvekben jegyzett – családnevűként megismertem, van-e bármi közülük ezekhez a régi nagybányai családokhoz? A mostanában divatos családfakutatással találta-e meg valamelyik iskolatársam az őseit? Jutott-e eszébe valakinek, hogy a németes, szlovákos vagy lengyeles hangzású családjának utánanézzon, hogy vajon honnan jöttek ide, milyen lehetőségek csábították őket, és akik elmentek 1989 előtt – sokkal többen utána –, gondoltak-e arra, hogy vajon

melyik ősüktől örökölték a bátorságot, hogy elinduljanak egy másik világba szerencsét próbálni? A házibuli-, kirándulás-, filmnézés- és tánccházársak szétszéledtek: a fölöttünk járó egyik osztályból mindössze két lány maradt itthon, néhány éve közülük is Angliába költözött egyikük a lánya családjához. Vonneguttal szólva: *So it goes*.

Már az újkor emléke a két szintársulat (magyar és német nyelvűek) a 18. század végéről. Nagybányán született Lendvay Márton, a karrierje is itt indult, majd a híressé lett színész szobrot kapott szülővárosában, és a szülőházát emléktáblával jelölte meg a hálás utókor. Szobor és emléktábla sorsa példázza, hogy a mindenkori hatalom hogyan írja és szabja át a maga kedve szerint a múltat, hogyan nem tudunk a magunk múltjával semmit kezdeni anélkül, hogy a másikéba bele ne akarjunk nyúlni. Vagy hogy lehetne leginkább elhallgatni a múltból azt, ami nem kedvünkre való. 1848 – forradalom: üdvözlí a város a szabad sajtót, és díszpolgárrá választja Kossuthot. A forradalom után zaklatásnak kitett városiak, majd lassú polgárosodás, gazdasági fellendülés, újjászervezett bányászat és tanintézmények, vasút épül, bankok alakulnak, hitelintézmények, kulturális és művészeti egyesületek jönnek létre. A század utolsó évtizedei a román nemzeti öntudat megerősödése, a románok nemzeti egyenjogúságot szeretnének, a román vallás és nyelv hivatalos elismerését. Kéretik végiggondolni a memorandisták beadványának és maguknak a kérelmezőknek a sorsát, amikor a múltat siratjuk, sérelmi politizálunk, és áldozatnak látjuk magunkat, akikkel a történelem örökké kicsellőzött.

A 20. század az iparé és a festőiskoláé. A kapitalista iparé meg a szocialista iparé. Ami utánuk maradt: sebek a tájban, szennyezett talaj és levegő, de volt közben jó sok munkahely, gyarapodott a lakosság, aztán mindez szétesik a rendszerváltozás után. Lebontott ipari létesítmények, lepusztult gyártelepek, évtizedek óta üres, pusztuló épületek, bezárt bányák, zagytározók a környéken: megannyi ketyegő bomba.

Amit nagyon szeretünk: a festőiskola. A festők, akik megtanították a városiakokat arra, hogy festmények legyenek a falon. Alig van magyar család, akinek Virághegyet vagy szénakazlat, virágvázat megjelenítő festménye ne volna. Ízlésalakító tevékenység, maradandó értékek. Rajztanárként is dolgozó művészek, akik megtanítják a diákjaikat nézni és látni. A festőkről sokat olvashatni, külön termük van a Nemzeti Galériában, Ferenczy Károly ernyőjén a napfény otthonszínű.

Az utóbbi harminc év a hagymakupoláké. Hogy mit jelentett a 20. század, mekkora átalakulást és változást, azt talán legjobban a következő

adatok mutatják. Az 1900-as népszámláláskor a 11 183 lakosból 17-en vallják magukat ortodoxnak, 1930-ban a 13 855 főből 148-an. 1926-ban a cintermi iskola tornaterméből lesz az első ortodox templom, ma pedig minden útról, amelyik a városba vezet, hatalmas hagymakupolát látni. A 2011-es népszámlálás adatai szerint a városnak 123 738 lakosa van, ennek a lakosságnak 67,19 százaléka ortodox vallású. Mi 12,25 százaléknian vagyunk. A Németh László Líceumban óvodásoktól középiskolásokig most 363 diák tanul, ebből 137 a középiskolás úgy, hogy az egész megyéből vannak diákjaink. Évek óta izgulunk, hogy indul-e két kilencedik osztályunk. A város kiemelkedő teljesítményű, díjazott diákjainak csoportképén többen vannak, mint az évi összes nagybányai konfirmáló.

Emléktábla a hajdani Fekete Sas fogadó falán: Petőfi éjszakája útban Koltóra. Mindmáig alkalom koszorúzásra, ünnepre. A költő szeme a várost egy darab ittfelejtett középkornak látta, és néha az az ember érzése, hogy az ittfelejtett középkor még mindig itt van, most már leginkább az emberek fejében. A kultusz kultusz, szeretjük, amiért Petőfi lelkesedett, így aztán szenvedélyesen ragaszkodik a legtöbb „bányi” ember a négyzet alakú főtérhez. A nyolcvanas évekre egyre több épülettel lesz gond, a főtér apránként háború utáni állapotokra emlékeztet a gerendákkal kitámasztott falú épületeivel. Hallgatás, harag, bánat, hiszen egyértelmű, hogy a rezsim legszívesebben romokban látna mindent, ami nem a nacionalista román öntudat dagadását szolgálja. A főtér – mint annyi mindent, amit a diktatúra pusztulásnak ítélt – a rendszerváltozás mentette meg. Mára a legtöbb épületet tatarozták, szépek, szeretem a színüket, és szeretem, hogy nyüzsgő hely lett a tér. Gyerekkorom könyvtára, ahol nyikorgó székeken végigolvastam napokat, később évekig az RMDSZ székháza, most kocsmá. Jó sörük van. Meg a kávéjuk is finom. Az egykori könyv- és papírkereskedés, ruhásbolt, élelmiszerbolt is, minden kocsmává lett, minha az életünk csevegős vendéglőzés és iszogatás volna csupán. Megváltozott életmód, megváltozott vásárlási szokások, kiszorultak a kisboltok a főtérről. Sic transit, velünk együtt, de legalább élnek a helyek, jobb, mint a protokoll kultúrese-ményekre fenntartott épületek üressége.

„Mutuus amor civium optimum est civitatis firmamentum.” Asszony-pataka jelmondata a város pecsétjén: a város legnagyobb erőssége a polgárság egymás iránti szeretete. Remek jelszó, amely megmaradt intésként, miközben a 14. századi pecsétnyomó odalett, 2011-ben ellopták. Gondolom, aki elvitte, nem értett latinul, különben a szeretet jegyében otthagytá volna, hogy mások is örülhessünk neki. Senki nem felel(t) a lopás miatt,

széttárt karral mondták: nem volt bekamerázva a múzeum, ahonnan eltűnt. Legújabb kori történelmünk párlata. Ebben élünk, a felfoghatatlanul és követhetetlenül nagy lenyúlások és a piti tolvajlások világában, ahol soha senki sem felel semmiért.

De körülvesznek a hegyek, a csoda, hogy jó félórán belül ki lehet menni a dombokra, egynapos gyaloglásokra remek túraútvonalakat választhatunk. Segítenek élni, túlélni bánatot, acsargást, járványt, koszorúérgörcsöt, választási kampányt, a város minden kisszerűségét. Ebben legalább lehetünk Petrarca vagy Frost, örülhetünk csendnek, illatnak, ittfelejtett – mert még le nem bontott – faragott csűrkapuknak, fonott sövényeknek, krókuszoktól lila vagy tőzikektől fehérlő foltoknak. Felkésződjük magunkat egy-egy hegycsúcsra, elnézegetünk messze, aztán visszaindulunk, mert várnak a kertjeink, amelyeket művelni kell, bárhol éljünk. Egyebünk alig is marad.

NAGYENYED – AIUD – STRAßBURG AM MIERESCH

Nagy Egon

ALTERNATÍV SZÉL- JEGYZET NAGYENYED VÁROS-REPREZENTÁ- CIÓJA KAPCSÁN

És mégis él a történelem, minden egyes mozzanatával, rezonanciájával beteljesedik. Ilyen és ehhez hasonló gondolatok jutnak az eszembe, és a szövegre adaptált meghatározás lehetne az említett bevezető gondolat. Hiszen, ha minden kitörölt gondolatot meghagyok, akkor jelen szöveg egy széljegyzet-folyamból állna össze. Természetesen nem hagyhattam, hogy a lexikon-ízű, földrajzi paramétereket magában foglaló általános bevezetőt megtartsam, ahogy azt sem engedhettem meg, hogy a történelemlékvízű évfordulók és évszámok sorozata legobjektívebb módon befolyásolja gondolataim ala-

kulását. Talán ennek tudható be az, hogy alternatív széljegyzetként definiá-
lom mindazt, ami ebben a szövegben történni fog.

A központi református vártemplom és a 400 éves Bethlen Gábor Kol-
légium is jelzésértékű, ahogy az Órhegy is figyelte és figyeli a mindenna-
pok történéseinek sorozatát. Az épületben és az udvaron az írók, költők,
történelmi személyiségek nevével fémjelzett táblák jelzik azt, hogy a tör-
ténelem él. Valamint jelzik azt, hogy a pillanatnyi történést megélni emlék-
ként, amely az idők során történelemmé válik. Apáczai Csere János, Bolyai
Farkas, Berde Mária, Kőrösi Csoma Sándor, a teljesség igénye nélkül, csak
néhány név megemlítve, akikkel akarva-akaratlanul is „találkoztam” a kol-
légiumban.

Áprily Lajos is a sétatér fölötti házban lakott, ami még mindig megvan,
és ott áll. Az emlékek külső nézőpontú értelmezéséből jön létre a történelem.
És így telnek a mindennapok, minden egyes megélt emlékekkel gyarapodik.

Egyetemi éveim alatt meg sem fordult a fejemben, hogy pályakezdő pe-
dagógusként Nagyenyedre kerülök. Az addigi emlékeimben jelenlévő nagy
történelmi múltú város földrajzi közelsége ellenére is oly távolinak tűnt.
Természetesen az ismeretlen, mint kétoldalú, külső és belső tényező egy-
szerre elbizonytalanított, és megerősített az álláslehetőség elfoglalása szem-
pontjából. Így érkeztem meg 2019-ben Nagyenyedre.

Másrészt jogos a kérdés, hiszen ki vagyok én, hogy pályám kezdeti sza-
kaszában, alig hároméves tapasztalattal ilyen hangvételű és emlékgyar-han-
gulatú bekezdéssel éreztessem, hogy mit is jelent számomra az „Enyed-
reprezentáció”. Közelmúltról, pillanatnyi jelenről és előremutató jövőről
beszélünk, hiszen ezt megelőzőleg Kolozsvár volt a harmadik város, ahol
laktam eddigi életem során.

A Kovászna megyei fiú esete a dél-erélyi kisvárossal. Villogó táblájú,
sztereotípiákkal átítatott kétnyelvűség és lokálpatriotizmus eshetősége. De
nem. A kisváros nyújtotta lehetőség, valamint a város főterén elhelyezkedő,
szigetként is meghatározható Kollégium visszacsatolták a gondolataimat,
megerősítették a hivatásom, és előremutató tendenciával jelzik, hogy érde-
mes a járt utat néha feladni a járatlanért cserébe.

És telnek a mindennapok. Ahogy az ittlétem alatt természetessé vált az
is, hogy a Kollégium valamikori magyartanára Hervay Gizellát csak Gizinek
szólítja. Józsa tanár úrnak évfolyamtársa volt az egyetemen Hervay Gizella,
és ebből kifolyólag ugyanarról a személyről különböző gondolatfolyamok
alakultak ki, amelyek a kettőnk közt végbement kommunikáció kapcsán
történelemmé alakultak, mert amíg az egyiknek Gizi, az a másiknak a 20.

századi irodalom egyik vezető hangja. Üdítő, meglepő, olykor váratlan mind-az a tapasztalat, amit megélek, de így van ez rendjén.

A hagyomány és kultúra legelevenebb és legszorosabb értelmében véve éltetve van. Pedig nem tekinthetünk el az Nagyenyed környéki léttől sem. Hiszen mindaz, ami Enyeden történik, az összekötődik a környező magyarlakta falvakkal. A népviseletek, a néptánc és népzene olyan szinkronizációs elemek, amelyek által a torockói, a magyarlapádi és a felvinci emberek is voltaképpen szavak nélkül kommunikálnak. Mert a tánc nyelve az, ami összeköti őket. Az az örömnép, amely által minden táncos bekopog egy néző lelkébe, és valamit ott hagy, ami büszkeséggel tölti el. A hangszer, a dallam és a ritmus az a közös nyelv, amely összeköti a táncost a nézővel, amivel mindenki tud azonosulni.

És valahogy szándékosan próbáltam úgy megfogalmazni, hogy tereljem a fókuszot a valós problémáról. A kultúra mindennapos megélése, a kultúráról való kommunikáció azért is fontos, hogy ha pillanatnyilag is, de elkerüljük a szórványvidék okozta nehézségeket. Az enyedi létem előtt is hallottam a szórvány fogalmát, és valójában nem mértem fel, hogy mit is jelent. Mert a tapasztalati körömon kívül esett, és a Kovászna megyei tömbmagyarságban élve nem feltétlen mérlegeltem, hogy mit is jelenthet kisebbségnek lenni. Valahogy mégis azt érzem, hogy a probléma valódi nagysága eltörpül amellett, amit az enyedi és környékbeli falvak hozzáállása képvisel. A megmaradást nem elmorzsolta könnycseppben mérik, hanem a megélt pillanatokkal és azzal a szintű barátsággal, amit Esterházy is tárgyalt *A szavak csodálatos életéből* című művében. Az egész élethelyzetben pedig az a legreprezentatívabb, hogy magyartanárként teljes mértékben partner tudok lenni. Hiszen nem csupán a kulturális reprezentáció az, amivel találkozom, hanem a tanórai anyag kapcsán is beszélgetést tudok kezdeményezni a diákokkal ebben a témában. Mert a felvilágosodás kori és reformkori magyarságtudat megerősödése, a különböző gyűjtések mind-mind rávilágítanak az élő hagyomány és kultúra lehetőségeire, és a diákok is érzik azt, hogy a táncszakban énekelt népdalok nem mindig a közelmúltban jöttek létre.

Ilyen és ehhez hasonló, a mindennapokból kiragadott tapasztalatokkal, élményekkel tudnám jellemezni az enyedi létem. Vannak és akadnak olyan esetek is, amikor a befektetett erő szinte nulla hatásfokkal bír, de a tanulásos és a komfortzónán kívül eső tapasztalatszerzés az, ami árnyalni tudja a teljesítményt, a hozzáállást és a mindennapi kihívásokat.

És mégiscsak él a történelem: hagyományaival, egyéni és kollektív emlékeivel, közös pontjaival és tapasztalatával együtt. A hivatásszerű magyar-

ságtudat megerősítése korántsem azzal egyezik meg, amit a többség elképzelt. Nem a saját kultúrájuk iránti elfogultságra nevelünk. Sokkal inkább arra, hogy megéljék és felfedezzék azt, hogy a mi kultúránk mellett milyen más kulturális vonzattal kell találkozniuk ezeknek a diákoknak a szórványban nap mint nap. Ami a nagyszüleink generációjának természetes volt, az számukra már lehet, hogy új élethelyzet. Viszont, ahogy említettem, így volt ez rendjén és így van ez rendjén. Amíg a NÉPZENE, a néptánc, a nyitottság és az elhivatottság a mindennapi élet alapköveként is felfogható, addig nem érvényesek a szórványlétről kialakított sztereotípiák sem. Hiszen mindannyian tudunk legalább egy olyan szólást, közmondást, ami a másik hibájának kifigurázásán alapszik. És ezek azok az esetek, amikor tapasztalat nélkül tárgyalunk úgy az érme kétoldaláról, hogy közben a saját felünket sem ismerjük. A széljegyzet adott, nyitott, és nincs vége, mert a többszöri újraolvasás után feltehetőleg újra lenne törlés, és lenne egy újabb tapasztalat, ami megfogalmazásra kerülne, de ennek aktuálisan pontot teszek a végére.

NAGYKÁROLY – CAREI – GROBKAROL

Fischer Botond

IDEHULLAJTOTT VÁROS

Károly a nyelv és a zene. Akárki mást mond, ne higgyetek neki. És nagyon figyeljete, mert Károly nem Nagykároly. Nagykároly a szecessziós épületek, a történelmi highlightok, a sváb rendezettség, a kisvárosi kisszerűség. De Károly a nyelv és a zene. Károly az, mikor hosszú idő után hazamegyek, beülök a kocsimába, és élvezem az összes diftongust és í-zést, az összes megcsavart igeragozást, amit az éjszakai műszakból kijövők kiejtenek a munka utáni deci fölött.

„Istvánfalu lassan fejlődött Rimaszombattá. Ahol egy vár volt (mint itt Szabadka), ott szükségképpen városnak kellett támadnia, mert a vár nagy fogyasztó, mindenféle mesteremberekre rászorult. Hát jöttek, mint a juhok

a sóra. Kivált ha nagy úré volt a vár, aki fényűző életet folytatott. Az úri pompát ebben a korban nem a mostani mértékkel állapították meg, hogy mekkora istállót tart, mennyi estélyt ad az illető, s kinél dolgoztat Párizsban vagy Bécsben a felesége, hanem hogy mekkora várost *hullajtott* el maga körül. Így lett a Homonnayak házifüstje nyomán Homonna, Esterházyak révén Kismarton, Pápa vagy Tatatóváros, a Károlyiak markán át Nagykároly stb.” Ezt Mikszáth Kálmán írja a *Fekete városban*. (Szeretem Mikszáthot, ugyanebben a könyvben például: „Mindegy, azért a hatalom mégis hatalom, s úgy van vele az ember, mint a morfinista, mindig nagyobb adagot akar a morfinból.”)

A nyolcvanas években nagyon sok erdélyi értelmiségi kötött ki valamilyen partiumi kisvárosban, ha már hazai tájakra nem lehetett elintézni a repartizálást, akkor ide próbálták, mégiscsak sok a magyar, s bónuszban a magyar tévét is fogni lehet, kishatárátlépővel át lehet vágni a pár kilométerre lévő bűvös vonalon, és lehet például friss kenyeret venni ott. Deák Endre is, fantasztikus zenész volt, ide házasodott, azért jutott eszembe, mert valamilyen külsőbb nézőpontból nézte ezt az idehullajtott várost. Ő mondta mindig, hogy nézzük meg: minden normális városnak van főtere, Károlynak nincs, egy kastély és annak jó nagy kertje van a város középpontjában. Sőt, semmiféle folyóvíz, patak, árok sem szeli át, ez valóban ritka már városok esetében. (A kastély amúgy egy huszadik század eleji giccs, kábé olyan lehetett akkoriban, mint mostanában egy kőgazdag, mondjuk, gázszerelő ízléstelen és ízléstelenül nagy villája. De a Székelyföld felé megpihenő magyarországi buszos turisták is és a károlyiak is nagyon szeretik. A folyó/patak/bármi, amin híd megy át hiánya pedig talán a láp miatt lehet, ez a város egy áthatolhatatlan, egzotikus, misztikumokkal teli, hardcore ősmocsár torkában volt, amit aztán a klímakatasztrófa hajnalán, az ezernyolcszázados években kínhalállal áldoztak fel.)

Károlyi Károli Gáspár. Károly a nyelv. A radikálisabb lokálpatrióták szokták is mondani, hogy a Biblia károlyi tájszólásban lett lefordítva. Amúgy nem, de van benne valami. Károlyiak a Károlyiak, akik Magyarország és Erdély történetében mindig ott voltak a közélet sűrűjében, kezdve a honfoglalástól (akkor még nem ezen a néven...), a nagymajtényi síkon és mindenféle politikai beállítottságú kormányon keresztül (kommunista is) Esterházy Péter (és Márton) édesanyjáig. Károlyi Jászi Oszkár, ha már a baloldal felmerült, de ez a csodálatos gondolkodó csak egy utcanév a károlyi embernek, a nem károlyinak annyi se. Károlyi Kaffka Margit. Károly a nyelv. A *Színek és évek*et olvassa el mindenki. Károlyról szól, de nem azért. Hanem

mert a nyelv. Károlyi Jászi Alice, aki a modern magyar táncművészetet és a magyar gyógytornát is megcsinálta. Károly a zene. Aztán vannak, akik csak itt éltek, mint Kölcsey, aki a megyeházán dolgozott (*Fölszállott a páva...* btw). A legradikálisabb lokálpatrióták szerint a *Himnusz* is károlyi dialektusban van: jau kedvvel, büsügge. Ady Zilah előtt ide járt iskolába. Petőfi itt jött össze Szendrey Júliával. Namost a lényeg az, hogy ez egyetlen pillanatra sem érződik, ha Károlyban vagy. (Ady amúgy utálta a várost, falunak tartotta, s még jobban utálta a grófokat. Petőfinek meg van egy *Nagykárolyban* című verse, ilyen sorokkal: „Hát e falak közt hangozának / Nagy szavaid, oh Kölcsey?...”, s aztán: „Nem, ő a sírt el nem hagyandja; / De lenn, sírjában, nem hiszem, / Hogy könnyei nem omlanának / Éretted, te az aljaságnak / Sarába süllyedt nemzetem.”) A névsorból pedig senki nem Károlyban öregedett és halt meg.

Károly a nyelv. A román is. A *mirâie*, a *poprică*, a *pită cu oloi*. A sváb is, de már nem az, mert emberek a nyelvben keresték a bűnt. A jiddis is, de már nem, mert a bűn sokkal nagyobb és erősebb a nyelvnél. A haszidok közül senki nem jött haza. Az ortodoxok közül már senki nem élt itt a nyolcvanas években. Tavaly meghalt az utolsó neológ zsidó Károlyban, azóta nem lehet bemenni a gyönyörű szecessziós zsinagógába, mert nála volt a kulcs, és főként mert neki volt egyedül a világon már joga bárkit is beengedni oda. A károlyiak pedig hajlamosak elfelejteni, hogy Károly a romani, és hajlamosak elfelejteni, hogy ez a felejtés bűn.

Nagykároly Partium. Igaz, hogy sosem volt az Erdélyi Fejedelemség része, akkor sem, amikor Debrecen igen. De az észak–déli vasútvonal keresztülmegy rajta, szóval...

Károly a zene. Mikor a szőlőben (kisvárosi bulinegyed, elég egyedi képződmény) egy-egy ünnepnapon elindul(t) húsz-huszonöt zenészcigány, és mindnek akad(t) munkája, és még egyszer ennyi a környező falvakban harknizott. Mert károlyi Ruha István. A valaha élt legnagyobb román és magyar hegedűművész, valószínűleg. Károlyi zenészcigány, a jéghegy csúcsa. Ez egy olyan roma származású, magyar anyanyelvű közösség, ahol minden gyermek, mikor megtanul járni, megkapja a saját hangszerét. Egy olyan közösség, ahonnan gyakorlatilag bárki mehetne konzervatóriumba. Mennek is. Vagy mennek lagziba zenélni, mert mégiscsak kapitalizmusban élünk, de a *Lakodalom van a mi utcánkba'* vagy a *Que será será* közben jazz-szólókat tolnak, hogy ők se unják azért annyira a melót. Csak harmóniában maradva persze, hogy a násznép is élvezze. Károlyi a *Psycho Symphony*, a kilencvenes évek kultikus zenekara, a progresszív rockot fuzionálták a kortárs ze-

nével és a kemény metállal. Nagyon kevesen ismerik őket, de Japántól Kanadáig, és többnyire a zenei szakma azért. És persze a hip-hop. Az erdélyi magyar hip-hop huszonéve létezik, csak senki nem tud róla a szubkultúrán kívül, mert, legalábbis ami a zenét illeti, nem a központokban zajlottak a dolgok, hanem Csíkszeredában és Károlyban. Csekkoljátok le az Erdély Rapet. Szerencsére nincs róla statisztika, de Károlyban többen játszanak valamilyen hangszeren, mint nem.

Károly a nyelv. S ha már gázszerelő. Az egyik károlyi gázszerelő haverom híres mondása reprezentálja talán legjobban a várost. Ő mondta egyszer a kocsmában az egyik idelátogatónak: „Lehet, hogy máshol szopsz, de Károlyban szopol!” És a zene, persze.

NAGYSZALONTA – SALONTA – GROBSALONTHA

Zuh Deodáth

NAGYSZALONTA, AVAGY EGY VÁROS DÉLIBÁBJA

Nagyszalontáról két dolog jut a magyar nyelven átlagosan iskolázott polgár eszébe. Irodalmi ízléstől függetlenül az, hogy Arany János, és muzikalitástól függetlenül az, hogy „Serkenj fel, szabad nép...”. Ez a két információ máris bőven tartalmasabb, mint amit egy átlag partiumi településről tudunk. És mind a kettő kulturális természetű. A város azonban mégsem kultúrájáról, de nem is természeti kincseiről híres. Hanem a benne élő „öslakosok” tudatáról. A szalontaiak nem a rövid távú boldogulás vagy a folyton gazdagodó, hosszú távon gondtalan élet mellett igazán elkötelezettek. Hanem amellet, hogy ők a nagy Alföld déli felének sajátos közössége, amely inkább a Debrecen melletti hajdútelepülések vidékének exklávéjában él, mint Bihar megye déli szegletében. Lételeme pedig a függetlenség, a szabadság és az ehhez tapadó büszkeség.

Egész életemben úgy tudtam, hogy a családom apai ágon nem egyszerűen szalontai, hanem a két városalapító Zuh nemzetség sarja. Ezt nagyjából megerősíti a családnév meglehetősen ritkasága, annak bizonytalan, de valószínűsíthetően németből eredő formája (amely illik egy erősen kérdéses eredetű hajdúfamíliához). Ehhez járul még az évszázados református hit (vagy legalábbis annak megingathatatlan tudata). És persze az életforma. De ne szaladjunk ennyire előre.

Némi döbbenettel konstatálták eleim, hogy a hír igaz: a település alapításának négyszáz éves évfordulójára állított sztelén, az egykori iparosított-honhoz közeli útkereszteződésben, a Bethlen Gábor fejedelem féle katalógus hiteles dokumentumai nyomán csak egy Züh nevű família szerepel. Tévedtünk volna, és mégis ilyen makacsul költöttük hozzá magunkat ehhez a büszke hajdútudatú közösséghez? Rajtam mégsem vett erőt megdöbbenés, legfeljebb az a gondolat foglalkoztatott, hogy vagy a név ered egy másik német szóból, vagy pedig időközben módosult annak írásmódja. Vagy talán a lista legújabb transzkripciója nem vette figyelembe a német–magyar *Kurrentschrift* azon tulajdonságát, hogy az „u” és az „n” megkülönböztetése érdekében felülvonással választják el a magánhangzót a hasonló írott alakú mássalhangzótól. Vagyis azzal a megoldással, amellyel egyébként az *Umlautot* is jelölik. Mondtam is otthon, hogy nincs itt semmi látnivaló, sőt egyáltalán nem biztos, hogy mi tévedtünk. Ugyanakkor érdemes feltenni a kérdést, hogy mi is a tétje ennek az eredetiség-históriának? Az amúgy bizonytalan „ősiség” igazolása egyébként sem túlságosan érdekes tevékenység. Másrészt nem tudom, hogy tulajdonképpen mi is derült itt ki? Hogy a család neve eredetileg nem az, aminek hittük? Harmadrészt pedig ott a nagy kérdés, hogy milyen is az a közösség, amelyhez tartozni akarunk? Szalonta sajátos társadalmának még sajátosabb története nehéz, és egyáltalán nem dicsőséges, még ha ez is adja jellegzetes szépségét. Kívülről nézve viszont talán mégsem annyira vonzó ez a történet, hogy a történelem homályába burkolózó eredetünk révén írjuk bele magunkat. Ha lehetőségeinken felül szerettünk volna teljesíteni, akkor cipszernek, belső-erdélyi németnek (helytelen, de hagyományos megnevezéssel: „szásznak”) vagy egyenesen zsidónak kellett volna vallanunk magunkat annak érdekében, hogy a család kevésbé előkelő származását palástoljuk. Ennek ellentmond viszont a helyiek problematikus viszonya a németekhez, illetve az, hogy sok ágon futó protestáns keresztény gyökereink révén a helyi izraelita közösséggel is tisztelteljes, már-már joviális viszonyt folytattunk, de hitéleti és mentális szempontból párhuzamos világokban élünk. Szalonta nem volt a városi nagy-

polgárság elegáns szalonja (ahogyan Arany Jánost sem szülte oda), annak ellenére, hogy a helyiek tudata – éppen a *libertas* eszméje nyomán – csakis „városi” lehet. Viszont a hely maga városiasságot csak nyomokban tartalmaz. De akkor mi is az, amiben a család ősiségének legendájával kereshettünk volna vélhető menedéket?

Szalontán mindenki vágott tyúkot és disznót, emellett majd’ mindenkinek volt olyan fészere, amelyben kisiparos tevékenységhez szükséges szerzőmokat tartott. Nem felettébb urbánus berendezkedés, bár a tényállás jellegzetes. No de mi viszi mégis a városi tudatú lakosságot arra, hogy falusi körülmények között éljen? A szükség. De hogy fér ez össze a szabadsággal?

Ennek a fokozatosan kiéleződő ellentmondásnak köszönhetően mondhatjuk, hogy Nagyszalonta csalóka hely. Nem az, mint aminek mutatja magát. Ennek főleg történeti gyökerei vannak, nem pszichológiaiak. Pszichológiaiak a következmények, de nem az okok. Az említett történeti gyökéret egyik fő ere, hogy Bocskai 1606-ban valóban idetelepített feltehetően a mitikus számra rímelő háromszáz hajdúcsaládot, és várost alapított. De ezeknek az embereknek a letelepítés után száz évük sem volt a konszolidációra. A század végére, bő huszonöt évre megérkezett a váradi szandzsák. De igazság szerint nem a törökök pusztító akarata volt a döntő, hanem főleg a konjunktúra pusztított: vagyis a gyenge állam és az állandó villongásoknak való kitettség. A lakosság először biztosabb, megközelíthetlenebb helyre menekült, majd a török elvonulásával visszatért. Mire véget ér a pár évtizednyi kuruc idő, addigra az új, immáron erős és rendezett császári államban elveszítették a fejedelemség korában kapott, de igazság szerint eddig sem sok hasznot hajtó, mentalitásuk számára viszont nagyon fontos nemesi kiváltságaikat. Amelyért száz esztendeig voltak képesek eredménytelenül pereskedni. A német-római vagy osztrák császárokkal való pereik csak erősítették ezt a, valljuk be, a 18. század végére erősen fantom-tudatot. Mint a végtagét, mely bár nincs ott, de mégis érezzük.

A végvári rendszer felszámolásával ráadásul itt katonákra sem volt szükség. Így megmarad az, ami a nagy Alföld szélén a leginkább működhethet: a mezőgazdaság. Ezt viszont a gazdálkodásra sohasem fogékony helyiek főleg arra használták, amire első fokon hasznosítható: önellátásra. A szalontai szabad, kisenemesi tudatú gazdálkodó emberek nem birtokokat művelnek, hanem maguk termelték azt, amit megettek. Emellett valamikori megkülönböztetett szabadságuk tudatában próbáltak városias tevékenységeket folytatni, amelyekhez ilyen körülmények között nem sok affinitásuk volt. De túlzott érzékük a gazdálkodás iránt sem. Ennek a se nem ilyen, se nem olyan

állapotnak köszönheti a város azt a rengeteg szőlőskertet, amely kifejezte a helyiek igényét a városi emberhez illő borfogyasztás iránt, miközben megfeledeztek arról, hogy az alföldi, zsíros talaj csak a legkatasztrófálisabb borszőlők termesztésére alkalmas. Az önellátó bortermelés legalábbis cserekereskedelmet igényel, vagyis egészséges borszőlők megvásárlását a saját termelésű kiváló minőségű élelmiszerért vagy bortermő dombságokba fektethető pénzek megkeresését az alföldi adottságok között. De ez az évszázadok során mintha senkinek nem jutott volna eszébe.

A lelkiület változásai innen már érthetőbbek. És az is, hogy miért viselkedik az önellátó élelmiszertermelés rendszerében a városi ember parasztként, annak ellenére, hogy igazság szerint ő kisiparos, aki tímárokodik, suszterkedik, kereket, háztáji eszközöket készít, vályogot vet, vagy daramalmot üzemeltet. A szalontai ember tehát felemás módon szocializálódott a városi léthez. Már régóta nem gazdálkodott úgy istenigazából, de odáig még nem jutott el, hogy a kisipar űzésén túlra merészkedjen. Mert tudjuk, hogy a fésűt és cipőt nem elég elkészíteni, de el is kell adni. Az eladott portékából kapott pénzt pedig be kell fektetni ahhoz, hogy a város valóban város legyen. Vagyis egy olyan hely, ahol feltámad az igény a szépre, ékesre, nemesre, fenségesre. Valamint arra, hogy hetente legalább egy este embertársaikat elemző hangos és mozgó előadások után beszélgetéseket folytassunk.

Talán ezért alakult úgy, hogy a város legnagyobb kulturális kezdeményezését (Arany János emlékhelyét) nem a város előljárói tették. Hanem az innen elszármazott poeta doctus művelt, irodalmi ambíciókkal felvértezett bankár fia, akit apja úgy nevelt, hogy értsen ahhoz, amihez Szalontán strukturális szinten nem értettek, vagyis a pénzhez. Ezért alakult úgy, hogy a hagyományosan Debrecenben továbbtanuló helyi ifjúság szüleivel közelharcot kellett vívnia a környező falvak lakosságának, hogy ha a vágóhíddal szemben, de mégis felépítsék az állami gimnáziumot. És talán ezért lehet az, hogy szalontainak lenni máig kihívás. Az ember képes eltávolodni attól a helytől, amely felemás városiasságának köszönhetően megértette vele, hogy a társadalmaknak bizony története van. De ennek ellenére igazán visszatérni ide mégsem tudna soha. Pedig valahol titkon érzi, hogy ez nem lenne minden akarata ellen való.

Szűcs László

A TÉGLAGYŰJTŐ

Az első téglához a föld alól jutottam hozzá. Úgy néz ki, ahogy az ember egy régi téglát elképzeli. Azokban a hetekben terjedt el a városban, hogy szennvedélyes téglagyűjtővé váltam. Egyik barátom az Igazságügyi Palota felújításánál dolgozott, mit dolgozott, vezette a munkát, ami több volt újravakolásnál. Például az udvari részen mélyen beástak az épület alá, úgy alakítottak ki ott két új, lényegében kerekded formájú, tágas, világos tárgyalótermet, amelyek üvegmennyezete éppen a felszínnel került egy magasságba. Természetes fény, igazságos ítéletek.

Amikor megszüntették a *Váradot*, utána tavaly tavasszal a *Familia* folyóirat addigi román lapigazgatójával jártunk ide pár alkalommal pereskedni a megyei tanáccsal. Soha annyit azelőtt nem beszélgettünk, mint akkor. Igaz, nekünk csak egy egészen kicsi, szűk osztályteremnyi tárgyaló jutott, ahol a fiatal bíró feltűnően szigorúan bánt az ügyvédekkel, az egyikre rászólt: doamna, nézzén a szemembe, ha velem beszél. Azt nem tudom, miről volt szó, mindig hamar elvesztettem a fonalat az előttünk tárgyalt ügyeknél, lekötött, hogy majd mit fogok mondani, meg az, hogy a leteremtett ügyvéd nő csinos lábaihoz milyen jól passzol a hosszú talár. Mi viszont aztán szóhoz sem jutottunk, lassan csörgedezett az ügy, el-elnapolták, csak egyszer kellett felállnom, hogy megerősítsem: én vagyok én. Köszönöm, üljön le. Moldovan kolléga a második alkalommal megelégedte a nézői szerepet, s az alperes ügyvédjének hazudozásai után a mellőzöttséget megelégedve felpattant, s indulatosan belekezdett a történetünkbe, ám pár mondat után a bíró szelíd határozottsággal leintette, kérem, majd csak akkor, ha kérdezi. De nem kérdezte.

A mi tekintélyes ügyvédünket – aki pro bono vállalta a pert, mert utálta a megyei tanács elnökét – kinevezték a kormányba államtitkárnak, a fiatal helyettesítőjével aztán szépen el is veszítettük első fokon a pert, végül elengedtük a történetet. Szóval innen, a föld alól került elő az a mélyvörös téglá, amely eredetileg nem ennek az épületnek volt a része, hanem a kétszáz éve emelt Frimont-palotának, amelyről Tabéry Géza írt regényt. A

palota képe csak egy rajzon maradt fenn, aztán a múlt század előtti század végén lebontották, hogy legyen hely a bírósági épületnek. Ezek a bontogatások ma is divatosak. A téglába egy évszámot is égettek, 1846, és feltételeztük, ekkortájt épülhetett a Frimont, állítólag korábban nem is tudták pontosan, mikor. Na most tudhatjuk.

Aztán, ahogy haladtak a felújítással, a padlástérben előkerült egy skatulya gyufa, írja is rajta: Erdélyi biztonsági gyújtó. Jó száraz lehetett a padlás, ha száz év alatt sem mállott szét itt a város felett. Igaz, üres. Serkedő gyűjtőszendélyem ugyanonnan egy tetőcseréppel is erősödött. Így indult a dolog. Később kaptam egy téglát a vár fala alól, majd egy sárga keramit téglát, ami talán nem is téglá, hanem szegélykő, s vizes időben marhára csúszóssá tud válni, de azt már én találtam s vittem be a régi Váradhoz, amikor a Bémer teret felújítás céljából szétkapták. Ebben az időben került elő egy másik, ugyancsak mélyvörös, kissé malteres téglá abból az árokból, amelybe valami csövet fektettek, s Péter Zoli hamar be is azonosította: ezen a helyen állt egykor a Rózsabokor vendéglő kerthelyisége. Aztán a térfelújítás hónapjaiban volt még egy próbálkozásom, az Elit kávéház helyén is felásták a környéket, ami a világháború idején kiégett, majd a helyére a divatházat építették. Ott ma bank van, meg pénzváltó. Annak, mármint nem a divatház, hanem az Elit teraszán üldögéltek Adyék, amikor futott a rikkancs a hírrel, hogy meggyilkolták Ferenc Ferdinánd főherceget, s a költő a legenda szerint (Emőd Tamás?) azt találta mondani, hogy itt a világháború. Hát ilyeneket mostanában is könnyű mondani, a teraszok is nyitva, csak nem biztos, hogy ma is feljegyeznék. Esetleg, ha posztolnánk is. Na, onnan, az Elit alól nem lett téglánk. Hiába ólálkodtam, nem értem hozzá a munkárokhoz. A teret olasz munkások kövezték újra, táskarádiójukból régi slágerek szóltak.

Mostanában, hogy rendesen kitavaszkodott, mániákusan fotózzatom az alkonyt. Erről az egészről április tehet, amikor a naplemente a szakadozó felhők között olyan színeket és formákat bír teremteni, ami az emberből a megörökítés kényszerét váltja ki. A szürke és a lemenő Nap festette pír keveréke a legkülönösebb, ami a felhőkön megjelenik, pillanatokkal később már egészen más az árnyalat. Hubay Miklós bácsi mesélte, írta is, hogy csak Firenzében tud az ég olyan kék lenni, mint Várad felett, ezt kilencvenen túl is emlegette, amikor díszpolgárrá avatták. A szállodai szobájában memorizálta a beszédét, amit a városháza zsúfolásig telt dísztermében mondott el. Miatta nagyjából hárman-négyen voltunk ott, az alpolgármester asszony, Szilágyi Ali meg én, a tömegnyomor annak szólt, hogy akkor vette át a szí-

nész, Florin Piersic is meg egy idős ortodox apáca a díszpolgári oklevelet. A tömeg Miklós bácsi szövegét egyre türelmetlenebb morgolódással fogadta, pedig röviden franciául is üdvözölte őket, néhány lap is volt a kezében, amire hatalmas betűkkel írt fel pár szót emlékeztetőül. Nem tudom, aznap milyen volt Várad felett a firenzei kék.

Telefonnal nem túl szerencsés a felhőket fényképezni, soha nem azt adja, amit vársz, nem azt kapod vissza. Nem úgy. Lehet, már én sem látok igazán jól. A Petőfi parkban beállok egy hatalmas vadgesztenyefa alá. Hárman ha átérnénk. Felnézek. Firenzei kék a váradi zölddel. És úgy.

Téglák helyett már inkább csak öregeket gyűjtök. Ahogy Magyarai Sára idézi a *Sügérségekben* a román közmondást: „Akinek nincsen öregje, az vegyen magának.” Az ő történeteikben még ott van a város, amelyet már hiába keresel, hiába veszed a kezekbe téglánként. Ott van például gyűjteményed kedvence, a szalontai Tanár úr, aki mostanában töltötte be a 97-et, s pár éve csak, hogy tiltakozott az idősek otthona gondolata ellen, mondván, mihez kezdjen ott a sok öreg között. Igen, az öregnek ne a sok másik öreg legyen a közege. Nekem meséljen, amíg... Azt egy ideje nem tudja egészen pontosan, hogy milyen évben járunk, ez egy fölösleges információ, vagy hogy egészen pontosan mi a számítógép, az sem foglalkoztatja, meg hogy mobil, de a leélt évtizedek között tetszetős magabiztossággal cikázik. Szerettem meséltetni vele azt, amikor úgy hatvan évvel ezelőtt be akarták szervezni a szekusok. Váradra hívták, s mivel a róla írt jelentésekből tudni lehetett róla, hogy odáig van az édességéért, az állomással szembeni cukrászdában vettek neki egy csokoládétortát. Galamblelkű szekusok lehettek, mert később békén hagyták. S a torta minden mesélésnél egyre nagyobbra kerekedett.

Amit már fényképezni sem tudok, az a perc, amikor az alkony már szinte egybeolvad a teljes sötétiséggel. Majdnem csend, csak egy-két későn fekvő fecske visítását hallani.

SEGESVÁR – SIGHIȘOARA – SCHÄBBURG

Fodor Gyöngyi

TŰNŐDÉSEK

„*Csínján bánj a múlttal!*
Részeg lehetsz tőle, de jóllakott soha.”
(Kányádi Sándor)

Porszemek pihegése segesvári köveken

Próbálom összerakni, mit jelent a város. Castrum Sex, Schassburg, Sighișoara, nekünk Segesvár. A Siebenbürgen középkori hagyatéka kötelez. A Hét Szász Szék egyikén csücsülve vagy az egykori Nagy-Küküllő vármegye székhelyén fészkelődve kérdések ötlenek fel: mennyit érnek a közigazgatási határok, a kiüresedett elnevezések manapság? Transzilmániások lennénk, vagy még *csakazértsem*? Kevésnek tetszik jelenünk a kalandban bővelkedő múlthoz képest?

Dixit... Színes, felszabadító, bohókásan kihívó és életszerű próbák komolyodó társasjátéka – társasmagány-érzet oldására. Magyarként kissé románosan, szászoként magyar-románosan, románként leginkább románosan, román-magyar-románosan... vagyunk, voltunk ilyenek. Rádásként már csak a mindenek feletti Dracula volna „the most popular attraction”, viszont a józan ész tiltakozik ellene, ez misztifikáció. Mindezekért, és dacára kétségeinknek, összetart még bennünket a múlt interetnikus szövedéke, bár sok helyen feslett már, és azt se tudjuk, kit illet a vezérmotívum, mióta és meddig még ez a *közösség*. Ágaskodik a lelkiismeret: otthonosan vagyok itt?!

Ha a kolozsvári vonatjárat sípólva bekanyarodik Medgyes, Szászdános felől középkori várunk elé, vagy Szederjes felől érinti Fehéregyházát a braszói gyors, ha kisbusz ereszkedik a szásznádasi tetőn befelé, máris az otthonosság élménye kanyarog elém, ködösítve azokat a bizonyos éleket, melyek időnként munkálkodnak kinn-benn. Az autóból – a Székelyföld vagy Marosvásárhely felől hazafelé tartva – lehetetlen meg nem csodálni a környék dombos-völgyes tájegységét és a távolba csábító hegyláncos vonulatokat. Mindaz vagyok, amire figyelek: a szelíd természet derűje, a mulandó képzelet vizslató kéksége, a szülőhely láthatatlan hajszálere.

Kevesebb, több lennék nélküle? Ez már nem kérdés(es). Mindenképpen meghatározó az élménytarisznya, illetve -hátizsák. A milió formáló ereje öntudatlanul is működőképes. Fejedelmek, lovagok és udvarhölgyek keskeny árnyékában vagy céhes, céges mesteremberek és ízig-vérig vásárosok között álmélkodhatom, és mégsem „elég jó”. Az élet szólhatna valami másról is, kamaszkodom, és elvágódok. Mi lesz, ha a szürkeség hulláma belemos az egyhangúságba? Jöhet az elkerülhetetlen provincializmus. Azért még szabadulhatok, legalább egy egyetemi város erejéig, pár napig, évig, esetleg évtizedig, míg rakoncátlan az elme, a lélek, a... minnek is nevezzelek... életlendület. Elvágódok, mert vagyok. Itt vagyok, mert sorsszerűen hazavágódok.

Köztudott, a kisváros előnye a nyugalom, a csend és ennyi. Ja, meg a „karnyújtásnyira” található ügyintéző helyek, munka vagy szórakozás célját kövesd bár, kedves városlakó vagy turista. Egy-egy kis séta nem mindig akadálymentesített pályán... a pusztaság kedvéért. A Nagy-Küküllő sötét hőmpölygése közben óva int a nyugalomra, csak néha-néha árvizes a nosztalgia, míg középkori várunk toronyszeme és bástyaőrei el-elkapják a mobilozás hálójába ejtett tekintetet. Ez a közös kincs, a – talán meg sem érdemelt – száz örökség, a bástyás, várfalal középkori patinás ékszer védett, félthető műemlékeivel rendreutasít, és már csak ezért is egyszerűen: kedvelhető.

Hogy mit jelenthet az ökümené, a multikulturalitás és a kozmopolita szemlélet egy kisvárosban? A háromnyelvű liturgiák részesei, a két tannyelvű (német–román, román–magyar) iskolák diákjai talán értik, érzik, vagy még inkább az a számtalan fiatal önkéntes, aki pár hónapra jön el távoli országokból megtapasztalni minket. És sokan visszatérnek, hála Erasmusnak és az Égnek! Különböző megfontolásokból szívelhető ez a fesztivális helyszín, és a vendéglátós igyekezet bátran formálja az arculatot, így növelhető a látogatottság, pragmatic. Van ám itt lehetőség mindenféle, ha engedik a „feltételek” (és a műemlékvédelem), mert akad támogató érdek. Olykor zsúfoltságig tömve, máskor az érdeklődés szerény nyomát csak alig jelzi a vár és környéke, belföldi és külföldi turisták átutazóhelye, bukarestiek békeszigete, keletiek és nyugatiak átmenetileg érintett látogatási célpontja, fontosabb települések felé tartva. Minden barátságos érintés kölcsönösen hat, a fontosság nélküli gesztusok is. Különös kicsit, hogy nekünk nem kuriózum, hanem maga a bölcső, a család, a baráti kör, a gyerekzsivajtól hangos lakónegyedek játszóterek és a csendes, félreeső utcákat bebarangoló bim-ba-

mok, a két-három nyelven feliratozott emléktáblák, kopott vagy gondozott sírkövek otthona ez a város.

A legszebb talán ősszel a kora reggeli várpiac, színes, tartózkodó eleganciájába beleborzong a megkövesült emlékezet. Önkéntelenül a Breite-fennsík, a Villa Franka dombja, a Postarét erdeje felé nyúlik a gondosan formált látványterv, megannyi tere évtizedeknek, amelyek keserédes változatlanságuktól igazán megtartók.

Múltba tartó ösvényeken

Érdemes volna uralkodóink nyomába eredni a régmúlt (már rég befellegzett múlt) vonalán, mert voltak olykor egyéniségek, akiknek sikerült enyhíteni a szászok ellenállását, és besétálhattak a várba, ellenkező esetben a váron kívül, az alsóvárosban kellett országgyűléseket, választásokat megtartani. „Télire aztán bizonyos híre jött a segesvári országgyűlésnek, ahol Patak ura, Rákóczi György uram a fejére tette a süveget” – írja Kós Károly a *Varju nemzetségben*. Történt ez 1630-ban, majd 1658-ban Barcsai Ákos is megtette. De nehéz elhinni (és megtanítani), hogy rangos uralkodóink, Hunyadi János, Mátyás király és János Zsigmond is megfordultak a várban, de már Bethlen Gábor és I. Rákóczi György nemigen tehetette, mert.

Aztán ott a távlata Fehéregyházának, a Segesvár melletti csataternek, ahol a lángelelkes huszonéves forradalmár „szörnyű idő”-ben fogadja végső menedékét. Kikérte. (Ki kérte? Kikért e ...? Kik érte?!) Elmúlás örökzöld történetében sírra virágot, ennyit tehetünk.

Nos, kedves várlátogató, mit kezdhettek Apor Vilmos emlékével? Itt született 1892-ben, az Alpár Ignác tervezte Vármegyeházában a boldoggá avatott győri püspök, szólít meg a felirat. Legalább a tudásunk része lehetne. Nézegetjük a táblát, az épületet, amely ma ceremóniák, hivatalos ügyek helyszíne, és közben a barokk díszterem viseltes esztétikájába komolyzenei és kortárs irodalmi jelen-valóságok vegyülnek.

Vissza-visszatérések

Elidőzés egykori önmagamnál. A gyermekkor szabadban játszódtó történetébe a kamaszkorban kedvelt hegyi templom, fedett lépcső és szász temető környéke kínálkozik a versbarátok körének, lenn az iskolánk makettje... keresem azt, ami már végleg rám talált. Valamicske átlagos megvilágosodást.

Különbözöm, tehát egyezkedem a mindenkori fiatalokkal; kissé *retrós* vagyok, de igyekszem *trendisre* spékelnem az összképet. A fekete-fehér tesszikelhető manapság is, nyugtatom magam. Vannak, remélem, létállandók

mint értékállóak a történelemben, lásd transzgenerációs örökség, kollektív emlékezet, vagyis kövek – macskakő vagy gömbölyded, gördülő vagy botlasztó legyen – a restaurált épületek, megidézett szellemiségek kultuszának építőkövei. (Ja, éppen megléptem egy dixites kísértetsztori ábráját.)

Ha diák lennék, még egyszer vallanék arról, hogy torlaszokat gördített elém ez a földbe gyökereztető hely, de már elég régóta tanár vagyok, tehát okoskodom, mindezt magamnak hordtam össze – barikádként. A díszletterv, a kellékek változtak idővel. Egyszerűsödés vagy letisztulás útja még kérdéses, de mindenképp nyugisabb – odakint és idebent – minden.

Végül megkérdem fiataljainkat, mert kell a kapcsolódás, a *csakazértis*, és íme: „a legkülönlegesebb hely” a városunk, bizonykodnak. Kivetülni látom a pikáns lokálpatrióta kirohanást. „...azt mondták nekem, hogy szeressem, kötelességem szeretni”, visszhangzik mindenfelől Karinthy. De miért is? A döntésért. Vagy azokért az egybecsengő gondolatfoszlányokért, a városlakókért, akik biztosítják a hely pihegését, és portalanítyják a megérintett köveket. Hogyan fájhat, ami nincs? Csak... mert lehetett volna? A van kárpótolhat.

SEPSISZENTGYÖRGY – SFÂNTU GHEORGHE – SANKT GEORGEN

Tamás Dénes

A ZENÉLŐ VÁROS

Egy ideje azt érzem, nem elég belaknom városaimat, ki is kell faggassam őket. Nem véletlen a többes szám használata, habár időm nagyobb részét egy városban – Sepsiszentgyörgyön – töltöm, az otthonosság–otthonatlanság diffúz és mégis mélyen összetartozó érzése más városokhoz is köt. Kifagatni – azaz megtalálni azt a külső nézőpontot, ahonnan nem egy önmagába záruló tenyészet részeként kell feltennem a lakozás kérdéseit. Nemcsak beleveszni, nemcsak kihasználni a lehetőségeket; innen nyílnak meg a viszonyulás pályái és kérdései számomra. Hiszen minden, ami kihívás számomra, a természet és a város határán történik. Kényszeresen szeretem az egyik felől látni a másikat. Városból a természetet, természetből a várost, mintha szellemileg lehetne is uralni ezt a szétválasztottságot. Ugyanakkor

érezni igenis lehet, ahogy egyszerre korlátozzák és kiegészítik egymást, ahogy a köztük lévő határ egyszerre átjárható és átjárhatatlan.

A síksági városokban, azt hiszem, teljesen elveszett lennék. De Erdély városai szerencsére dombok, alacsony hegyek szomszédságában épültek, erdőségek, folyópartok közelében. Csak el kell hagyni az utolsó házat, többnyire egy kapaszkodó lábánál találja magát az ember, ami a magasba, sűrű erdők közelébe vezet. Az onnan megnyíló szabad perspektíva a tágabb viszonyulás, a tágabb kérdés lehetőségét hordozza.

Így van ez Sepsiszentgyörgy esetében is. Jó egy történetbe bekapcsolódva feljutni a magasba. A város végi Büdös-kút mellett kezdődik a nyílegyenes kapaszkodás, fel a város fölötti laposabb részhez, amit a városiak Pacé-tetőnek neveznek. Az Osztrák–Magyar Monarchia idején az osztrák katonatisztek ide hívták ki sétálni a székely polgárlányokat – közli az *urban legend*, amit azonban a szó etimológiája is alátámaszt (sétálni = spazieren – németből). A beteljesüléshez azonban egy kiadós és fullasztó kapaszkodó vezet. A találkozás intimitása mindig kivívott állapot, amiért meg kell küzdeni. A dőlt lépések közepette jó érezni, ahogy hátul egyszerre zsugorodik és kiterjed a város. Tíz-tizenöt perc erőteljes talpalás az egész, ami mégis elég ahhoz, hogy a zihálás birtokba vegye a testet. Kapkodó lélegzettel belenézni a város arcába – hogyan másként? Az elcsendesedés innen az illeszkedés lehetőségeinek felkutatásává változik

Elárulom: az első pillantások sosem kellemesek. Erdőkből, tisztásokból lenézni a városokra, fák vonalait, dombok lejtőit, vájatait követve: szinte mellbe vág a rút esztétikája. Mintha a föld bőrét rüh támadta volna meg. Falvak harmonikusabb illeszkedéséhez képest a poszt szocialista városok mint idegen testek eszik bele magukat a tájba, elrohasztva természetes kötelékeit. Belül a legfekélyesebb az egész, amit a szélek már gyógyultabb, hegesebb részei kereteznek.

Aztán ahogy csendesedik a légzés, mégis megváltozik valami. Ehhez az is kell, hogy sétánk ne az első legyen, hogy hosszú évek, többszöri kapaszkodások álljanak mögöttünk. A szemlélés időbelisége teremtő erő. Az ismeretlenségből addig nem is sejtett utak nyílnak, amiket csak végig kell járni. Nem létezik első pillantás – tanítja nekünk a fenomenológia. Amit látunk, amögött már lesüllyedt, de mégis megőrzött tartalmak húzódnak, amelyek folyamatosan átszínezik azt, amit érzékelünk. Ugyanakkor az eljövendő pillantásra való várakozás is átszővi a jelent. Hasonló módon épül fel egy dalam a fejünkben.

Mert most sem az első szemrevételezéssel nézek le a dombról. Avarégető, füstölgő, friss tavaszi reggelek vannak mögöttem, nyári, napszikkasztotta délutánok, téli, hol kopár-szürke, hol havazástól puhán huppanó esteledések, amelyek külön-külön más fénytörésbe állítják a látnivalót. Ebben a télutói, foszladozó délutánban mindez egyszerre van jelen. Ez a többszörös, rétegzett jelenlét pedig lebegtetni kezdi a teret. Amit látok, az több, mint hely, több, mint tér. Mintha beszélne hozzám a város. Nem is beszélne, zenélne. Ennek megvan a maga konkrétsága is.

A legfeltűnőbb a mindenhol felhangzó kutyaugatás. Mintha csak elvadult állatok laknák ezeket a tömbszerűségükben is szétmorzsolódó idomokat. Azért néhány emberi kiáltás is idehallatszik, mementójaként egy sokáig érvényes, mára azonban már alaposan megkérdőjelezett igazságnak: mindennek a mértéke az ember. Itt azonban már nem az ember mér, a tette követhetetlenül túlnőtt rajta. Geológiai erővé állandósult. Ezt az idegen erőt a város belsejéből felfakadó bűgő, visszhangzó morajlás – autók százainak zúgása – hordozza. Az egész pedig a platón végigszáguldó embertelen hang, a sustorgó szél sodrása forrasztja egybe. A város hangrétegei mint üledékes kőzetek töltik fel a medencét.

Fals ez a zene? Harmonikus? Nehezen tudnám eldönteni. Annyit mondhatok, hiteles. Úgy gondolom, ennél többet a kortárs zenétől sem várhatunk. Miközben hallgatom, egy régebbi versem lüktet a fejemben:

ülök a dombháton
befog a tekintetem előtt magába rendeződő táj
ötven százalék ég gomolygó felhőzet
negyven százalék dombok erdőségek
tízszázaléknyi a völgy mélyén a város
ez a helyes arány

„Helyes arány.” Ízlelgetem újra a kifejezést. Voltak korszakok, amikor a matematika a világ kiméréséhez, arányosításához nyújtott eszközt. Az igazi zene a megfelelő ponton lefogott hangok összhangzatából állt elő – tanította a püthagoreus iskola. Ez az összhangzat pedig a világ, a szférák zenéjében konkretizálódott. El nem tudok képzelni ma korszerűtlenebb gondolatot. A korszerűtlen azonban azt is jelentheti, máshonnan merítjük megközelítéseink érvényességét. Van, amikor a dombok és az ég viszonyrendszeréből. A telefonomon az Altimeter applikáció ugyanakkor kiírja: most éppen 637 méter magasban vagyok. Eszembe jut: otthon, negyedik emeleti fotelemben

a tengerszinthez képest 541 méteren szoktam ejtőzni. Megmosolyogtató ez az elmozdulás, egy dolgot azonban világosan jelez: szeretem egyszerre több koordinátarendszeren belül érzékelni magam. Attól függően, honnan nézünk rá, másnak mutatkozik a város.

Mert végül sosem az erdők felé veszejtem lépteim. Mindig aláereszkedek a dombról. A Büdös-kút csordogálása az utolsó hang, amely a magasságba köt be. Innen utcák indulnak befelé, épületek, tömbházak sorjáznak. A hangok kierősödnek, eltorzulnak, egybefolynak. Én mégis a fenti zenét szeretném hallani. Ezért mindig a szűkös utcákat keresem. A roskadt, de ezzel az időt magukba préselő házakat. Az egyéniségüket még őrző ház-homlokzatokat. A fásított részeket. Az apró tereket. A megfelelő helyen lefogott hangok a város testéből is felfakadhatnak.

Rajtunk is áll, milyen városokban lakozunk.

SZATMÁRNÉMETI – SATU MARE – SATHMAR

Csirák Csaba

FELEDÉS ŐFELSÉGE ELLEN

1. Melyik a kedvenc fája?

A kedvenc fám: a kedves fám. Nagykárolyban a szülői háznál, a kertben élt egy gyönyörű nagy diófa. Ő (ez) volt a kedves fám. Évtizedek múltán, amikor néha Nagykárolyba látogatok, az utcáról szemlélgetem a volt házunkat, odaképzem a közben kipusztított szőlőlugasokat, a diófát, mert jól esik visszaemlékezni. A Diófa sem él, kivágták. Gyermekkoromban játékos otthonom volt ez a fa, de lehet, hogy inkább játszótársamnak kellene hívnom. Amikor bátorságomat tettem próbára, felmásztam a legtetejébe. Ilyenkor többnek éreztem magamat, mint odalent, de még annál is, ami valójában voltam. Viharos időben különösen ijesztő, de nagyon izgalmas kaland valahol a legfelső ágakon megkapaszkodni. Hajóskapitánynak képzelhettem magam, ringott alattam a viharos szélben az ingatag világ. Békés időben, főleg nyári kánikulában, a fa középtáján, két vastag ág találkozásá-

nál fészket építettem, ahol akár megpihenni is lehetett, de leginkább képezelegni.

Az igazi nagyságokhoz illat is tartozik. Ezt a diófától tanultam. Az ő illata komor-kesernyés, férfias, nem édes és nem csábítóan bódító, mint a hárs illata. Ha lett volna hársfánk az udvaron, vajon elcsábított volna? Az akác, a szilva, a barack, a birsalma nem csábított el, csak a diófa.

Amikor rossz fát tettem a tűzre, és apám el akart naspángolni, hova menekülhettem? A diófára. Tavasztól őszig hinta lengett rajta, apám keze munkája, amit aztán az én gyermekeimnek is alkalmuk volt kipróbálni.

Történelmi szerepe is volt ennek a diófának. 1944 őszén, amikor Nagy-károlyban bombáztak, apám bunkert ásott a fa alá, amit egy hatalmas vasajtóval fedett le. Oda menekültünk, amint utólag kiderült, fölöslegesen, mert csak a vasútállomást és a környékét célozták meg a B24-es bombázók.

Az őszi diószüret is kedves emlék, egy hajlékony, hosszú dióverő rúddal dolgozott apám, nekem a fáradságos aprómunka, a dió vesszőkosárba gyűjtése jutott. Aztán felvittük a ház padlására, szétterítettük, hogy száradjon. A karácsonyhoz és húsvéthoz éppen úgy hozzátartozott a „diós bejgli”, mint az ünnepi szentmiséken való részvétel. A diófa egész évben velünk volt.

2. Mi volt a legutóbbi felfedezése?

Kalandszerű felfedezés! Mintegy hét évtizede éneklek már a *Pápai Himnusz*t, de nem tudtam, hogy Wiseman bíboros versét egy szatmári tanár ültette át magyar nyelvre. Kikutattam, hogy a *Pápai Himnusz*nak a szövegét (*Hol Szent Péter sírba téve...*) Gyurits Antal (1819–1892) ültette át magyar nyelvre, az a Gyurits Antal, aki Szatmárnémetiben élt és tanított 33 évig, és itt nyugszik a hídon túli temetőben feleségével és két fiával együtt. A *Szent vagy, Uram!* című énekeskönyvben szerepel a *Pápai Himnusz* szövege és kottája az átültető és a zeneszerző Feley Antal nevével együtt, csak azt nem tudta eddig senki, hogy Gyurits Antal a mi emberünk, meg azt sem, hogy ki is volt ez a polihisztor. Véleményem szerint ezt minden szatmárinak tudnia kell! Kiderült, hogy a mi műfordítónk író is, költő is, régész is, tankönyvek szerzője is, országgyűlési gyorsíró is, történész is, helytörténész is, nyelvész is stb. Hamarosan kiadok egy könyvecskét erről a „felfedezésemről”.

3. Melyik a kedvenc sétálóhelye?

Anyai nagyszüleim Szatmárnémetiben éltek. Gyermekkoromban a vakációim nagy részét náluk töltöttem. Az Árpád (Vasile Lucaci) utca volt mindig a legszebb és a legkedvesebb számomra. Ezt az utcát park kíséri végig, azt hiszem, ezért vonzott annak idején. Valamikor, hajdanán néha

sétáltunk is az Árpád utcában. Ma már mindenféle szobor s a hatalmas gépkocsiforgalom miatt túlságosan elvárosiasodott. Szerencsére a parkrészt nem bántják. Az sem volt kis kaland számomra, amikor kikutattam, hogy 1889–1904 között az Árpád utcában nyári színház működött. Ezt sem tudta senki. Most már ez a tudás is közkinccs lett. Ne hagyjuk, hogy korlátlan hatalommal uralkodjék rajtunk Feledés Ófelsége!

Személyes bajom, hogy elfelejtettem sétálni. Autóm sohasem volt. Mint hivatásos gyalogos megtapasztaltam, hogy soha senki nem hagyott el gyaloglás közben. De ez már csak a múlt. Útjaim vannak ma is, amiket már életkoromtól fogva csak sétálva tudok megtenni, de Isten tudja, mikor sétáltam a séta kedvéért egy igazit utoljára!

4. Kivel íratná meg a város regényét, és miért?

Az egyik leghatékonyabb eszköz az önismeretre a város regénye vagy regényei lenne/lennének. Ezt a munkát Láng Zsoltra vagy KAF-ra bízám. A téma méltó az Ő tollukhoz! Hajrá!

5. Melyik épület jut eszébe, miért?

A színházunk jut eszembe. A jelenlegi épület, már városunk második kőszínháza, 1892-ben épült, az idén 130 éves. A magyar színjátszás legnagyobbjai fordultak meg színpadán. Az idők folyamán sokszor változtatták a nevét, ami hatékonyan rombolja az állandóságról szóló álmainkat. Amikor 1892-ben elkészült, Városi Színháznak nevezték. Bejöttek a románok, s a Nottara nevet ruházták rá. 1941-ben Kölcsey Színház lett, 1946-ban Népszínház, ami ebben az esetben nem színházi karaktert jelöl, hanem politikait, azt, hogy a színház a „dolgozó népe”. 1957-től Állami Magyar Színház Szatmár néven szerepelt, aztán amikor román nyelvű társulatot is létesítettek, megpróbáltak politikailag semleges nevet kitalálni, így lett Északi Színház. Valóban, Bukaresthez viszonyítva Északon vagyunk, de Nagybányához képest Délen, Budapesttől pedig Keleten. Akkor hol is vagyunk? A rendszerváltás után az Északi Színház magyar tagozata első igazgató-főrendezőjének a nevét vette fel, így lett Harag György Társulat.

6. Mi a csúnya a városban?

Annak idején a Polgármesteri Hivatal felújította az úgynevezett Új központot, amit tulajdonképpen a Batthyány utcából alakítottak ki. Rideg, városidegen test lett a Batthyány utcából. Csupa dimbes-dombos, gödrös, buktatós járdafelületek, de „különlegesek!”. Felhasználtak mindenféle építőanyagot. Volt ott beton, fa, márvány, gránit, üveg, műanyag. A kép giccses kirakathoz hasonlított, nem városközpontoz, ráadásul ennek a tengelyében a város legcsúnyább épülete a Közigazgatási Palota és a Szakszerveze-

tek Művelődési Háza áll. Sem elképzelés, sem üzenet, sem szépség, sem jó ízlés, csak önmutogatás!

2021-ben átalakították az Új központot, a járdákat emberszabásúvá tették, lehet akadálytalanul járni-kelni. A régi örökségből azonban itt maradtak a mai napig azok a szabálytalan alakú törött kőtömbök, amelyek leginkább sírkövekhez hasonlítanak. Joggal teszi fel az idegen a kérdést: ez a város új központja, vagy temető? A „sírkövekre” kis emléktáblákat ragasztottak a város legfontosabb, kevésbé fontos és jelentéktelen román személyeinek neveivel. Szemszúrásból néhány magyarnak is jutott hely! A táblák csak és kizárólagosan románul szólalnak meg. Ezeknek a köveknek a látványa szép- és jóérzékünket teszi próbára, tartalma pedig igazságérzetünket.

A táblákon szereplő nevek nemzetiségi szempontból az aránytalanság szóval jellemezhetőek. A város ezeréves történetéből 900 évig magyar város volt, és 100 éve Románia része. Elképzelhető az, hogy 900 év alatt a magyarság kevesebb jelentős személyiséget adott a városnak, mint a románok 100 éve alatt?! Ezek a névtáblás sírkövek hamis várostörténetet mutatnak be az idegennek és a most felnövő fiataloknak! Méltánytalan, igazságtalan, az ott elsétáló magyarok számára hangulatrontó, bosszantó látvány. Sokak szerint a város legcsúnyább része! Pedig lehetne kedves, lehetne szép, lehetne méltóságteljes, lehetne korszerű, lehetne meseszerű, lehetne nemcsak központ, hanem a város minden lakójának főtere. De nem, főterünk nincs, csak városközpontunk van. Milyen ez a központ? Amilyen csak egy központ lehet: rideg, csúnya!

Sétára senki sem választja az Új központot, csak ügyintézők népesítik be a Polgármesteri Hivatal, a Megyei Tanács, a bankok és a posta miatt.

7. Hol búsul?

Nem búsulok, de bosszankodnivaló van bőven. Éppen a várossal kapcsolatos a bosszúságom, amikor a rongálók, a szemetelők, a járdán közlekedni nem tudók hoznak ki a sodromból.

8. Az Ön számára mi vagy ki a város középpontja?

Ha szülővárosomra gondolok, akkor a Károlyi grófok kastélyára, különösképpen a kert romantikája szép és emlékezetes.

Szatzmárnémetiben a Székesegyház, a Pannónia, a színház, a Vécsey-ház, a volt Koronaszálló, a Zsidó korzó, vagyis a város régi központja azzal a parkkal, amelyet ezek az épületek körülvesznek. Nagypám még piacnak nevezte a ma Régi központnak nevezett részt, ahol Bem tábornok 1848 decemberében díszszemlén átvette az erdélyi hadjáratok megkezdésekor a hadsereget.

9. *Mit szeretne átélni a város eddigi történetéből, illetve mit nem?*

Az 1970-es árvízét átéltem. Azt semmiképpen nem szeretném újból átélni, pedig az volt az első alkalom, amikor megtapasztaltam azt, hogy mi a szolidaritás. Azt mondják, a nehézségek tanítanak. Úgy tűnik, igaz.

A szép és kellemes dolgokat nem szeretném újra átélni, maradjanak meg olyanok, amilyenek voltak, meg amilyenek alakulnak az idő múlásával az emlékezetemben.

10. *Melyik az a hely, amit soha senkinek nem mutatna meg?*

Fentebb már említettem a Ceaușescu-korszak két torzszülött épületét, a Közigazgatási Palotát és a Szakszervezetek Művelődési Házát, ehhez hoztatték a sírköves Új központot. A Közigazgatási Palotán a városba látogatók jókat mulatnak. Van, akit pásztorra emlékeztet, másokat rakétakilövő állomásra. Az épületben megfordulók „betonrengetegből” jönnek ki a szabadba. Olyan érzés ennek az épületnek a közelében vagy benne tartózkodni, mintha szántszándékkal el akarnák venni az embertől a szépet. Nagy baj! Még nagyobb baj, hogy megszokható, elfogadható része lett a városnak.

SZÁSZRÉGEN – REGHIN – SÄCHSISCH-REGEN

Barabási-Geréb Mária

MÉRTÉK MELLÉ MINTA

1. *Melyik a kedvenc fád?*

Ha egyetlen régeni fa, akkor az az Egyfa. Azt mondják, az 1848-as forradalom emlékére ültették, a belseje beton, hogy megmaradhasson. Nekem cserkészkori emlékek ugranak be róla, nagyon régiek. Kész csoda, hogy még megvan. Ha viszont két fa, akkor gyorsan a nyomában lohol a Dacia-blokk mögötti eperfa, amire még fel is másztunk anno, s aminek a gyümölcse úgy összefestette a kezünket, mint a nemblokkos gyermekekét a dió ősszel.

2. *Mi volt a legutóbbi felfedezésed?*

Egészen friss: szinte teljesen eltűnt az abafáji Huszár-kastély. Elhordták. Ritkán járok arra, és egyre fogy, most már közelít a semmihez. Pedig milyen hangzatos lenne arról írnom, hogy Régenben ott sétálhat az ember, ahol anno Mikes Kelemen és Dsida Jenő. Hát nem.

3. *Melyik a kedvenc sétálóhelyed?*

A Ceres (ejtsd Cseresz) elől indul (ott találka kb. félkor), a Crinul előtt vagy esetleg a Csorgó utcán fel a főtérre, keresztül a központon, aztán a Gyermekcukrászdánál le a Pipa felé, végig a Postaréten és vissza a Cereshez. A téma szempontjából érdektelen, de az is megvan, hogy hol kit kell éppen kukkolni. Tizenkét, -három évesek vagyunk, legalább hárman-négyen, mind lányok, és ez a leghosszabb sétaútvonal.

4. *Kivel íratnád meg a regényét, és miért?*

Kjell Westövel, mert úgy, mint ő, kevesen tudnak városi történeteket írni. Lenne benne kajakozás a Maroson, cipőgyár, sílécek, Kohl Pista bácsi kitömött állatai, Kalabér Laci bácsi tojásgyűjteménye. Még az is lehet, hogy Alexandru Todea élete lenne az egyik szál, ha Westö is úgy gondolja. Régenben készülnének hozzá az illusztrációk, mert abban nagyon ügyesek a régeniek, és a DIO-házban lenne a regény helyi bemutatója. Én pedig irigykednék suttymban, hogy lám-lám Westöt is meghívta a Kemény János Művelődési Társaság, vajon ki találta ki, és hogy sikerült meggyőzniük, és ki hitte volna?!

5. *Melyik épület jut eszedbe, és miért?*

A szász templom (evangélikus templom, de Szászrégenben nem úgy hívják), ott lehet a mondás szerint szemmértéket venni. A mérték mellé min-tát is érdemes, mindig szép, mindig gondozott, sok a virág és ősszel a frissen kipattanó gesztenye. A mellette levő „kicsi ötös” iskolával együtt kerek egész, kicsit mindig bántam, hogy én nem oda jártam.

6. *Mi a csúnya a városodban?*

A „török füstje”, a valóságban feldolgozó vagy enyvgyár, amiről váltig állítják, hogy nem is az. Marosvásárhely felől jól látszik az Istenszéke, távolban a Kelemen-havasok, edzett szemnek akár a Nyergeshegy is, és minden mellett-előtt-helyett a nagy fehér füst, amitől kukkra áll az ember haja, hogy ki hagyja és miért és kinek jó ez.

7. *Hol búsulsz?*

A temetőben, szinte bármelyikben. A családunk Szászrégenben jövevény, még emlékszem azokra az évekre, amikor úgy jártunk világitani, mint ahogy sétálni szokás, hiszen jóformán nem volt akihez. Azóta lett, de szerencsére béke is, a búsulás pedig melankóliává szelídült: ott a Kerekerdő, a relé, az egykori sípálya, alattunk a város, nagy a csend, néha megszólal egy-egy tehén nyakán a kolomp – mi viszont élünk még, és épp Régenben látogatjuk a már ki tudja hol lakó rokonokat.

8. Számodra mi vagy ki a város középpontja?

Jó arra gondolni, hogy pezsgő élet van a városban, kulturális események, színház, irodalom. Hogy vannak olyan sulik, ahová jó (volt) járni, cserkészet, IKE, jó teraszok, ahová ki-, és jó helyek, ahová beülni. Van helyi lap, motorosklub, jótékonykodás, sok jó program és sportolási lehetőség. A város középpontja számomra mindenki, aki elteti, táplálja és belelegzi ezt a soknyelvű–sokszínű spirituszt.

9. Mit szeretnél átélni a városod eddigi történelméből, illetve mit nem?

Szívesen belekóstolnék abba, milyen lehetett, amikor betelepedtek a szászok. Mit hoztak ők, mit találtak itt, milyen lélekkel fogadták őket, merre alakult az együttélés. Van egy honlap, Reener Ländchen a neve, onnan jókat csemegézhet az ember. Elkerülném viszont a járványokat és mindenféle forradalmat. Lehetett volna Egyfát az elmaradt szabadságharc emlékére is állítani, mert helyileg, kicsiben jobban fáj minden ilyesmi.

10. Melyik az a hely, amelyet soha senkinek nem mutatnál meg?

Gyermekkoromban ott is játszottunk a blokk előtt, ahol most a kukák vannak. Kukák akkor is voltak, közvetlenül mögöttük folyt az úgynevezett Kicsi Maros, és volt egy nagy fűzfa a partján, amelyen hintázhattak a nagyok és bátrak. Én kicsi voltam és bátortalan, ezért közvetlenül a víz mellett sem volt keresnivalóm, oda pedig szinte mindenki lesétált – belemosni a Maros vizébe a szemetesvedret. Nagy és zöld koromban jobban szeretném, ha ezt még a fantáziám sem tudná kitalálni.

SZÉKELYHÍD – SÁCUENI – ZICKELHID

Bíró Orsolya

HÁTHA MEGTANUL- HATNÁM A NYELVÜKET

1. Melyik a kedvenc fád?

Nem vagyok a kedvencek embere, mármint nem nagyon rangsorolok dolgokat, de meg tudok nevezni néhány – ha mondhatom így – ikon fát Székelyhídon, ami generációkat köt össze. Ilyen a Stubenberg-kastély ud-

varán ékeskedő óriási magnóliafa, amely körül és alatt diákok százai fordultak meg az alatt az ötvenkét év alatt, míg az épület iskolaként működött. Hasonló lehet az a platánfa is, amely a város egykori mozijának végében magaslik, nem mindennapi derékbőséggel, és amely talán csak azért szerepel kevesebb fényképen, mert eldugott helyen talált otthonra. Ahányszor arra járok, azt érzem, óriási erő és szerénység árad belőle.

2. Mi volt a legutóbbi felfedezésed?

Felfedeztem, hogy azon az udvaron, abban a járdában, amelyen húsz éve járok-kelek a házam udvarán, van egy SZ. U.-val pecsételt téгла. Mitől érdekes ez? Létezik egy pecsételt téгла adatbázis, amiben ezek a fajta téglák is jegyződnek, így: *Székelyhíd 1830-tól a gróf Stubenberg család birtoka. Trianont követően az 1921-es romániai földreformtörvény bevezetésével a 12 ezer holdas Stubenberg grófi uradalomból több mint 7000 holdat osztottak szét, mellyel főként a románok betelepítését támogatták. Az 1948-as államosításkor a család nyugatra menekült. Annak valós történetét, hogy az uradalom falazótéglái hogyan szóródtak szét a településen (mert nyomokban máshol is felfedezhetők ám), valószínűleg csak nagyon kevesen tudják. Nekem mindenestre óriási élmény volt megpillantani egyet, és úgy éreztem magam, mint aki ajándékot kapott. Az ominózus téglát valószínűleg a 100 évet is megért bácsi fektette le, aki a házikót is építette az udvaron, azonban amikor a téglára nézek, a Stubenberg-leszármazott jut eszembe, akivel néhány éve volt áldásom interjút készíteni, és akivel utazós életmódom kapcsán együtt érzek, a szívem mélyén mindig össze leszek kapcsolódva Székelyhíddal.*

3. Melyik a kedvenc sétálóbelyed?

A szőlőhegy a gyermekkori emlékekért, a napkeltékért és napnyugtáért. A köves mellékutcák, ahol a házak előtt szilvafák virágoznak minden tavasszal, és mennyei illattal árasztják el déltájt a levegőt. Az én utcám is ilyen. De szeretem az egyelőre hivatalosan névtelen, a köznyelvben csak *nagypark*-ként emlegetett területet is, mert a néhány éve kialakított terület lassan valóban parkká válik, kezd saját formája lenni, a sokféle növény megeléli a helyét. És persze a Vadas-erdő a csendért.

4. Kivel íratnád meg a regényét, és miért?

Azt gondolom, sok jó mesélő van a városban. Olyan nénik és bácsik, akik látták folyamatában a várost, annak minden kívülről vagy belülről jövő változásával együtt. Biztosan meg tudnák állapítani, hogy manapság kamasz-, avagy tinédzserkorban járunk-e épp. Ők még tudtak egymásról, találkoztak, beszélgettek, formálták a közösséget úgy, hogy annak szerves részét képezték. Bizonyos kérdésekben mai napig hozzájuk fordulnak sokan tu-

dásért, tanácsért, pedig már rég csak az unokákkal kellene foglalkozniuk. Nagyon jó, hogy még velünk vannak, s van kit felkeresni. Ma nem érzem, hogy ez a kapcsolódás, egymásról tudás jelen volna a településünkön. Vagy csak én élek nagyon buborékban, ez is lehet.

Lehet, hogy nem regényt, hanem meséskönyvet íratnék. És nem is egy emberrel, hanem többel, hogy minél szerteágazóbb és autentikusabb legyen. Azért, hogy a gyerekek ne azt a sötét képet vegyék át a városról, amelyet az én tapasztalatom szerint a mostani felnőttek festenek és körvonalaznak előszeretettel, hanem a szépet, a jót, az értéket. És itt nem egy mézes-máz, romantikusra idealizált képről beszélek, hanem arról, hogy tele van a közösségünk értékekkel, amikről mintha nem akarnánk tudomást venni, mert sokkal egyszerűbb a rosszal foglalkozni, elégedetlenkedni, mint szólni egy jó szót.

5. Melyik épület jut eszedbe, miért?

Az a három ház jut eszembe, amelyekben laktam eddig a városban. Anyyira élém ugranak, mintha csak szomszédos házak volnának ugyanabból az utcából. Az, amelyikben életem első kilenc csodás évet töltöttem, a Zólyomi utcán, és amelyből borús körülmények között kellett továbbállnom. Aztán az, amelyikben átmenetileg éldegéltem egy évig, a Szíkon, és amelyikben édesapám meghalt. S aztán az, amelyben tizennyolc éves koromig laktam, amely tele van kacattal. Tárgyival is, meg érzelmivel is. És ami most az enyém, a Kazinczyn. Dolgom van még ezekkel, világosan érzem.

6. Mi a csúnya a városodban?

A nemtörődöm emberek nyoma az utcákon és a szemekben. Semmi más.

A szemét, amit az emberek eldobálnak. Az elgyötörtség, üresség, kinek mi a szemében, amit ő maga vagy valaki más okoz neki.

7. Hol búsulsz?

A búsulás számomra nem helyhez kötött tevékenység. A legváratlanabb pillanatokban tör rám, elemi erővel, valami nagyon mély szomorúság. Olyan helyet, ahol ez gyakoribb, vagy olyat, ami alkalmasabb volna, nem tudok mondani.

8. Számodra mi vagy ki a város középpontja?

Elég emberközpontú vagyok. Mostanában ebbe alaposan bele is fáradtam, de ettől függetlenül mégis azt gondolom, hogy az emberek *csinálják* a helyet. Számomra a szülővárosom középpontja az emberek, és a közöttük lengő fonalak. Nem nagyszámú a lakosság, kilencezer körül mozgunk. Nem hiszem, hogy végig tudok menni úgy egy utcán is, hogy valakihez ne kötne legalább egy villanásnyi emlék. Mondjuk arról, hogy kisgyerekként

mennyit álltam türelmetlenül anyukám mellett, míg az utcán megállva Jolika nénivel beszélgetett, aki most, huszonöt év után tőlem is ugyanolyan nyitottsággal kérdezi, hogy vagyok, mintha az anyám volnék. Vagy arról, hogy az a nálam sokkal fiatalabb cigány anyuka, Rozi, akinek manapság felzárkóztató eseményt szervezek egy EU-s projektben, hogy nézett rám a ragyogó kék szemével, amikor középiskolásként a diáktanáccsal egy sulis eseményen kézen fogva útbaigazítottam. Vagy, hogy egy oviba jártunk, vagy csuhéztuk a tengerit az árokban, vagy jót röhögtünk valamin a zöldségesnél, vagy hogy kölcsönadtak, amikor nekünk nem volt, vagy, vagy, vagy. Nekem Székelyhíd az emberek, ők számítanak, Joli nénitől Roziig, a zöldséges Lajostól a nyugalmazott lelkész Tibi bácsiig.

9. Mit szeretnél átélni a városod eddigi történetéből, illetve mit nem?

Eszement szép történeteket hallottam azokról az időről, amikor még lápvilág fedte a város nagy részét. Nagyon, de nagyon kíváncsi vagyok, milyen lehetett a természettel ekkora közelségben együtt élni, nádfedeles házakban, kicsi fakerítésekkel, amilyeneket a múlt századbéli képeken látni. És nagyon-nagyon szeretnék visszarepülni, megismerni az egykori zsidó közösséget is, amely ma már nincs. És figyelemmel követni azt is, hogyan kerültek a cigányok a közösségünkbe, mikor érkeztek, mivel foglalkoztak. Hátha megtanulhatnám a nyelvüket, vagy jobban érthetném azt, ahogyan élnek ma.

Mi az, amit nem szeretnék megélni? Az orosz és mindenféle egyéb katonák átvonulását, ami valószínűleg generációs traumákat hagyott hátra.

10. Melyik az a hely, amelyet soha senkinek nem mutatnál meg?

Ha itt egy *titkos* rejtékhelyről van szó, ami szerintem valamiért különleges, akkor azt gondolkodás nélkül megmutatnám minden érdeklődőnek. Hiszen az a hely valamiért jó, én jól érzem ott magam, akkor más miért ne tapasztalhatná meg ugyanezt.

Ha a kérdés úgy értendő, hogy van-e olyan rettenetes hely, amit biztosan nem mutatnék meg senkinek, akkor megint csak azt kell írnom, hogy nincs ilyen. Ez persze nem azt jelenti, hogy Székelyhíd csupa báj volna, de az nem fogja előrébb vinni, ha szégyellem akár egy szegletét is. Ha csúfoljuk, szégyelljük, kihasználjuk, eladjuk, takargatjuk, nem emlegetjük bizonyos részeit, attól azok még ott lesznek. Azt hiszem, jól jönne, ha ezt sokan megértenénk.

SZÉKELYUDVARHELY – ODORHEIU SECUIESC – ODORHELLEN

Balázs Imre József

OTTHONHAJÓK

SZÉKELYUDVARHELY, KILENCVENES ÉVEK

(fauvizmus)

élénkek a színek, tavasz van a patkóban, kék lovak, bíbor diákpolgármesterek a hangszórók mögött

dobrokolnak, választási terveket szórnak a szélbe, semmi nincs még kézen, csak a színek

a sétaútvonalakat a folyóparton ki kell még taposni, szürkületkor kibírni a fények fakulását, minden szempárban meglátni a felizzó mélyrétegeket

(kilátóhely)

a csillagvizsgálóig s vissza tart a séta, így délután a csillagok a fény s a felhők mögé bújtak

lehetnek egy félkész épületnek romjai?

olyan a csillagász-leshely a kuvar oldalában, mint egy alig elkezdődött beszélgetés végpontja, mint egy törmelék-befedte érintés,

a csillagvizsgáló pedig már sosem készül el, lehetetlen bármit látni innen

(értekezés)

a bejáratlan helyekhez ürügy kell vagy olyan életkor, amikor észrevétlenül kószál az ember, ez a tézis –

minden délutánra kitűzni egy ismeretlen helyszín érintését a bethlen negyed kimeríthetetlen labirintusában

ott vannak azért a legismerősebb ablakok, melyekre mindig felnézhet, ki arra jár, titkos jelzéseket remélve az enyhe lámpafényektől vagy sötét, titkukat elrejtő függönyöktől

(verejték)

magas partok között halad lefelé a város verejtéke a gyárok mögött kiül naponta a partra, ismétlődő látvány – mátrix-hiba

hányszor, hány embernek lesz fontos egy híd, egy folyó felé hajló fatörzs
van, aki azért utazik a városba, hogy ott időzzön néhány órát
van, aki ismeri az ágak sátoryszerű rejtekhelyét, ahol csak a fák beszél-
nek, s a küküllő fodrozódik
teleírt, széttépett lapok úsznak lefelé a gyárak mögött, halkul csobba-
násuk

Lövétei Lázár László

UDVARHELY

Imádom a magyar katonai nyelv cizellált szóhasználatát, például amikor azt mondja, hogy „A vezérkar kebelében fejetlenség kapott lábra”. Szívvelket melengető képzavar-halmaz, ez a gyönyörűség jutott eszembe 2000 márciusában is, amikor arról értesültem, hogy ismét felavatták az eredetileg cserefából készült Vasszékelyt, ezúttal bronzból. Vigyorogtam 2000-ben is, vigyorgok most is, pedig legszívesebben a föld alá süllyednék a szégyentől: sorsüldözött szoborról van szó, alig két évig állt, hogy aztán a bevonuló román katonák helyiekkel fűrészeltessék szét, vacsorát főzve este a szobor darabjaival. Nem beszélve arról, hogy a Vasszékely mégiscsak a magyar hadtörténet egyik leghíresebb ezredének, a cs. és kir. 82. székely gyalogezrednek állít emléket, anyai nagyapám két testvérbátyja is ebbe az ezredbe vonul be az I. világháború elején: Béni már 1914 őszén meghalt Galíciában, Józsi pedig két év múlva Szibériában, hadifogságban. Hát miféle szarházi alak lett belőlem, hogy csak a nyelv érdekel? Egy ilyen szobor kapcsán vigyorogni... Hát semmi se szent már? Magyar író, pfuj! (Abba is hagyom gyorsan, s átszaladok egy szál virággal Csíkból Udvarhelyre.)

*

Virág elhelyezve a Vasszékely lábánál (le is fényképeztem, ha valaki kíváncsi rá, szívesen elküldöm neki a képet). Nem tudom, a protokoll mit ír elő ilyen esetekben (a szobor talapzatán álló rigmus havasi gyopárt követel – „Gyopárt a Hargitáról hozzatok...” –, sajnos, ez a virág ma már védett növénynek számít), én mindenesetre tulipánt vittem, rózsát (pont a 82-esek-

nek!) mégsem illett volna. S ha már a Patkóban voltam (ma: Márton Áron tér, itt áll a Vasszékely), helyszíneltem-nosztalgizáltam egy kicsit.

Bekéredzkedtem a Tamási Áron Líceum bentlakásába, elvégre négy évig voltam a lakója. Foci, matek, első szerelem... Édes jó istenem, milyen szerelmes voltam! Még az is megfordult a fejemben, hogy érettségi után meg-nősülök. Aztán ebből se lett semmi.

Végigsétáltam a hosszú Szent Imre utcán, ezen ereszkedett be nagyapám Udvarhelyre, amikor szekérrel ment „városra” a Lövete (Keményvölgye reze) – Ilona-völgye... – Szarkakő útvonalon. Vénséges vén szürke lova volt nagyapámnak, itatás után minden lépésnél fíngott egyet, fintorogtak is az úri népek.

Hát csak ne fintorogjanak – mondom én utólag –, mert önök sem voltak sokkal jobbak, íme, mit írt Udvarhelyről John Paget 1839-ben: „Amint a hosszú dombháton ereszkedtünk lefelé a völgybe, ahol a város fekszik, s megpillantottuk három, kettős tornyú templomát, a várromot, a kollégium nagy fehér épületét és a tetszetős városházát, nagy dolgokat reméltünk: a kocsmá azonban, a mocskos szobával, az üvegezetlen ablakokkal és a szürke ágyneművel a többitől is elvette a kedvünket” (Rakovszky Zsuzsa fordítása).

Fölmentem a Szent Miklós-hegyi temetőbe, itt olvastam el 1990 tavaszán, ciprusok árnyékában Herczeg Ferenc *Pogányok* című regényét, főbűnt követve el (matekóráról lógtam!!!). Érettségi tételnek talán tényleg túlzás Herczeg Ferenc, a *Pogányok* viszont kitűnő lektúr, még bögtem is, amikor rosszul sült el a Gellért püspököt meggyilkoló Vataék pogánylázadása.

Meglátogattam Hermann Gusztáv tanár úr sírját a református temetőben, ő javítgatta középiskolás verseimet, irodalmi kört is szervezett nekem, ahol az udvarhelyi fiatal „költőtriász” (Bágyi Bence Jakab, Majla Sándor, Simó Márton) az én soványka szövegeimről beszélgettek.

Betértem a Városi Könyvtárba, mert úgy emlékeztem, hogy a forradalom után versem jelent meg a tiszavirág életű *Hídfe*ben. És tényleg ott van a vers az 1990. február 19-i számban. Szerintem szép vers, bár nehéz lenne megállapítani, hogy egészen pontosan miről szól.

És a „Dzsungel”, a kommunizmus híg, csapolt söreivel! Ittam én 13-14 évesen, Lövétén is, de első igazi, módszeres lerészegedéseimre bizony itt, a Nagy-Küküllő partján került sor. Meg is iszom gyorsan egy konyakot, a régi szép idők emlékére (meg amúgy is), remélve, hogy hazafelé nem lesz rendőr az úton (nem volt).

És a Művelődési Ház (ma: Tomcsa Sándor Színház) a „Dzsungel” bejáratánál. Itt láttam (1989-ben!) életem legjobb színházi előadását, a Bocsárdi László-féle Figura *Übü királyát*. Alfred Jarry darabja tényleg remek (Jékely fordítása meg egyszerűen zseniális), de a Figura egészen új (nekem feltétlenül új) színházi nyelve nélkül csak egy lett volna a sok érdektelen színházi előadás között.

Na és persze a Tompa László Emlékszoba! 36 évvel ezelőtt jártam ott. Jól emlékeztem, tényleg kismilliónyi Ady van az Emlékszobában, az *Új versek* egyenesen két példányban! Azóta viszont tájékoztató táblák is kerültek a falakra. „Kedves Laci, a versed szomorú, de igen szép – írja Benedek Elek Kisbaconból 1922. augusztus 26-án –, már el is küldtem illusztrálás végett. Próbálj valamivel enyhébb bánatú verset, és írd mennél többet...” Hát má’ hogy a faszba ne, drága Elek apó! Pont Tompa László! „Enyhébb bánatú verset...” Tyű, milyen szigorú ember lehetett ez a Tompa! A Zsögödi Nagy Imre-rajzok legalábbis szigorú embert mutatnak! (Amúgy tényleg szigorú volt: Tompa Gábor mesélte nemrég vacsora közben, hogy ha gyermekként utálkozva kerülgette a bárányszemet a tárkonyos-pityókás báránylevesben, nagypapja szörnyen megcibálta a fülét.) Kövezzenek meg, de ha már Udvarhely (és irodalom!), akkor nekem nem Baróti Szabó Dávid, nem Tomcsa Sándor és nem (urambocsá’) Tamási Áron, hanem Tompa László! No nem a *Magányos fenyő*, még csak nem is a *Lófűrösztés*, hanem az „órás” vers 1940-ből. 57 éves volt Tompa, amikor ezt a verset írta. Én most vagyok ötven. Meg is fogom kérni a Szerkesztő urat, hogy tegye bé a komplett verset a lapjába (foglalja majd a helyet a lapban, de hálából inkább abbahagyom a helyszínelést-nosztalgizást). Nagyon szép vers *A sötétben jár az óra* című Tompa László-vers, ennél szebb kisvárosi verset én még nem olvastam. Nem beszélve arról, hogy Udvarhelyen, fiatalon még én is azt hittem... Azt hittem... Szerkesztő úr, kérem, akkor én még hittem... Íme tehát a vers:

*Kisvárosi téli este,
Vasárnapi, csendes este –
A szobában csak a kályha
Sír, s egy óra jár sietve.
Más hang nincs is a sötétben,
Míg sietve jár az óra.
Csak egy férfi lép lassan az
Ablakhoz, s néz ki a hóra.*

Asszonya is benn pihen, de
Hallgat ő is – nem beszélnek.
Próbálták már: nem mindig van
Kedves vége a beszédnek.
Tüskés vita, kölcsönös vád
Sebezte meg őket gyakran,
Míg az óra járt sietve,
S szállt a meddő perc, csapatban.
Most hallgatva tépelődnek,
Míg az óra konokul jár,
S az utcán is elbotorkál
Egy-két hangos szavú polgár.
Azt forgatják az eszükben:
Maguktól beh messze hagyták
Ifjúságuk ígéretes
Meserétjét, varázsnapját.
Elgondolják: mennyi rémség
Dült korukban, mennyi romlás –
Míg szívüket vériszony meg
Család gondja nyomta folyvást.
Tisztán látják: részük együtt
Nem volt ritkább vigalomból.
A saját csúf ígájára

Mind a kettő dühvel gondol.
Most már késő. Ha kis jót még
Kapnának is, nem élveznék.
Nem lobbantja föl már semmi
Sok szép halott vágyuk üszkét.
Most már késő! Míg az óra
Benn csak jár, az időt mérve,
Megkondul egy harang is künn
Késő, téli vecsernyére.
A kongásra fölrezennek,
Megremegnek mind a ketten,
S némán kérdik: ez volt minden?
Ez volt a nagy ígéretben?

Szabó Róbert Csaba

SÁRKÁNY, KOTYEC, DÖCCENÉS

Amikor a *Kő hull apadó kútba* című regényhez forgatási helyszínt kerestek, nem Zilahot, hanem Szilágysomlyót találták az alkotók megfelelőbbnek. Ezt Szilágyi István írótól tudom, aki különben az *Alföld* 1980/10-es számában így ír arról a városról, amely a forgatási szempontoknak eleget tudna tenni: „A mű kora a századforduló, világa, színhelye északnyugat-erdélyi kisváros. De a »történet« a korabeli monarchia bármely tízezres nagyságrendű helységébe elképzelhető olyan vidéken, ahol a táj dimbes-dombos, hegyaljai, ahol céhmaradványokkal nyomorított kisipar tengődik, s ahol a szőlő is megterem.” A megfilmesítésből végül nem lett semmi, és az is kérdés, hogy Somlyón le lehetne-e még forgatni Szendy Ilka történetét. Somlyó nyolcvanas évekbeli látképe valószínűleg közelebb állt a századelő városához, mint a mostani a nyolcvanas évekhez, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a blokkosításoknak köszönhetően nemcsak a Kraszna folyónak a fenyvesek alatti oldala épült be, hanem a központ, a régi városrész bizonyos részei is átalakultak. A film szempontjából valószínűleg a napos, meredek, szőlővel teraszosított Magura látványa lett volna a döntő. Somlyó a Magura nélkül olyan, mint Párizs az Eiffel-torony nélkül, pedig ez utóbbit építették, a Magura pedig *lett*. Persze, föl kellett ám azt is építeni, például a várost ősi fészökként uraló Báthoriak eredettörténetében. A sárkány a város fölötti hegyen székel, onnan tartja rettegésben a város lakóit, egészen addig, amíg Bátor vitéz le nem győzi és pajzsára föl nem tűzi három fogát. Ott van azóta is a lengyel királyságig jutó Báthoriak címerében. Vagy a gepidák kincsét a Magurán találta meg a pásztorgyerek. El is lepték a kincsvadászok a Magurát, évekig fűrták a hegy gyomrát, talán a sárkánygyík barlangját is megtalálták, csak hallgatnak róla. Szóval Szendy Ilka a Magura árnyékában kiszáradt kútját somlyói kavicssal hordta volna tele éjszakánként, hogy a bűnét elfedje, nem jajdonival, azaz zilahival.

Az éjszakák. Én is mindig tudni akartam, milyenek az éjszakák Szilágy-somlyón. Erőltetem az emlékezetemet, ám háromnál többször nem aludtam ott. Tévedés, mert apámék egyszer úgy határoztak, városiak lesznek, blokklakást szereztek, és beköltöztek a Fenyves alá. A Kraszna partjára épült tömbház földszinti lakását utalták ki nekik, azaz nekünk, akkor fél-éves voltam. Nem maradtak (bocsánat, maradtunk) sokáig, már akkor is jobb volt falun, visszaköltöztek (visszaköltöztünk, én az akaratnélküli) Bagosra. De ezeket én csak hallomásból tudom, emlékem csak arról a háromról van, amit középiskolásként töltöttem Somlyón, és amik szintén jelentéktelenek, mondhatni, félreértések. A városnak különben, most nézem, még saját folyója sincsen, mert hogy a víz (ahogy errefelé mondják: Megyék a vízre halászni) egy másik település, Kraszna nevét viseli. Olyan, mintha a Bukarestet keresztülszelő folyót Budapestnek neveznék. Kraszna konkurenciája lehetett Somlyónak, a második háború előtt jelentős zsidó lakosságának kereskedelmi potenciálja vitte nehézsúlyba a vetélkedésben. De Somlyónak jobb a fekvése, ez lehetett a döntő ütés, a Nagykaroly–Zilah–Kolozsvár úton fekszik, ki lehet ugyan kerülni, de minek. A magyarok nem Krasznára, hanem Somlyóra vonulnak be a legnagyobb csinnadrattával 1940. szeptember 17-én. Mivel az a hír járja, hogy a Somlyó környéki falvak a román ellenállás fészkei, néhány súlyos incidens is történik. A Bem térre fölállított dobogó és díszszázad ünneplését ez nem érinti, onnan úgy tűnik, a történelem újrakezdődik. És több igazság van ebben, mint elsőre gondolnánk. A közhelyen túl, mármint, hogy a történelem olykor újrakezdi önmagát, azt kell látnunk Somlyóra vonatkoztatva, hogy mai állapotának magyarázatát ezeknek az éveknek a történései határozzák meg.

Szóval, minthogy apámék (és velük én) hazaköltöztek falura, 14 évvel később arra kényszerültem, hogy ingázással vezekeljek a meggondolatlan-ságukért. Négy éven át oda-vissza, reggel hétkor be a városba, délután fél háromkor haza falura. Az ingázó másképp látja a várost, más tereit használja. A város, a bentlakója később kel, gyalog megy az iskolába, rég megebédelt, amikor az ingás még a port nyeli a buszon. A falusi télen-nyáron a buszt várja. Kilencvenes évek, mindig késik, van, hogy nem is jár, vagy olyan gazdasági válság van, hogy nincs pénz bérletre. Egyszer gyalog megyünk haza, háromórás út, télen.

Az iskola szigorú parancsoló, tulajdonképpen tiszteletet, mindig így néztem az Elméleti Líceumra. Szemben az Iparival, amely komolytalannak számított, az Elméletiben megkövetelték a tanulmányi eredményeket, elit iskolája ő a városnak. A mi osztályunk nem volt elit. A büntetőszázadba tartozott,

a leggyengébb négy osztályok egyike volt, *all time* csapat, kullogó. Ha egyszer rosszul tanuló osztály voltál, azt az iskola térhasználatában is igyekeztek kifejezésre juttatni: a Kotyecbe raktak, a nehezen fűthető, udvar végi régi épületbe. Ne is lássanak azok, akik a főépületbe járnak, csak hallomásból tudjanak arról, hogy valami szörnyűség történik azokkal, akik rosszul teljesítenek. A Kotyecből könnyű volt kilógni. A városi mozi vagy a biliárdterem befogadta azokat, akiket a Kotyecbe kényszerített az igazságtalan oktatási rendszer. Szökünk a Kotyecből, jön szembe velünk drága jó osztályfőnökünk, Nagy Misi történelemtanár, jó napot kívánunk, jó napot, mondja összetéveszthetetlen, szelíd mosolyával, és mi megyünk tovább, a *Függetlenség napját* adja a városi mozi. Pár nyara benéztünk a családommal a mozi épületébe: ruhaturkálót csináltak belőle. (Nem sírtam, pedig kellett volna.)

Nagy Misibe most belekapaszodom. Meg más tanárimba is, akik mégis elérték, hogy. Monsieur Moga, a franciatanárunk, aki egyszer megkérdezte: mi szeretnél lenni, Robert? Mondtam, hogy író, mert nem tudtam jól franciául, ennyit azonban mégis tudtam. Komolyan vette, és ez nagyon meglepett. György Ferenc (Gyuriferi), a matektanár, aki felismerte, a matematikatanításból ki kell vennie a matematikát, és csak a pedagógiát érdemes alkalmaznia. Az osztály szétesőben volt, végzősök voltunk, szükségünk volt rá.

De vajon mindez, amiket most elmondok, *még a város?* Nem kellene inkább a központban csendes enyészésnek induló Báthori-várról beszélnem? Vagy a néhány éve felújított hatalmas zsinagógáról, amely egyben Holokauszt-múzeum is? A zöld tetejű református templomról, a híres Csorgó utcáról. Vagy az EMKE házáról, ahol pár éve felolvastam, és a nyári hőséget kiszorító falainak hidegében a Magurára ismertem? A pénteki hetipiacról, amire még mindig beözönlik a környék falvainak népe?

Nagy Misitől hallottam először arról, hogy a somlyócsehi gettó volt az egyik legkegyetlenebb. Akkoriban olvastam életem legmeghatározóbb könyveit, a *Bűn és bűnhődést*, a *Száz év magányt*, a *Pestist*, Kafkát, Bodort, Borgest, alakultam, raktam az alapokat, életünk legszebb évei, satöbbi. Elolvastam hát hozzájuk Nyiszli Miklós könyvét, aki amúgy szilágysomlyói születésű.

Ha a csehi úton járok, ahogy átdöccen alattam az autó a síneken, újra nem értem a történelmet. Érteni nem, csak érezni lehet, de arrafelé *lehet* érezni, az a döccenés az, ami itt ragadt még azokból az időkől, amikor döccenve-zökkenve elindult az első vonat a deportáltakkal.

Ha múzeumot lehetne nyitni ilyesmiről, a somlyócsehi döccenést bele kellene venni.

Véletlen, hogy innen kezdődik a város?

Vallasek Júlia

EVERLASTING LOVE

Kaleidoszkóp

A naptól felforrósodott deszkán fekszem, lehunyt szemmel pihenek, és hallgatom, ahogy körülöttem egyetlen dallammá olvadnak össze a strand hangjai, a víz csobogása, kekszes zacskó zörrenése, valaki hersegve harap egy almába, egy valószínűtlenül magas női hang kiabál (Jancsikaaa! Jancsikaaaa! Hányszor mondjam, gyere már ki a vízből...), a szomszéd pokrócról át-szűrődő beszélgetés foszlányai, a strand büféjéből ideszűrődő zene. „Open up your eyes / then you realize / here I stand with my everlasting love.”

A tökéletes béke és nyugalom pillanata: nyár, Szováta, valamikor a kilencvenes évek elején. Nem lehet pontosabban meghatározni az időpontot, bő húsz éven keresztül minden nyáron visszatértünk ide, szinte minden megváltozott, de ez az érzés, a sós víz, a napsütötte deszkák illata, a strand egyetlen dallamba olvadó zsongása változatlan maradt.

Szovátáról csak töredékekben tudok beszélni: mint a kaleidoszkóp színes üvegcserépei, minden rebbenésre egy-egy új történet, új emlékfoszlány bukkan fel, sosem állnak össze egyetlen egésszé, de mindig élénken, erős színekkel, illatokkal, hangokkal kísérve jelentkeznek, valóságosabbnak tűnnek, mint a ma történései.

Nyár

Emlékeimben Szovátán mindig nyár van, az állandó napfényt csak rövid időre szakítja meg egy-egy esős óra. Holott amikor először jártam ott, 1989 szeptemberében igazi barátságosan, esős, hideg napokat fogtunk ki. (Nyaralás idején az ember „kifogja az időt”, mint halász a halat, vagy az idő fog ki rajtunk, és az egyetlen meleg felső állandó használatára kényszerít.) Ahogy teltek az évek, egyre tapasztaltabb nyaralóként felhős napokon először a Cseresznyést kellett megnézni, ha felhők takarták, esett az aznapi úszás, elő lehetett venni a legvastagabb könyveket és a kabátot. 1989 szeptemberében barátságosan, szürke, esőben ázó hely volt a szovátai nyaralótelep, semmi nem enyhítette az akkori kamasz világfájdalmát. Az örökké zsúfolt

kantinban káposztás hús helyett káposztát és egy darab csontot csapott le elének az asztalra a morcos felszolgálónő, mire apám bánatosan elvakkan- totta magát.

Következő évben, talán mert nem volt hirtelen jobb ötletünk, vagy mert szerettük volna napfényben is látni a Medve-tavat, visszatértünk. Utána pe- dig vagy húsz éven át nem is akartunk többé máshova menni. Persze pén- zünk sem igen lett volna másra, de nem az egyre több 0-val kifejezett árak álltak a háttérben. Szováta nekünk nem fapados megoldás volt a tenger, a Balaton vagy bármi más helyett, hanem maga a megoldás. Emlékeimben Szováta mindig süt a nap, végtelenített filmen peregnek az „átmeneti idő- szak”, a kilencvenes évek színes-szagos, adalékanyagoktól hemzsegtő, rek- lámfilmekkel megszakított képei. Titan ice: altá viață!

A Fekete Kerítéses Villa

Ha az ember elindul a Medve-tótól, elhalad az (azóta lebontott) Gom- ba örökké sörözőkkel, miccsezőkkel teli terasza mellett, a lépcsők tetején álló kantin előtt (amely csak egy-két évig működött kantinként, a vadka- pitalista pörgéssel rövidesen Panoramic disco lett belőle, attól kezdve kény- telenek voltunk egy 15 centis átmérőjű rezsót is vinni, hogy megoldjuk időnként 8-10 ember napi étkeztetését), majd a hotelvilágnak hátat for- dítva továbbmegy balra, a Patakmajorhoz vezető úton, elhalad a Bernády- villa mellett (a Wikipédia szerint „szecessziós stílusú, napjainkban elhagya- tott és romos épület”, emlékeimben még virítanak a faragott-festett virágok a kék kerítésen, kicsi játszótér van előtte, és a kihúzott kötélén nyaralók törölközőit lengeti a szél), majd tovább megy, hegynek felfele a kanyargós úton, a bükkfák közt megbújó villák között, amikor már kezdené megszu- szogatni a meredek, na, akkor érkezik meg a Fekete Kerítéses Villához. Ki- csit lihegve, mint felolvasó a körmondat végére.

Oda, ahova kamaszkoromban egész éven keresztül vágytam, amikor túl hosszú volt a tél, amikor beázott az összespórolt zsebpénzemből vett diva- tos csizma, ha éppen túl sok, vagy túl unalmas volt az iskola. A villa az év 50 hetében menedék, álombeli kastély az erdő mélyén, kitalált történetek helyszíne, kamaszábrándok aprólékosan felidézhető díszlete.

A Fekete Kerítéses Villa mások számára a Romániai Írók Szövetségének alkotóháza volt, Vila Scriitorilor, hirdette fekete bádogtáblán nagy, sárga betűkkel a felirat.

A Fekete Kerítéses Villáért meg kellett küzdeni, célszerű volt minél ha- marabb telefonálni Bukarestbe és lefoglalni a szobát, többnyire január else-

jén a „Boldogújévet!” után rögtön a „Mikor telefonálsz Țândărica bácsinak?” kérdésnek álcázott felkiáltással köszöntöttük nagyapámat, aki írószövetségi tagként hozzáférhetett a Feketekerítéses egy szobájához. (Nem Țândărica volt a bukaresti illetékes neve, de így emlegettük.) A szobák persze nem voltak egyformák, az évek során kitanultuk, melyiknek mi az előnye, hátránya: akkor volt igazi siker, ha a többihez képest nagyobb alapterületű, napfényes 6-os szobát sikerült megkaparintani. Háromágyas szoba erkélylyel, ahol akár 6-7 ember is elfér, szobára, nem személyre számolták a nagyon is kedvező díjszabást.

Egyik évben néhány beépített, és a megfelelő időszakra szállást kérve nyező íróbarát segítségével több szobában oszlott el a nagycsalád, nagyobbik húgommal külön szobát kaptunk, egy sötét, hűvös és kicsi egyágyas sarokszobát, amelynek nagyapám azonnal a zengzetes Liliomos Leány Luk nevet adta, a kisiskolás unokatestvérek legnagyobb gyönyörűségére. Nekünk a szabadság, a szülőktől, kisgyerekektől való függetlenedés első helyszíne volt az a pár négyzetméter, amikor egy kosztümös filmben az egy ágyban alvó hősnők elfűjják a gyertyát, majd mezítláb a hideg padlón végigszaladva bebújnak a takaró alá, és ott beszélgetnek a sötétben, mindig eszembe jut az apró szobácskánk, ahova sosem sütött be a nap, de az ajtaját bármikor kulcsra zárhattuk.

A szobákat ugyan az Írószövetség tagjainak utalták ki alkotószabadság céljából, de nyáron ott senki nem írt, hacsak a napló- és képeslapírást nem számítom ide. Többnyire írók (értsd: férfiak) nevére szóltak a szobák, de családtagok (értsd: anyák, gyerekek, nagymamák és unokák) laktak bennük, ők főztek az alagsori konyha fatüzeléses sparthertje mellett pletykálgatva. Olyanok is voltak, akik lekvárt, szörpöt főztek be az esténként a villa melletti úton elvonuló málnaszedőktől vett málnából. Mivel emeletenként egy közös fürdőszobán kellett osztozni, gyorsan ment az ismerkedés, egymás bioritmusának, programjának megszokása és tiszteletben tartása. A lépcsőket vastag szőnyegek borították, a lépcsőfordulóban egész alakos tükör volt a strandruha libbenését ellenőrizni akarók öröme és a kisgyerekes nyaralók bánatára. A lépcsőkön többnyire gatyafékkal lecsúzdázó, időnként fejfel előre lebucskázó gyerekek után hol magyarul, hol románul kiabálták a különféle tiltó és óvatosságra intő, de meghallgatásra sosem kerülő intelmeket.

Voltak visszatérő vendégek, mint mi is, akik tudták, hogy célszerű a nagy bőröndbe kenyérvágókést és evőeszközt is pakolni, mert a lenti konyhában tányérból-pohárból van bőven, de evőeszközből szűkösebb a választék. A

gyerekek együtt játszottak, a felnőttek elbeszélgettek erről-arról, Bukarest és Kolozsvár találkozott a szőnyeggel borított folyosókon vagy a tölgyfa alatti asztal mellett, egymás erkélyére csöpögött a minden öblítés ellenére mégis sós víz a kiakasztott fürdőruhákról, és amikor Kishúg betörte a fejét, rögtön átjött a nyugdíjas orvos-író-nagypapa felülvizsgálni a nyaralótelepi orvos munkáját. Mikor pár évvel később, már felnőttként találkoztunk újra, akkor már a Las Vegas-i táncosnők toalettjének részletes leírásával traktált.

A Fekete Kerítéses Villának a környezete is csodavilág volt, kicsit feljebb ott áll a Romos Villa, minden sétánál arról ábrándoztunk, hogy meg kellene venni, persze a kilencvenes évek gyorsan inflálódó pénzével erre körülbelül annyi esélyünk volt, mint váltott buszok helyett magánjachtal érkezni és kikötni a Mogyorósi tavon. De elég volt átmenni az úton, máris az erdő mélyén jártunk: vízmosások, bükkfák, magasra nőtt sárga virágok felett lustán lebegő, barna pillangók között.

A Fekete Kerítéses Villa ma romház. A visszaszolgáltatások kárvallottja, a hírek szerint tisztázatlan tulajdonjogi viszonyok miatt maradt árván. Az Írószövetség éppen a felújítására készült, amikor kikerült a tulajdonából. Pár évvel ezelőtt bemásztam az elvadult kertbe, a felfeszített és üresen nyikorgó bejárati ajtón át beléptem az épületbe, a hallban építőanyag volt felhalmozva, a hajdani 1-es szobában valakik anno gondosan egymásra rakták, majd mások szétdobálták, összetörték a konyhai eszközöket. A kicsorbult, évek óta porosodó bögrék, tányérok közt még felismerhető volt néhány kanárisárga törölköző.

IBC Sovata felirat a kávéscsészén, vastagabb narancsszín, két vékony barna csík alatt. Húgom is bemászott egyszer a szellemházzá lett Villába, ő hozta el nekem a szemétdombból lett halomból. Tejjel iszom a kávé, így ahhoz kicsi, még a régi „pár korty feketekávé sok cukorral”-korszak terméke, hát virágot tartok benne. Ha lehet, sárgát, hogy felidézze a kötélén lengedező fürdőlepedők és az út menti nagy, sárga virágok emlékét.

Ku-ku-brr!

A Fürdőtelep élete a Strandon és a sétányon zajlott. Ez utóbbinak legfontosabb pontja a fényképész műhelye volt, a korzó szíve, átellenben a kilátóval. Kopott bundájú medve, a kecske és a három gidó s egy tépett tollú golya a csőrén átkötött, piros madzagon lógó, pucér műanyag babával. Az *Amintire din Sovata* feliratos tábla, szabadon elhelyezhető bármelyik kitömött állattal pózoló nyaraló mellé egy szuvenir-fotó erejéig.

A gólya jelentése igen hamar világossá vált számomra, egyszer a teavíz felforrására várva az alagsori konyhában alkalmam volt meghallgatni S. néni részletes beszámolóját arról, hogy milyen volt évekig terápiás céllal járni fürdőzni Szovátára és reménykedni. „M-am îmbătrânit, nu mai cred în minuni, dar ne place aici.” A meddő reménytelenség egyetlen képben számomra egy poros tollú, kitömött gólya, műanyag babával a csőrében.

A kecskét és a gidákat a kisgyerekek szeretik, apró kezek simogatják a fűrészporról kitömött fejeket, pár nap simogatás és a szülők csináltatnak egy fényképet. Gyerkcöcök beállnak a kecskék közé, felíratos tábla eléjük, Ku-ku brr! kiáltja vidáman a fotós hölgy, és el is készült az életre szóló emlék. Persze várni kell rá egy napot, ha sok a munka, akár kettőt is, de utána átvethető a fénykép a megrendelt példányszámban ugyancsak a „Ku-Ku-Brr!”-néninél, ugyanitt.

A helyenként foltozott bundájú medve a legszomorúbb, talán a legrégebbi példánya lehetett a kollekciónak? Akkoriban az állatvédelemről, környezetvédelemről másként gondolkodtunk, talán nem is gondolkodtunk. A strandzuhanynál mindenki samponnal mosta a hajából a sót, közvetlenül a *Sampon, szappant használni tilos!* tábla alatt. Nekünk is van fotónk medvével, emlékszem, legnagyobb unokaként én kerültem a medve mancsai közé. Ambivalens érzés volt a kitömött állat bundájának érintése a meztelen karomon, kicsit olyan, mint először látni erotikus jelenetet filmen, egyszerre néznénk és fordulnánk el tőle. Mosolygok a képen, a tizenévesek „hódítóan magabiztos, felnőtt nőnek akarok látszani, de nagyon hülyén érzem magam közben” mosolyával. Emlékszem, nagybátyámék dalmata kutyáját alig tudtuk odavonszolni a családi csoportképhez.

Kiwiszörp és diákmunka

A kilencvenes évek elején a turizmus fellendülését gombamód elszaporodó kisvállalkozások jelezték a szovátai Fürdőtelepen.

A strand kijáratánál egyik évben egy fiatal házaspár szörpöt árul, csupa élénk szín, egzotikus ízek, kiwi, narancs, kókusz, mesterséges színezőanyagok és aromák, maga a mennyország és a nyugati luxus helyi kivitelezésben. Abban az évben erre költjük a zsebpénzünket.

Megszaporodnak az angol nyelvű feliratok, a szendvics szónak öt, mind hibás angolsággal leírt változatát sikerül összegyűjteni egy esti séta alkalmával, a főtt kukorica, vattacukor és hosszas sorban állással megkaparintott kürtős kalács mellett megjelenik a pizza, a hamburger és a hot dog is, a pattogatott kukorica pedig popcornná avanszált. A buszállomás melletti

picur vendéglőben, ahol szalmakrumplit eszünk reszelt sajttal, Kólát és „Szőke kólát” (Fanta) is lehet kapni. A nagy sajtóéhség ideje ez, az újság-árusnál reggel hosszú sor várja az újságokkal érkező autót, többen vesznek újságot, mint a telep egyetlen vegyesboltjában élelmiszert, amiért szintén sorba kell állni. A nyolcvanas évek gyötrelmes sorban állásai után ez a boldog sorban állások ideje, állunk kígyózó sorokban a strandpénztár előtt, főtt kukoricáért, a cukrászdában habos sütiért, a postán, amikor haza akarunk telefonálni. Az egyik fülke ajtaján kopott Miki egér, mindig azt célozzuk meg, az a menő!

A piacon eleinte az elmaradhatatlan korondi cserép és taplósapka mellett még krumplit, murkot, borsót, almát is árulnak, aztán a zöldségek helyét átveszik a török, kínai, orosz bővli/szuvenir árusok.

Eleinte működik a fürdőtelepi könyvtár, klasszikusok megsárgult példányait lehet kikölcsönözni, de adományból vagy honnan feltűnik néhány példány a kilencvenes évek elejének magyar ponyvairodalmából is. *Guldenburgok öröksége* meg *Szerelem első vérig* számárfüles példányai, Agatha Christie és a *Kritérium Horizont sorozatának* példányai várják a polcon az olvasókat Jókai meg Mikszáth mellett. Eleinte működik a mozi is, mindig megnézzük, milyen filmet vetítenek, de sosem megyünk el, majd egyszer, ha esik az eső és unatkozunk. Sosem unatkozunk. A mozi mellett öreg, nyikorgó ringlispíl, a kicsik kedvenc helye. Elefántok, lovak, néhány kiskocsi róják fásultan a köreiket a recsegő hangszóróból kiszűrődő zenére. Nincs fix órarend, ha összegyűlt néhány gyerek, elindítják a gépet. Valahányszor arra járunk, Kishűg átmászik a kábeleken, és megsimogatja kedvence, a Bundi nevű kék elefánt fejét.

Szováta nekünk a pihenés ideje, a nagy alvásoké (SOHA nem vagyunk képesek 10-re lemenni a tóhoz), az időt megszüntető lebegése a zöld vízben. Itt találkozom először keményen dolgozó tizenévesekkel. Velem egyidős fiúk-lányok hordják az edényeket a kintinban, nyitják-csukják a kabinokat, szedik össze a szemetet a strandon. Valahogy vagánynak tűnik ez az egész, interjú készítenek velük, a kilencvenes évek eleje a diákújságírás aranykora is, és ezek a szorgos tizenévesek izgalmas témának tűnnek. Haverkedünk, beszélgetünk, paradox módon kicsit irigylem a szabadságukat, amit a munka biztosít számukra. Vendégek vagyunk, nyaralók, kívülállók, de minden évben visszatérünk, és ezekkel a beszélgetésekkel egy kicsit közelebb kerülünk a helyhez. Értesülünk arról, hogy mik a tanuló-pincér tervei a jövőről, anyám a pokrócon ülve pótvizsgára készíti fel angolból az egyik kabinos lányt, és miután a strand bejáratánál dolgozó megemlíti, hogy „az-

tán a kicsiket nem számoljuk”, a négy gyerekjegy helyett csak kettőt veszünk, a két legkisebb ingyen, „csőpostán” jár fürdőzni.

Későn, 14 évesen a Medve-tóban tanulok meg úszni, attól kezdve az „ajánlott fürdési idő” kifejezés semmilyen jelentéssel nem bír számomra. A sós víz csípi és gyógyítja a sebeket, a bőr alatti láthatatlanokat is. A tó hatalmas, nagyobb, mint az óceánok vize, nem térben, időben végtelen. Akkor még úgy éreztem, az ember csak úszik benne és biztonságban van, hiszen délután meg holnap meg holnapután, és ha lejárt az idei nyaralás, akkor jövőre is visszatér majd ugyanide. Mindig ugyanebbe a nyárba, ugyanebbe a napsütésbe, mindig ugyanígy lehet majd lebegni a vízen, heverni a naptól felforrósodott deszkán, hallgatni, ahogy egyetlen dallammá olvadnak össze a strand hangjai. „Open up your eyes.”

TEMESVÁR – TIMIȘOARA – TEMESWAR

Csutak István

A VÁROS, AHOVA HÍVLAK

*Mottó: „aki Budát elfoglalta, az csak egy várost kapott, aki azonban Temesvárt bódította meg, az egész országot nyert.”
(Henrik Ottendorf: Von Wien auff Temeswar, 1663)*

Magyar királyi székhely volt, Hunyadi János székhelye volt, először esik el, „...magas tornyokkal és nagy templomokkal van teli, egészen csodaszerű”, másodszer esik el, regionális fejlesztési projekt központja, Románia legurbánusabb városa, ipari parkot kap, vízi úton keresztül rákapcsolódik Közép-Európa hajózható útvonalaira, a Habsburg Birodalom első, teljes egészében közművesített városa, kórházat épít, amikor Bécsnek még nincs, Bécs és Budapest után, állandó színházi társulatot tart, elsőként kap közvilágítást, bemutatja a *Varázsfüvolát*, *Appendixet* ad a tudománynak, elsőként alapít nyilvános kölcsönkönyvtárat, elsőként vezeti be Közép-Európában a himlő elleni oltást, Strauss-koncertet szervez a sörgárban, betiltja

a magyar „cégtáblákat s feliratokat”, Kiss Ernő, Klapka György, Fiala János szülővárosa, elsőként vezeti be az utcai gázvilágítást, lóvasúttal kezdi a közszállítást, filharmóniai társaságot alapít, villamos városi vasutat üzemeltet, olasz kávékirályt ad a világnak, műszaki egyetemet alapítana, „Începe activitatea Școlii Politehnice” – mégis műszaki egyetemet alapít, Románia első elektronikus számítógépének szülővárosa.

Magyar királyi székhely volt

Károly Róbert, az első magyar Anjou király 1315-ben a királyi székhelyet Temesvárra költözteti. Megfelelő királyi palota építését és az akkor létező földvár átalakítását is tervbe kellett vennie. A király szabad költözködést és védelmet biztosított a külföldi kereskedőknek és iparosoknak. A királyi udvar 1323-ban költözött Temesvárról Visegrádra.

Hunyadi János székhelye volt

Hunyadi bővíti és megerősíti Temes várát. A templomok, épületek, utcák, melyek azelőtt a váron kívül, az ún. váraljában állottak, most mind bekerültek a vár belsejébe. Temesvár 1446 és 1458 között Hunyadi János székhelye volt.

Először esik el

1552. július 27-én Temesvár török kézre került, a győztes törökök a várkapitányt, Losonczy Istvánt kivégezték. Százötven évig török fennhatóság alatt marad Temesvár. Tinódi Lantos Sebestyén az ostrom után három héttel megénekeli a hős tetteit: *Az vég Temesvárrban Losonczi István haláláról.*

„...magas tornyokkal és nagy templomokkal van teli, egészen csodaszerű”
– írta volt a török hódoltság idején egy krónikás, 1606 körül.

Másodszor esik el

1716. október 13-án az Eugen von Savoya herceg vezette hadak, az osztrák császár nevében beveszik Temesvárt. Ezúttal a város 150 évre osztrák fennhatóság alá kerül.

Regionális fejlesztési projekt központja

Gróf Mercy Claudius Florimund lovassági tábornok, az Eugen von Savoya által kinevezett kormányzó regionális fejlesztési projektet („Szerény tervezet a temesi bánság korszerűsítésének megszervezésére”) nyújt be 1717-ben a bécsi udvarnak. A kormányzó 1725-ben külön gyárépítő intézót nevezett ki azért, hogy a kijelölt területen tervezzék meg és a fölmerülő szükségletek sorrendje szerint építsen gyárakat.

Románia legurbánusabb városa

A legtöbb régi várossal ellentétben, Temesvár átgondoltan a belvárostól (óvárostól) távolodó széles utak és parkok mentén fejlődött. A különböző városrészek eléggé nagy távolságra voltak egymástól ahhoz, hogy összekapcsolásuk megtervezhető legyen.

Ipari parkot kap

1725 és 1733 között felépül a Gyárváros: posztógyár, állami bőrgyár, abagyár, harisnyagyár, selyemgyár, arany- és ezüsfonal- és paszománygyár, szeggyártó hámor, lőpor- és salétromgyár, kelmefestő-műhely, papírmalom, szappanosműhely, olajsajtó és kalapgyár.

Vízi úton keresztül rákapcsolódik Közép-Európa hajózható útvonalaira

Mercy 1724-től indította meg a Temesköz nagyszabású mocsárlecsapolási munkálatait. A csatorna áruforgalma 1937–1938-ban évi 250 000 tonna. 1944-ben 50 000 utas közlekedett a csatornán. A kiszáradt mocsarak helyén virágzó földművelés honosodott meg, a terményt és az állatokat uszályok szállították a Tiszán és a Dunán.

A Habsburg Birodalom első, teljes egészében közművesített városa

1725-ben Temesvár lesz a teljes Habsburg Birodalom első olyan városa, amelynek saját csatornázási és szennyvízelvezetési rendszere van.

Kórházat épít, amikor Bécsnek még nincs

1745-ben, 24 évvel Bécs és 34 évvel Budapest előtt, felépül az ország első városi kórháza. 1886-ban alapítják Magyarország első mentőállomását.

Bécs és Budapest után állandó színházi társulatot tart

1753-ban, Bécs és Budapest után Temesváron harmadikként a Birodalomban megalakul az állandó színházi társulat.

Elsőként kap közvilágítást

1760-ban a Habsburg Monarchiában először Temesváron gyúlnak ki az utcai lámpák. Száz lámpával világították meg az utcákat. A kijelölt házakon vastölcséreket alkalmaztak, és azokban helyezték el a lámpákat. A szappanosok délelőttönként faggyúval megtöltötték a lámpákat, és a háztulajdonosok kötelessége volt azokat a szappanosoktól délben elhozatni.

Bemutatja a Varázsfüvolát

1796-ban, öt évvel a bécsi bemutató után Temesváron színre viszik Mozart *Varázsfüvoláját*.

Appendixet ad a tudománynak

Bolyai János katonai építész-mérnök-ként Temesváron eltöltött évei alatt (1823–1826) fogalmazta meg és foglalta össze egységes rendszerbe az abszolút geometria alapjait. Gauss 1832-ben ezt írta Bolyai János munkássá-

gáról: „...nagyon örvendek, hogy éppen régi jó barátom fia az, aki engem olyan csodálatos módon megelőzte.”

A Monarchiában elsőként alapít nyilvános kölcsönkönyvtárat

1815-ben Temesváron – Klapka József, a tábornok édesapjának polgármestersége idején – megnyitják a publikumnak az első nyilvános kölcsönkönyvtárat

Elsőként vezeti be Közép-Európában a himlő elleni oltást

1819-ben Temesváron vezetik be Közép-Európában először a himlő elleni oltást.

A későbbi kolerajárványokban, a város lakosságához viszonyítva, az elpusztultak száma jelentős, ám arányait tekintve eltörpül az ország többi térségéhez képest. A helytartó tanács szigorú „orvos-rendőri” intézkedéseket foganatosítva fékezte meg a járványt.

Strauss-koncertet szervez a sörgyárban

1847-ben Temesváron, az 1718-ben alakult sörgyár területén megrendezik az első, Bécsen kívüli Johann Strauss-koncertet.

Betiltja a magyar „cégtáblákat s feliratokat”

1849 augusztusában, az osztrák katonai parancsnokság falragaszokon tette közzé, hogy „...magyar cégtáblákat s feliratokat alkalmazni ezentúl tilos; a meglevőket pedig rögtön el kell távolítani és némettel fölcserélni...” Az iskolákból a magyar nyelvet kitiltották. A tiltást részlegesen 1874-ben enyhítette az akkori polgármester Franz Steiner, úgy, hogy az elemi iskolákban a tantárgyak magyar nyelven is „magyaráztassanak”.

Kiss Ernő, Klapka György, Fiala János szülővárosa

Temesváron született Kiss Ernő (1799) honvéd tábornok, aradi vértanú.

Temesváron született Klapka György (1820) a Komáromot védő honvéd tábornok, hadügyminiszter.

Temesváron született (1822) Fiala János. Ezredesi rangban vett részt a magyar szabadságharcban. Amerikába emigrált, ahol részt vett a polgárháborúban. Jeles kartográfusként ő készítette el Missouri állam első térképét.

Elsőként vezeti be az utcai gázvilágítást

1855-ben, a Monarchiában először Temesváron indul be az utcai gázvilágítás.

Lóvasúttal kezdi a közszállítást

Küttel Károly, a kiegyezés utáni első polgármester állt az élén a polgárokból alakult társaságnak, mely 1869-ben helyezi üzembe a lóvasutat.

Filharmóniai társaságot alapít

Temesváron 1871-ben alakul meg a filharmóniai társaság.

Elsőként a kontinensen villamos közvilágítást vezet be

Temesváron 1884. november 1. óta van villamos közvilágítás. Török János polgármester kezdeményezte a bécsi „Anglo Austrian Brush Electrical Company Limited” ajánlatának elfogadását. A város 1893-ban megvásárolta az angolok villanytelepét.

Villamos városi vasutat üzemeltet

Az 1899 óta üzemelő villamosok 1910-ben 6 652 571 utast szállítottak.

Olasz kávékirályt ad a világnak

1892-ben, Temesváron született Illy Ferenc – Francesco Illy, a vákuumos csomagolású kávé és hamisítatlan olasz kávé-expresszó feltalálója.

Műszaki egyetemet alapítana

1906 novemberében Telbisz Károly, Temesvár akkori polgármestere javaslatot nyújt be a városi tanácshoz a Temesvári Műszaki Egyetem beindításáról. A beindítani kívánt műszaki egyetem Magyarországon a második lett volna a Budapesti Műszaki Egyetem (1782) után.

1912-ben a temesvári polgármesteri hivatal egy új indítványt terjeszt elő a Temesvári Műszaki Egyetem beindításáról. Két éven át nem jött Budapestről válasz.

„Începe activitatea Şcolii Politehnice” – mégis műszaki egyetemet alapít

A temesváriak 1920 novemberében elérik, hogy a Temesvári „Politehnica” Főiskola (a Şcoala Politehnică din Timișoara, Ecole Polytechnique, a francia tradíciók szerint) megnyitja kapuit. Az alapító okirat egy királyi rendelet.

Románia első elektronikus számítógépének szülővárosa

1960-ban helyezik üzembe az első romániai számítógépet. A MECIPT (Maşina Electronică de Calcul a Institutului Politehnic din Timișoara) tervezői és építői: Wilhelm Löwenfeld és Josef Kaufmann. A MECIPT1 egyik első felhasználói szoftvere, a Domokos Erika által készített angol-román fordítóprogram volt.

TUSNÁDFÜRDŐ – BĂILE TUȘNAD – BAD TUSCHNAD

Kubanek Eszter

VILÁGOM KÖZÉPPONTJA

1. Melyik a kedvenc fád a városból?

Nehéz lenne egyetlen fát kiemelni egy olyan helyen, ahol bármerre nézel, fenyők végtelen csoportja ágaskodik. Úgyhogy az a fa a kedvencem, amelyik vihar idején nem dől rá az autómra, azt hiszem.

2. Mi volt a legutóbbi felfedezésed?

Mivel én ezen a vidéken csak jövevény vagyok, szinte napi szinten észreveszek valami újat, ami valószínűleg sokkal régebb van ott, mint jómagam. Az utolsó felfedezésem egy kaloda, melyen a *Tusványos rabja vagyok* felirat díszel. A mögötte lévő modern fotófülke (gondolom én, hogy az) igencsak furcsa párosítás ezzel a középkori eszközzel. Talán ez a cél.

3. Melyik a kedvenc sétálóhelyed?

Tusnádfürdőn kifejezetten merésznek mondhatja magát az az ember, aki puszta andalgás céljából sétára indul, mivel a kisebb-nagyobb vadállatokkal való találkozás a város minden egyes pontján lehetséges. Ha mégis erre vetemednék, mindenképp a felső, macskaköves utat választanám, egyrészt az autók hiánya, másrészt a villák látványa miatt is, amelyek még ha le is vannak harcolva, van bennük valami gettósan gyönyörű. Haladó taposóknak a Súlyomkőre való kibaktatást javasolnám. (Sőt, magamnak is, többször, mint évente kettőt.) A látvány kárpótol minden egyes sajnó izomért és hullatott izzadságcseppért.

4. Kivel íratnád meg a város regényét?

Egyértelműen Dragomán György lenne a legalkalmasabb a nemes feladatra. Főként azért, mert ő képes a romokból mágikus tornyokat emelni, megragadni a helyekben azt, ami talán rút, de mély és mindent elsöprő jelentőséggel bír, akár történelmi, akár más szempontból.

5. Melyik épülete jut eszedbe először?

A Négyes. Ez egy kocsmá, mely a helyiek számára talán a világ közepe. Kopott bőrfotelek, régi plakátok, darts, csocsó és biliárdasztal. Semmi ext-

ra. De a falakra történetek tapadnak, a mosdóban szerelmek születnek, a pultnál pedig generációk találkoznak. Ez a hely a legváratlanabb időpontokban is nyitva van, hiszen a tulajdonos tudja, hogy a közösség számára ez az etalon.

6. Mi a legcsúnyább benne?

Minden, ami be nem fejezett, sorsára hagyott vagy nem megfelelően kihasznált. Talán a félig leégett svájci villa az egyik legfájóbb pont számomra, de a Csukás-tó látványa sem hagy teljesen hidegen. Főként azért, mert ezek lehetnének és voltak is a helység gyöngyszemei.

7. Hol búsulsz?

Ez a bánat természetétől is függ. Ha kis bánat, akkor ott, ahol a többiek vannak. Ha nagy bánat, akkor az Apor-forrás előtt lévő talpalatnyi macskakőre parkolva, az autóban. Egészen addig, amíg valaki kedvesen oda nem integet.

8. Számodra mi vagy ki a város középpontja?

Kézenfekvő lenne a medvéket kiemelni, de igazából azt hiszem, hogy csak azért ők az elsők, akik eszembe jutnak, mert lépten-nyomon a városon kívül mindenki róluk kérdez. Van egy ember viszont, aki az egész közösség életének kulcsfigurája. Ő Kvazi, a forgalomirányító hajléktalan, akinek mindenkire van legalább egy botlendítése vagy egy apró morgása.

Az én személyes középpontom nemcsak a város középpontja, hanem a világom középpontja. Miatta jöttem ide, miatta próbálom felvenni a ritmust a hegyi emberekkel. Teszteltem, a szerelem valóban kockázatos, hiszen még azt is vállalod érte, hogy medveeledel legyél.

9. Mit szeretnél átélni a városod eddigi történetéből, illetve mit nem?

Az 1800-as évek második felében a település a „Kicsi Svájc” nevet viselte. Villák épültek, hosszú szoknyás, nagy kalapos hölgyek és frakkos urak érkeztek. Számomra mindig kecsegtető, amikor valami felvirágzik és működni kezd. Azt hiszem, hogy itt ez volt az a periódus, amikor forogni kezdett az a bizonyos kerék.

10. Mi az, amit a városból senkinek sem szeretnél megmutatni?

Mi a garancia, hogy a kedves olvasó nem veszi éppen arra az irányt? Akármilyen érdekesnek és kecsegtetőnek tűnik... ne menjetek a medvebarlangok közelébe.

ZILAH – ZALÁU – ZILLENMARKT

Vicsai Zsolt

KONGLOMERÁTUM- LÉT ZILAHON

Tizenhét éve élek Zilahon – hogy jövök én ahhoz, hogy Zilahról írjak? Mit ér ez a tizenhét év azok idejéhez képest, akik itt nőttek fel, itt jártak iskolába, netán felmenőik is több nemzedéken át itt éltek, tősgyökeresedtek? Ez a szöveg tehát nem szólhat a zilahiságról, legfeljebb a zilahivá levés egyes pillanatait villanthatja fel.

Kezdő élményem a várossal kapcsolatban, hogy mennyire nehezen lehet eljutni ide vasúton. Azokban a városokban, ahol korábban éltem, megszűre elhallatszott az éjjeli-hajnali vonatfütyty, ami kamaszos képzeletemben egyet jelentett a modernitás folyton zakatoló lendületével. Itt bezzeg hallgatózhattam untig, a vasútállomást már 1978-ban a városon kívülre költöztették, Zilah a távolsági buszok meg a használt autók városa, meg különben is egy ideje vonattal inkább a ráérősek és türelmesek közlekednek.

Hajnali vonatfütytyök helyett viszont egyszer csak kakaskukorékolásra lettem figyelmes, ami a panelek között „felejtett” egyik magánház udvaráról érkezett. Ez a különlegesség a közeli főút folyamatos berregésével keverve finom nüanszát adta annak az eklektikának, amelyről nem is olyan rég Szabó Árpád nyugalmazott tanárkollégám beszélt a *Hepehupában*: „Zilah ma is furcsa arculatú város. Építészeti szóhasználattal mondhatnám azt sarkítva, hogy ’eklektikus’. A geográfus azt mondaná, hogy egy konglomerátum.”

„Eklektikus” konglomerátum – hm, ebben a konglomerátumban inkább a modernitás elemei az uralkodók, de időnként belekukorékolnak a régi világ hangjai is. Megpróbálok néhány képben leírni, mit is jelent egy magamfajta, vidékről jött srácnak mindez.

Jelenti azt a mindennapos tapasztalatot, hogy tömbház-odúmból kilépve műanyag zsákokból kitüremkedő kartonhegyekbe botlom, mert a földszinten üzlethelyiségek vannak, ahonnan a hátsó kijáráthoz hordják a felesleges holmit. Jelenti a városközpontot éppen csak elkerülő teherforgalmat,

amint a Kossuth utcán végigdübörög, és jelenti a hosszas várakozást, hogy hátha lesz egyszer valódi elterelőút meg errefelé haladó autópálya. Jelenti annak a dühödt építészeti lendületnek az emlékét, amit bárki megtapasztalhat a város főútőérének számító „Bulevárdon”, ahol a tízemeletes tömböktől nem látni sem a város református templomát, sem a katolikust, de a szomszédságukban létesített, keskeny sávban elnyújtózó parkot is alig. (A zilahi magyarok szerint ezekkel a túlméretezett panellakásokkal a két egyházi épület szó szerinti és jelképes háttérbe szorítása is célja volt a Ceaușescu-rezsimnek, és elhelyezésüket szemlélve igazuk is lehet a vélekedőknek. De a szűkös patak völgybe épített nagyvárosi utca is olyan lett tőlük, mint valami konténerszállító hajó.)

Elhagyatott gyárépületeket, omladozó műhelyeket és a helyükön kisarjadt en-gros-kat, autószerelő alkalmatosságokat, egyebeket is jelent bőségesen a zilahi konglomerátum.

Ezeket látva, ennek a „miliónek” a kipárolgását lélegezve többször eszembe jut a *Valami Amerika* egyik emblemikus jelenete, melyben a három fivér egy kocsmában találkozik, hogy közülük a pénztelen filmrendező bejelentse filmötletét, de amikor *A bűnös város* címet közli öccseivel, a két tesó „bűvös”, illetve „büdös városnak” hallja azt a zajban...

A városkép ellentmondásaival szemben vannak itt azért szigetek is, ahol feltöltődhet az ember. Ilyen a már emlegetett parkocska, melyet valamikor a Parcul Central Municipal (Municipiumi Központi Park) hangzatos névvel látott el a városvezetés, és ahova kisebbik lányomat szoktam elkísérni, ha bicajozni támad kedve; de ilyen a várost délről kelet-nyugati irányban határoló Meszes is a mély patak völgyeivel és méreletes bükkfáival. Szilágyi Domokossal elmondható róla, hogy „frissül a fáradtság itt, ahol a konok csönd üget”.

Szellemi gyarapodás tekintetében elsősorban a *Költészet tavasza* című fesztivált említhetem, melyen magyarországi és erdélyi magyar költők, versfaragók tartanak közös felolvasást szilágyisági román társaikkal – néhány felszínessége ellenére a román–magyar kulturális közeledés szép példája ez. De szükséges szót ejteni a Pro Teatru Egyesületről is, amelyik 2018 óta román nyelvű színházi előadások sokaságát importálta a városba, és arra törekszik, hogy stúdiószínházat létesítsen itt. Magyar színházat sajnos csak ritkán látni, a bérletrendszer idestova húsz éve nem működőképes, helyette lelkes magyartanárnők szokták diákjaikat Kolozsvárra vinni. Szellemi feltöltődéseim apró szigete olykor a Tulipán könyvesbolt is, ahol a kortárs magyar irodalom legújabb műveivel a leghamarabb találkozhatom, de ha te-

hetem, a városi könyvtárba is be-betérek, mert eddig mindig profi kiszolgálásban volt részem. Végül, de nem utolsósorban hadd említsem meg a Color Print nyomda nyugalmát is – itt szoktam örvendezni akkor, ha a *Hepehupának* küldött szövegekből Major Istvánék keze alatt összeáll a teljes laptest.

„Eklektikus” konglomerátum ez a város – és a lakosairól még nem is beszéltem. Szilágyi István írta róluk *Katlanváros* című 1974-es esszéjében: „Sorssal elégedetlen s rajta változtatni legtöbbször mégis képtelen emberek. Magukat fennszóval biztatgatók: »Majd csak másként lesz; egyszer még jobbra fordul« – azért fennszóval, mert valójában ezt maguknak sem hiszik el. »Hiszem, ha látom«-emberek. S ha valaha is jobb világ ígérkezett, első dolguk nem az öröm, hanem a kétkedés volt: »Nyugtával dicsérd a napot! Várjuk ki a végét! Ennek még megisszuk az árát valahol.« Aki azt mondta: »Sohse volt úgy, hogy valahogy ne legyen« – az már optimistának számított. De mindez csak most, évtizedek távolságából sejlik bennem így, talán még messzibbről, az általam meg sem élt időből hallom szavukat.” Azt hiszem, hogy a zilahinak született és kolozsvárivá lett író utolsó mondatára figyelve én is remélhetem, hogy az a konglomerátum-lét és lakossággyarapodás, ami a múlt század hatvanas éveitől alakította az itteni életet, minden furcsasága ellenére mégiscsak némi frissességgel és több optimizmussal töltötte meg az itt élők lelkületét. Én ebben bízva élem itt az életem.

ZSIBÓ – JIBOU – SIBEN

Viorel Mureșan

FELHŐSZÁMOLÓ

Számomra a Szilágy megyei Zsibó városka egy olyan toposz, melyet 38 évnyi tanárkodás után sajátítottam el. A földrajza, szabálytalanságaival és mágikus helyeivel kérelhetetlenül nyomódott a költészetembe, mint valami száraz bélyeg. Az ottani lények és tárgyak majdnem lírai arcélet kaptak. Így hát ne csodálkozzon, ha egyes válaszaimnak költői hangja lesz. Személyi nélkül laktam Zsibón, és csak annyira ismertem meg a belső életét, amenny-

nyi ideig egy nyíló, majd rögtön csukódó ajtón keresztül belát az ember. Tíz kilométernyire élek, Szurdokban.

1. Melyik a kedvenc fád a városból?

Akárhol is nő, a fosythiát választom, azt az aranyló esőt, mely lírásban majdnem büntudatot jelképez. Egy fekete márvány fal mellé napokon át jártam, hogy nézzek egy bokrot, mely abban az évben elfelejtett virágozni.

2. Mi volt a legutóbbi felfedezésed?

Egy fémhíd, melyen többezerszer átmentem, és soha nem vettem észre rajta semmi vonzót – amíg egy napon aztán haikuban örökítettem meg: „fekete macska / a híd alól jön ketté- / vágja a napot”.

3. Melyik a kedvenc sétálóbhelyed?

Több olyan félreeső utca van, amelyeken sétálni szoktam: egyesek az enyhén hangsúlyozottabb emelkedőjükkal vonzanak, mások azzal, ahogyan bizonyos órákban rátűz a fény a fűre a házak udvarán, megint mások néhány rejtélyesebb házzal. De örömmel járok egy nagyon nagy botanikus kertbe, mellyel a legrégebbiek a kapcsolataim. Akkoriban ismertem meg, amikor az alapjait lerakták, 1969-ben, líceumi tanulóként két vagy három hetet töltöttem a környékén, és olyan emlékeim vannak, melyeket érdemes lenne elmesélnem egyszer.

4. Kivel íratnád meg a város regényét, és miért?

Franz Kafkával. Csak Franz Kafka tudná megragadni azokat az energiákat és azt a rejtélyt, amelyet egy 18. század végi kastély sugároz a melléképületeivel együtt, amelyeket annyi éven át figyeltem egy kávéház ablakán át. Amúgy pedig minden, ami e körül az „axis mundi” körül forog, majdnem bárkiben megtalálhatja krónikását.

5. Melyik épület jut eszedbe, miért?

Ismét csak a Wesselényi-kastély.

6. Mi a csúnya a városodban?

Az emberi táj. Egyesek morális lecsúszása, képmutatása, cinizmusa, az eszmények hiánya, melyek teljes mértékben összefonódtak a pénzhajszával és esetenként a szentségtöréssel. Ezeket az aljasságokat már az iskola falai közt is észrevettem, mielőtt a nyugdíjazás révén elhagytam volna.

7. Hol búsulsz?

Az lenne a normális, ha a temetőkben tenném: kettőt közülük gyakran felkeresek. Én azonban ott sírok, ahol fiatal éveim minden percét hagytam:

esik az eső
a gyerekek korbácsa
suhog a betűn

8. *Számodra mi vagy ki a város középpontja?*

Számomra a város központja egy zöldellő piramis, egy domb, melyről úgy tűnik, a Szamosból az égbe szökik, s melynek tetején a halállal szemeztem. Hihetetlen volt, amikor megtaláltam a kép hasonmását egy közismert szereplőket ábrázoló festményen: „öreges fényben égi fiókokból / az érem másik oldala jelenésnek tűnik / mint Hackert vásznán a címe / Goethe Rómában a Colosseumhoz látogat / két szereplő látszik rajta / az egyik nekünk háttal áll / az ő szavait alig halljuk ha messziről követjük / nincs semmi kifogásom a halál ellen gondolja / annyira természetes / csak bár a szemem maradna kint / a lépcsősoron és a romok csúcsán / (nincs semmi kifogásom a halál ellen mondja / annyira természetes / mi épp az ő szemével látjuk / a Tiberis partján / a nyárfákat / sőt úgy tűnik / hogy néhány magányos gladiátor is / bolyong az amfiteátrumban / ahogy a Szamost látnánk küldi a csillogását / egy tükörből / miközben Eckermann kinyújtott karjával / a csúcs felé tolná Rákóczi Hegyét / amit nálunk a Róna hegyének is neveznek / nem a Róma hegye // igen / annyira természetes / csak a szemünk maradna kint”.

9. *Mit szeretnél átélni a városod eddigi történetéből, illetve mit nem?*

Ha lehetne, akkor annak a hegynek a lábánál azt a pillanatot élném át, amelyet ebbe a haikuba tettem: „ló jár a mezőn / lovasa lent a fűben / felhőket számol”.

DEMÉNY PÉTER fordítása

NÉVJEGY

A néma rú, mely Szakmám élte,
Te vagy - beuned szél anyám pénteki
Napon... S minden látást már... Én? Te? Ki
Emlékezhetsz, Szatmár-reméti?

Kovács András Ferenc

Szatmár: gyerekkor: Solimár.

Lány 2011

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

nka
Nemzeti Kulturális Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Előfizetéseket a szerkesztőségben vesszük föl.

ISSN 1220-5982